

ڈاکٹر زکیر حسین لائبریری

DR. ZAKIR HUSAIN LIBRARY

JAMIA MILLIA ISLAMIA

JAMIA NAGAR

NEW DELHI

Please examine the books before taking it out! You will be responsible for damages to the book discovered while returning it

OVERNIGHT COLLECTION

F/Rare

DUPLICATE DATE

891.5513

ABJ

Acc. No. _____

THIS BOOK MUST BE returned on the next day of issue at 10 a.m. positively failing which the defaulter will be liable to pay a fine of **Rs. 10/-** per day.

[Handwritten signature]
29/01

Dr. ZAKIR HUSAIN LIBRARY

75896

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نحمدہ و نصلی علی رسولہ الکریم دیوان میر اسماعیل خان ابجدی (۱۰)

غزل ۱

شعر ۱۱

ام نام تو مفتاحِ درِ نطقِ بیادها	حمد تو بود آبِ ترِ خشکِ دھادها
یک پر تو نور تو چه شمس و چه قمر	یک جلوۂ حسن تو چه اینها و چه آنها
یک عکس ز تو آئینۂ صورتِ اشیا	یک قاب ز مہر تو بود جوہرِ جادها
در علم تو ہرگز نرسد فہم و تفکر	در ذاتِ تو ہرگز نہ کند دخلِ گماہا
در پردۂ ہر خرد نہاں انچہ تو داری	خورشیدِ دلائل را خبرم نیست از ادھا
اسرارِ نہفتہ ہبہ در پیش تو ظاہر	پوشیدہ کجا ماند ز تو رازِ نہاںھا
بہر تو ز خرد ہست ہما انچہ نہائی	اندیشہ نتاند کہ بردِ راہِ در ادھا
آںھا کہ رسیدند از ان خلوتِ وحدت	در کثرتِ ایں خانہ ندیدند اماںھا
آں کہ ہرفتند ازین وادی ابدان	ز ان رفتہ نداد است کسی بازِ نشانھا
ہر فرد در اندیشہ انجامِ گرفتار	کس نیست سبکدوش ازین بارِ گراںھا

بردار ازیں خُرخشها اَجَدی دل را
 برسنگ بزن شیشه ایی سرد و زپاشها

غزل ۲

شعر ۷

ایم از جمالِ روه تو دلها بتابها از فتنه خیال تو عالم خرابها
 یک گردش نگاهِ تو صد فتنه جهان یک شعاعِ عتابِ تو صد دل کبابها
 بهشتِ توبه عهدِ خود از دلبرانِ هند بر دوشِ زاهد است کدو و شرابها
 دانا به مکر و حیله دشمن نداد دل گردد فریبِ تشنه لبانِ این سرابها
 از ترکِ تازِ لشکر پیری نمی شود کردیم آنچه کار بعهدِ شهابها
 دل از پتله چه کار بجاید به کس سپرد آنچه شد نصیبِ ازیں شیخ و شهابها

گم گشت از بتانِ ستمکار اَجَدی
 سر رشته امیدِ سوال و جوابها

غزل ۳

شعر ۷

ایم شبه تاجِ نبوتِ باعثِ ارض و سما
 حکمِ تو بر عالمِ اطلاقِ چون حکمِ خدا
 وسعتِ ذاتِ ترا میدانِ لاهوت است تنگ
 چرخِ اطلسِ تکمیلِ بندِ گریبانِ قبا
 عصمتِ تو تو توتیا چشمِ ما زاغِ البصر
 هیبتِ تو در دلِ کسری و قیصر کردجا
 هر کجا احسانِ تو رسمِ طبابت می‌نهد
 عیسی مریم شود داروغه دارالشفا

من غبار گهواره یاران توأم ام خوش سهر
 زانکه هر یک شد به عهد خود شه هر دوسرا
 از ثری قبا آسمان وابسته فیض تواند
 خوشه چین مزرع انعام تو شاه و گدا
 کمترین اُمتانست هست عاصی ابجدی
 نیست جز ذات تو او را شافع روز جزا

غزل ۴

شعر ۷

ام به خورشید فر، خورشید شد بر تو فدا
 ماه از ایماق انگشت تو شد نیمه جدا
 از فروغ شمع حسن روی تو گردیده است
 گل رخاں را از خجالت سر فرو زیر ردا
 آمدند از سعی تو شوریه گان تیره دل
 از بیابان ضلالت بر سر راه جدا
 از پس آدم ظهورت گر شود نبود عجب
 میوه آخر می رسد گر نخل شد در ابتدا
 گرد نعلین تو در چشم ملائک توتیا
 عقل گل هم در مریدی کرد با تو اقتدا
 هر شب معراج جولانگاه تو از حد گزشت
 صد تماشای دیدن آنجا بدیدار خدا
 ابجدی از خود تراشی بر نمی سنجد سخن
 از زبان او برآید آنچه از حق شد ندا

غزل ۵

شعر ۶

در کشورِ عشق است همیشه وطن ما
 از روضهٔ قدس است بهارِ چمن ما
 ما بلبلِ عشقِ دریا گشتنِ رنگین
 زان یافته اند از رگ گل پیرهن ما
 دستک بدرِ سینه زدند دل ز طپیدن
 شاید که در آید بتِ سیمین بدن ما
 چون لاله گره بسته کند گل ز مزارم
 خونه که بجوش است نهان در کفن ما
 آن آتشِ عشق که تبِ دل اثرِ اوست
 چون شمع زنده شعله بفانوسِ تن ما
 زین گونه اگر ابدی باشد چه خوش است این
 روشن ز رخ یار شود انجمن ما

غزل ۶

شعر ۶

از رشته جان است قماشِ سخن ما
 از خونِ بهشت است معاشِ سخن ما
 شهرت به فلک بُرد سبکِ روحی طبعم
 بر عرش زنده خیمه فدایش سخن ما
 سرمایه عمر ابدی هست کلامم
 خود آبِ حیات است در آتش سخن ما

آسوده دلاں را چه بود هزل دریں کار
خونی به جگر خورد تلاش سخن ما

در بزم محبت منشاں نغمه دردم
در سینه خصم است خراش سخن ما

از لاف بمن ابجدی ایجاد چنیس گفت
و الهاس تراش است تراش سخن ما

غزل ۷

شعر ۵

چون زند شرادِ همت نرد را زن تواند برد رنگ مرد را
سرخروئی گرچه باشد خوش نما عشق دارد دوست روم زرد را
می رباید گریه از خاطر غبار آب روشن می نشاند گره را
به قائل می توان کردن خرید گر فروشد کس دل پر درد را

ابجدی سرپنجه سهراب عشق

زال سازد رستمِ ناورد را

غزل ۸

شعر ۹

بعد مدت مهربان شد یار ما از خدا کرسی نشین شد کارما
شد میسر آنچه در دل داشتیم از دوازده شاه هشت و چار * ما
رفت ایام کسادِ آرزو باز آمد گرمی بازارِ ما

(۶)

همست دولت بر مثالِ بندگان دست بسته چاکر سرکار ما
 نهست غیر از خضر دیگر هیچ کس باغبان گلشن اسرار ما
 راست می گوئیم با هر یک سخن کس نه شد سزای و گفتار ما
 در تمنّا سوخت خورشید فلک تا شود زر طرّه دستار ما
 شکر ایزد می توان کردن ادا شد مطیع حکم ما مختار ما

آبجودی در زمره صاحب دلاں
 دل فربیی می کند اشعار ما

غزل ۹

شعر ۷

ام خوشا جاگیکه شهرت یافت از نام سخا
 و خوشا عمره که شد صرف سر انجام سخا

گیسنت تا او را نباشد بار منت بر سرش
 گر ملک باشد بود بر گردنش و امر سخا

رفت چون رنگِ حنا از دستِ بغلِ روزگار
 میرسد از هر طرف در گوشِ پیغامِ سخا

می شده امروز حاصل دولتِ بوس و کنار
 کاش بود شب به بزمش ذکرِ انعامِ سخا

چشمِ ماهم بر در او در فشان می کند
 همچو دستِ عهده‌الامرا * بهنگامِ سخا

* مصمم عهده‌الامراء بفتح مهم ضرورت شعرش می و چه سه امرا بسکون مهم نظم کیا
 هم - نواب عهده‌الامراء ، دراب و الاجاء ثانی ، غلام حسین خام کیا معمر سنه ۱۱۶۱ هجری
 میوه‌دا هم - اور شایسته تعلیم و تربیت پائی ، باب که انتقال که بعد سنه ۱۲۱۰ هجری
 می جاقلی هم اور سنه ۱۲۱۶ هجری میس انتقال کیا

می زند اهل کرم هر پیش کوسِ مکرمت
 بادشاهِ دو جهان شد هر که شد رانِ سفا
 اَبجدی تو در کدامی عرضه شیرانِ او رفتند
 هر کجا افکند صیادِ کرم دامِ سفا

غزل ۱۰

شعر ۷

که در آید از درِ سینه چوون اسرارِ ما
 آتشِ دل سوخت بولب گوهَرِ گفتارِ ما
 گر بود میلِ خریداری ترا باید خرید
 جز متاعِ دردِ ارزان نیست در بازارِ ما
 هیرتم دارم که در فرزاندگی شورِ جنون
 هوش و مستی هر دو از محلِ کشانِ بارِ ما
 سر ز جیبِ اختفا آخر به شهرت در کشید
 صورتِ نازک خیالِ خاطرِ افکارِ ما
 محفلِ ما را خموشی بست تزئینِ دگر
 سرمه آواز است یا رب بلبلِ گلزارِ ما
 از سبکِ روحی چو بومِ گلِ جهانی سر کنم
 با قدمِ هرگز نه گردد آشنا رفتارِ ما
 اَبجدی با باغبان گفته است عرفی در چمن
 "منتِ گلِ پر نتابد گوشه دستارِ ما"

غزل ۱۱

شعر ۶

گُفت دلیر آفتابم من نیازم ترا
همچو شبِ نمر از بساطِ خاک بردارم ترا

بگذر از دل کان ز آن توست از ایجادِ دهر
جان اگر خواهی دریغم نیست بسپارم ترا
هر کجا از ناز اے سرو خرامان بگذری
سر بُدنِ بالت دهر چون سایه نگذارم ترا
کو نگاه لطف از راهِ توجّه می‌کنی
مهربان و مشفق و فیاض پندارم ترا
تا بود جان در بدنِ هست من و دامانِ تو
ماه کنعان هر شوی از جان خریدارم ترا
پیشِ صائب بر محاجا گفت او را ابجدی
آرزو دارم که در آغوشِ تنگ آرم ترا

غزل ۱۲

شعر ۵

از شرابِ عشق سر شاریم ما راست گر پُرسید در کاریم ما
جهست مارا هیچ از دنیا خبر تا قیامت محو دیداریم ما
فکرِ قوت و با بتان وابستگی در گرفتاری گرفتاریم ما
در گلستانِ طبیعت چون بهار یک چمن رنگین سفین داریم ما

ابجدی مارا جنون در کاربرد
از گران جانی سبکباریم ما

دلی دارم چو زلف او بعد پیچ و شکن این جا
 ندارم یکسر مو تاب گفتن در سخن این جا
 بهار داغها دل گستاخ در بغل دارد
 بیا در سینه ما تا گنی سیرِ همی این جا
 ز غفلت برهمین واقف نمی گردد ازین معنی
 که بیت خاندن در آن جاویدت نازک بدن این جا
 بیا ام شیخ از بهر خدا بنگر کرامت را
 ز آب آتش برانگیزم چو شمعِ انجمن این جا
 شدم دیوانه شیریں لب ماهِ پریزاده
 تراشد از جگر لخته رسد چو کوه کن این جا
 بریں دور مبارک عهد والا جا * می نازم
 که می یابند دولت مردم هندو دکن این جا
 چراغِ طالعِ ما ابجدی روشن شود امشب
 که آید گلرخه ، گلگون قیامِ سیمین این جا

* دراب محمد علی والا جا اول ، والی ازکانت ، دہلی میں ۱۲ شوال سنہ ۱۱۳۵ ہجری کو منقل کے دن پیدا ہوئے ۔ علامہ انبیاء قاری بخش نام ہے ۔ ان کی والدہ شیعہ تھیں ، انہوں کو محمد علی نام رکھا ۔ ۵ برس کی عمر میں اپنی والدہ کے ہمراہ گروپامشو گئے ، جو ان کا آبائی وطن ہے ۔ وہیں پسرانہ خدائی ہوئی ۔ ۶ سال کی عمر میں اپنے چچا منیرالدین کے ہمراہ پیراہ جنگالہ سیکانڈل پہنچے ۔ جہاں ان کے والد دواب آذربائیجان خان پشاور قائم تھے ۔ ۱۲ سال کی عمر میں دھرم دھار سے شادی ہوئی ۔ بھری خدیجہ بیگم اسی کے ہاں کی پیش تھیں ۔ ان کے بطن سے ۱۰ اولادیں ہوئیں ۵ بیٹے ۵ بیٹیاں پڑے بیٹے سلام مسیح ہمدانہ الامرا ممتاز ۔ باقی اور بیہودہ ہیں ۔ اپنے والد آذربائیجان خان کی شہادت سنہ ۱۱۶۳ ہجری کے بعد ان کے چاندھیں ہوئے ۔ سنہ ۱۲۱۰ ہجری میں پھر ۷۵ انتقال کیا ۔ ان کی ممر کے اراکین مریدوں سے چار فرقے ان کی تفصیل نژد والا جا میں مذکور ہے ۔

غزل ۱۴

شعر ۵

شیخ ما هنوز * واقف نرفته شد از گیش ما
 بت پرستی خوش بود از خود پرستی پیش ما
 فرش پا انداز او از پرده چشم کنید
 می رسد امروز این جا یارِ خیر اندیش ما
 در سخن بگذاختم لختِ جگر را زین سبب
 بویِ محو آید برون از نکته دل ریش ما
 از رقیبان شد زیاده ترمه من در عتاب
 نیست بر بیگانده حرفه بر غلط شد خویش ما
 غیر استعنا نه باشد ابجدی برگ دلم
 بادشاهی میکند بر جامه خود درویش ما

غزل ۱۵

شعر ۶

دگر بجوش در آمد سحابِ گریه ما
 گزشت از سرِ خورشید آبِ گریه ما
 چه شد به عهدِ سلف گرچه رخت شورشِ نوم
 که هست خطبه طوفان کتابِ گریه ما
 ز بسکه هست نهان جوهرِ نشاطِ دلی
 بسانِ جانِ بدن در نقابِ گریه ما

* صمیم نامه هنوز در بختِ اول و ضمیمه نداشت ، کشید نهیون در لیکن ابجدی در این دیوان
 میهن گئی جگه تشدید که سانه کہا در ،

محاسبانِ قضا خنده رو شمار کنند
 اگر بعضی در آید حسابِ گریه ما
 نمی برند کسر رازِ عاصیان به جسمیر
 به اهلِ حشر چو بخشند ثوابِ گریه ما
 خیالِ پرده دری نیست آبجدی ورنه
 چه کارها که نه شد در حجابِ گریه ما

غزل ۱۶

شعر ۶

خاکپاشی تو دنیا شد چشمِ خون آغشته را
 از نگاهش شد حیاتِ جاودانی گشته را
 بس کن ام فرهاد دل در بیستون چندان میند
 تا بکم خواهی تراشیدن فراز پشته را
 از رگِ گل کن رفو چاکِ گریبانِ مرا
 ضعفِ من چاکر دهد در چشمِ سوزن رشته را
 جامه طول امل را پاره باید ساختن
 قطع می سازند دامنِ فروتن رشته را
 دانه پاشی کن اگر خواهی درین کشت امید
 چیست حاصل باغبانِ مزرعِ ناکشته را
 مقصدِ دل را نمی دانم کجا شد آبجدی !
 چون توان در یافتن این جوهر گم گشته را

غزل ۱۷

شعر ۶

چه شب گذشت سمرگه رسید همدما
 آمده صبح سعادت ز شامِ عالمِ ما
 بیا بزمِ شادی که وقتِ اقبال است
 بدست باز در آمد ز دیوِ خاتمِ ما
 بدونِ منتِ بادِ صبا درین گلشن
 شکفت غنچه مقصد ز خیر مقدمِ ما
 گذشت شامِ خزان و دمید صبحِ بهار
 رسید باز چمن را نویدِ موسمِ ما
 صدق به بحر اگر نازد از حماقتِ اوست
 که بست آب گهر آب صافِ شبنمِ ما
 بگفت صائب دانا به اجدیِ روزم
 شدیم پر و ده شد تر در چشمِ پرورِ ما

غزل ۱۸

شعر ۷

ام حسنِ تو جلوه سمرها و رومِ تو قبله نظرها
 مژگانِ تو چون سنانِ خوں ریز بر قلبِ زنند نیشترها
 ز دستِ تو در کمانِ در آید شد تیرِ ترا سپر جگرها
 یک چشمِ تو صد هزار جادو یک دیدِ تو برقِ صد نظرها
 آشفته زلف مشکِ ساهت سر گشته وادی خطرها

زهی زهنگی دو روزه آخر حاصل گردید در سرها

شد ابجدی از جفا ظالم
آواره غربت سفرها

غزل ۱۹

شعر ۵

از خودی وارسته در قید دلم نالیم ما
همچو عکس آئینه از غیرمی نالیم ما
حاصل طول امل شد صرف ایام و شهر
عمرها بگذشت پابنده ما و سالیمر ما
عالمه گردید از حالی بهالی منتقل
شکر نده تا به ایس مدت بیک حالیم ما
سر کنم صد داستان عشق را از یک دوا
همچو مرغ بوستان قدس خوش قالیم ما
ابجدی شعرم پسند زیرگان شد زان سبب
از زبان تمهیت افزا خوشا حالیم ما

غزل ۲۰

شعر ۷

از شراب بیخودی پیوسته مدهوشیم ما
چون خم سر بسته با یک رنگ در جوشیم ما
در دستان جنون مانند طفل نو رسا
بازمید نهاده دل از خود فراموشیم ما
ساز و برگ ظاهری زنجیر پایه همت است
همه رنگ پریچه خانه پر دوشیم ما

مشرّبِ قطعِ تعلّقِ جوهرِ ما گلِ خیره
 ورنه چون غنچه درین یک پرده خاموشیم ما
 خالقِ پر خونِ ما رازِ نهانی فاش کرد
 از گدازِ دل سرشکِ دیده را نوشیم ما
 افسرِ جهشید و کیخسرو بزیرِ پاهِ ماست
 مصطفی و مرتضی را حلقه در گوشیم ما
آپجندی ! از استماعِ مصرعِ محفوظِ خان *
 سرِ بزانویه تفکرِ برد و خاموشیم ما

غزل ۲۱

شعر ۷

(ب)

صلحِ سازم گر بزیرِ حکمِ ما گردد رقیب
 میدهدم هد گنجِ زرِ گر آشنا گردد رقیب
 میتوان حاصل نمودن کامِ دل از گلبدن
 از صفا گر در صداقت به ریا گردد رقیب
 مانعِ مقصود را دشمن تصور می کنم
 گر که در سهرت اگرچه † کهیمیا گردد رقیب
 بعدِ مذت کرد گل از یار بوی اختلاط
 در چنین دم ‡ کاش باما سربیا گردد رقیب
 زیستن از خوش نهائی قایم محشر خوش تر است
 نیست بد در دهر بد گر خوشنها گردد رقیب

* خواب محمد محفوظ خان بهادر لرززد دوم خواب سراج الدوله آذربایجان بهادر
 سنه ۱۱۹۳ هجری میس انتقال کما -
 † گر که در اگرچه دودون یک جا نہیں اتم ایک زائد و حشر هم -
 ‡ فارسی میں اسطرح نہیں لایا -

در پرستش تابگی چون برهمن بندد کبر
 زان بت عیار ما آھر جدا گردد رقیب
 ابجدی من خود حقوقِ سالها دارم برو
 زین چه بهتر هست گرازِ حقا دادا گردد رقیب

غزل ۲۲

شعر ۹

باز شد برمه پرستانِ محتسب چون ستم بفرقی مستان * محتسب
 چون سگِ پا سوخته از هر طرف می رود اھتان و خیزان محتسب
 تخته بر چینید دوکانہای خود می رسد ام می فروشان محتسب
 قفلِ آھن بر درمے خانہ زد باد یازب خانہ ویران محتسب
 نیست اورا کار از شرم شریف پرز رشوت کرد اینان محتسب
 گردنہ شد واقف ز فیضِ بینودی بیخبر از راز ایمان محتسب
 می گساری ما بخلوت می کنیم از چه رو در خاک غلطان محتسب
 کاش گشته فتح بابِ مے مدہ سر فرو رفته بزندان محتسب

ابجدی بر زر نمودم آشتی
 بست بامان عهد و پیمان محتسب

غزل ۲۳

شعر ۷

چون رسد در گوش من شور و فغانِ عندلیب
 مے طپد دل در تنم سوگند جانِ عندلیب

* مے پرستان اور مستان کا قافیہ اس غزل میں درست نہیں ہے۔ اور شعریں میں قوافی

نیست دقت آشنا طبع بت گل روم یار
 ورده می گفتم رموز داستانِ عندلیب
 باوجود جان فشانی بر سر گل در چمن
 نیست جز خار و خسره در آشیانِ عندلیب
 گر مراد از عشق نالیدن و جان دادن بود
 بس درین صورت مبارک آستانِ عندلیب
 گل زمن پوشیده دارد را ز مرغ بوستان
 این نمی داند که می دانم زبانِ عندلیب
 ساز و برگِ زندگی باذات ما وابسته است
 بعد مردن نیست در گلشن نشانِ عندلیب
 درد ما ظاهر نه گردد ابجدی از ناله
 صد گره دارد به دل عقداللسانِ عندلیب

غزل ۲۳

شعر ۱۱

خبر آمد که دلداری من امشب	برونق می کشد کارِ من امشب
بس از جهد تمام و سعی بسیار	بت بیگانه شد یار من امشب
شد از نیروی بختِ مرغِ آمید	بدام من گرفتار من امشب
بسانِ جان در آمد در کنارم	ستمگارِ دل آزار من امشب
دل غم دیده من گشت آخر	سبک دوش از گرانبهار من امشب
بدونِ جنسِ عشرت نیست چیزی	اگر خواهی بیازار من امشب
رقیبِ روسیه را از زر سرخ	دهدم من پرستار * من امشب

دل محفل نشینان گشت بیتاب چو مطرب خواند اشعار من امشب
هریس خم خاذقه الطبت پرستان شود هر دست غمخوار من امشب
توقم نیست از گردون گردان غلط گردید پندار من امشب

بیه گرید از زبانش ابجدی ر
بیه بین از دور دیدار من امشب

غزل ۲۵

شعر ۶

هنوز چشمِ پر آبم نه شست - امین خواب
رسید آن مه زیبا بخواب چون بیتاب
نمود چهره گنگون بر زلف مشکینش
چو زیر سایه ریختن تر گل سیراب
بیا برای خدای شپنم سوء خاذقه ما
که هست ساقی رنگین قبا و جاذقه ناب
دلبر بسان گهر در صدف بیک جاهست
اگرچه خاذقه بدوشم درین جهان چو حباب
خوش است سیر گلستان خصوص در شب ماه
که سر و ساقی بزم ابدت ولایه جام شراب
بیه چند ابجدی بر خود در سر راه نشاط
گزشت موسم شادی و رخت عهد شجابه

غزل ۲۶

شعر ۷

مرا در خاذقه مهمان است امشب مه نو در شبستان است امشب
بیهال دازک او دل نشین است پری در چهره پنهان است امشب

شراب خوش گوار راحت افروز درون جام رخشان است امشب
 بپیدان فصاحت از سر نو سهند طبع جولان است امشب
 برآید جان نثاریهام یارم بهم یک جا دل و جان است امشب
 بهر سو گرم شد بازار مسلخ بهار عید قربان است امشب

بیا به خضر بنگر آبجدی را
 بنطقش آب هیوان است امشب

غزل ۲۷

شعر ۷

کی دعا یابد ز اربابِ دغل دانش نصاب
 تشنه لب را می فریبد در بیابانها سواب
 مرد نادان می نماید چون رود اقبال او
 شیشه عریان می شود چون بشکند رنگ گلاب
 شان عالی حوصله مخفی نه ماند زینهار
 از تن صد پرده سربزر کرد بوم مشک ناب
 زاهدان در صلح و تقوی در مخور از نفسِ دوز
 لاف چوبی می زند این زشت روزیر نقاب
 صاحب یک گوشه شوقا قدر افزاید ترا
 در نیاز کوچک گردی به وقر * شد آفتاب
 ام بسا جنگ است مخفی در ضمیر آشتی
 جوش طوفان دیده ام در دامن موج شراب
آبجدی علم ادنی کو همین شعر است و بس
 این غزل شاهد بود بر معنی ام الکتاب

غزل ۲۸

شعر ۵

دل چرا غلطه بخون اینک رسد یار عجیب
 چون مه دو هفته با صد جلودار عجیب
 یار در بر خضر بر سر من ز هستی به خبر
 حیرتم دارم چه خواهد بود این کار عجیب
 نیاز کردن جان گرفتن این نه رسم خوش ادا است
 شاید این طرح دیگر باشد بسرکار عجیب
 سرو در گل در خجالت کجک سرگردان کوه
 ام سرت گرم چه جادوئیست رفتار عجیب
 بوسه برپایش زدن آسان نباشد اجدی
 از سر خلخال دانستیم دشوار عجیب

غزل ۲۹

شعر ۶

(ت)

هنگام صبح دیده گریه‌ام آرزو است
 مانند شمع اشک بدامانم آرزو است
 منو و شم به صحبت لیلای پاک کیش
 دست چمن بزللف پریشانم آرزو است
 از دیدن لطافت رخسار دل فریب
 هستم چو عکس آئینه حیرانم آرزو است
 در انتظار مدت میعاد در گوشت
 اکنون کشاد عقد پیمانم آرزو است

از جان خراشِ خالک و فریادِ عندلیب
مردم چو گل بچاک گریبانم آرزو است

فال خوش است مصرعہ ممتاز * ابجدی
با عمر خضر ملک سلیمانم آرزو است

غزل ۳۰

شعر ۵

خیالی چشم تو مارا دواہِ مردمک است
بیا بچشم کہ جایست بجائے مردمک است
ملاحظہ کہ عیان شد ز چہرۂ نہکیں
بخوانِ عمر گرامی غداہِ مردمک است

بزون ز پیردہ برآچوں سحر بجلوۂ نور
کہ عکسِ روئے توام جانِ جلاہِ مردمک است

سرشک نیست بچشم کہ آب زہر آلود
شکست آبلۂ گرم پائے مردمک است

جمال آن مہِ زیبا براہِ رفعِ رمہ
بچشمِ ابجدی دائم شفاہِ مردمک است

غزل ۳۱

شعر ۸

آہِ را در شررِ اگر دست است چشمِ راہم بہ آبِ قر دست است
توبہ گریچہ کفیلِ مغفرت است گریحہ را نیز در اثر دست است

* خوابِ عمدۃ الامراء غلام حسین ممتاز و الاجاء ثانی ، معزم سنہ ۱۱۶۱ ہجری کر پیدا ہوا
ایک سال پہلے مان نہ امام باڑہ میں گذر نور دعا مانگی تھی ۔ دادا نامہ عبدالنوری نام رکھا
بادشاہِ دہلی سے عمدۃ الامراء کا خطاب ملا ۔ اپنے باپ کی اولاد میں سب سے بڑے تھے
سنہ ۱۲۱۰ء میں باپ کے انتقال پر بھار مدرس ان کے جانشین ہوئے ۔ یہ بڑے
ذہین کلام اور اچھے شاعر تھے ۔ ابجدی ان کے اتالیق رچے تھے ۔ اس دوران میں
جہاں جہاں ممتاز آیا وہیں مراد میں ۔

عالم از دستِ ظلمِ کوکبه کن دست بر دستها زبردست است
 هر جهان این قدر بزرگی بس هر که آید بهش بس دست است
 آه خوشا آن کسیکه در دستی یار در پرواز کمر دست است
 گرچه هستم اسیر شب لکن چند در دامنِ سحر دست است
 شهروندان و فاقه جان دادند سگ دلا را بسیم و ز دست است

عیب دیدن و چشم بر بستن

آجندی را درین هنر دست است

غزل ۳۲

شعر ۸

توبه امشب به جز یار شکست عهد در موسمِ بهار شکست
 آب و تابِ عذارِ گلگونش رنگِ پرروم لاله زار شکست
 از سرِ دست داد دولتِ وصل خار در چشمم انتظار شکست
 آب یغ بسته مرادم را تابشِ چهره نگار شکست
 نازِ خودریزِ گلبرانِ فرنگ جلوه در چشمِ اشکبار شکست
 گهرِ ورع سالهام دراز از بتانِ شرابِ خوار شکست
 از نشیب و فراز چین به چین ماه من قدرِ شاله مار شکست

آجندی رونقِ دلِ ما را

طرقه زلف قاپدار شکست

غزل ۳۳

شعر ۸

یار را شوق گل خریدن نیست در چمن نیت رسیدن نیست
 چون سحر پرده بر فکنده زرو جذبه جیمه گل دریدن نیست
 خانه بر دوش چون نسیم بهار یک زمان جائے آرمیدن نیست
 ملتفت بر دگر کجا باشد سوم ماه خیال دیدن نیست
 دکتہ رنگ حسن و قصه عشق در خور گفتن و شنیدن نیست
 دختر خورد سال را در بر لذت لب لبب گزیدن نیست
 غنچه ناشگفته در گلشن قابل دیدن است و چیدن نیست

ابجدی! ما بهک دریم بها
 کار مادر بدر دویدن نیست

غزل ۳۳

شعر ۸

زلف او را کمند باید گفت دل دران جابه بند باید گفت
 سرگشده شعله از طپیدن دل ایس سخن با سپند باید گفت
 داستان شب جدائیها با بت ارجمند باید گفت
 راستی را کجا زوال بود حق بربانگ بلند باید گفت
 لب شیرین شوخ سیم تنه در مکیدن چوقند باید گفت
 ناصما رخ متاب از در ما کار تو ایس که پند باید گفت
 پیش او از گذارش مطلب لب به بستم که چند باید گفت

ابجدی پیش یار دکتہ طراز
 سخن د پسند باید گفت

غزل ۳۰

شعر ۰

زاهد تر ادلیست و لیکن دو پاره نیست
جز اشک خون سرشت درین کار چاره نیست
خاطر مده بدستِ تذکر و می بنوش
کهن عمر مستعارِ بد عالم دوباره نیست
دنیا فرو ربود جهانی ز نیک و بد
ایس بدر جانگداز را پیدا کناره نیست
بر خیز تا رویم بهمراه شب روان
هنوز میل صبح به چشم ستاره نیست

پیر کن پیاله از ده شیراز آید دی !
" در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست " (حافظ)

غزل ۳۶

شعر ۷

بارش چشم من و باران آبر در یکیست
ذائقه درد دل و شور دم مدشر یکیست
قدر سنگین کم شود یارب بیک حرف سپک
آبروه ما و آب نازک گوهر یکیست
خاطر مضطر مزاج آتشین پیدا کند
پاره سیماب ما و پاره اخگر یکیست
سنگ و گوهر هر دو یکسان است در چشم کرم
پیش همت قدر همت خاک و همت زر یکیست
کشتی طوفانی ما را ز دریا سود نیست
در حق ما جور موج و منت لنگر یکیست
باعث الهاس من گردید اظفار هنر
در مذاقم آب زهر افعی و کوثر یکیست

ابجدی! دیدم من اشعار شهادت جنگ را
نطق آن دریا نوال و نطق پیغمبر یکسست

غزل ۳۷

شعر ۷

خضر را از آب حیوان جز بقا به پیش نیست
دستگاه عهد ما غیر از وفای پیش نیست

ره

از جناب شیخ جیلانی دوا به دردم است
کوچه روشن دل از دارالشفا به پیش نیست

صاحب پر مایه را جاش خدوشی رهنما
کوس خالی را درین میدان صدای پیش نیست

بستن دل در هوا به مال دور از همت است
کسوت ما زین جهان آخر ردا به پیش نیست

می توان آمد وخت از شیر افغانان آداب جنگ
نار درویشان این عالم دعا به پیش نیست

خسر و ملک قناعت را ملک در حکم اوست
گر سکندر خود بود این جا گدا به پیش نیست

ابجدی در خدعت مهتاز * حال خود بدگو
قصه فرهاد و مجنون مانجر به پیش نیست

غزل ۳۸

شعر ۷

دوش پاما واعظی از هر دره گفتار داشت
گفتنش خوش بود اما دردسر بسیار داشت

بیغرض کس نیست در عالم اگر مجنون بود
در بیابان با غزالان گفتگوی یار داشت

از ازل باهر یکم آسودگی: تقسیم شد
 زان قبولیت دل دیوانه ما عار داشت
 گل رخاں را باعث نام آوری باشد وفا
 پس ازین اقبال ما چرا انکار داشت
 فمض خوش خوئی جهان را زیر فرمان می‌گشت
 این گرامی مرتبت را سید مختار داشت
 شب برای خوش خریدی کس نباید پیش ما
 باوجودی آنکه دل از جنس غم بازار داشت
 هر یکم از نکته سنجان پیش رویش شعر خواند
 ابجدی هم پیش او یک دفتر اشعار داشت

غزل ۳۹

شعر ۲۰

خالق درد دلم در پرده شبها خوش است
 این جرس را بانگ سبحان‌الذی اسراخوش است
 سینه چاکان را نباشد قدر گل گشت چمن
 این چنین دیوانگان را دامن صحرا خوش است
 برشتابد اژدهام * خلق طبع نازکم
 سر به زانوی به کنج عافیت تنها خوش است
 از سر شور جنونم در گراں جانی مشو
 بر در اهل کرم از به نوا غوغا خوش است
 کثرت خندیدن ما اشک ریزاند ز چشم
 شادی و غم هر دو باهم در شدن یک جا خوش است

گوشِ هرکس هست محتاجِ صداهِ مطلبه
 میرِ پرستان را صدایِ قنقلِ مینا خوش است
 در جوانی قوتِ طاعت در بالا می‌شود
 سالکان را قطعِ منزل در شبِ یادِ خوش است
 در طریقِ عشقِ سبکِ راه جز ناموس نیست
 دزدِ اربابِ ملامت عاشقِ رسوا خوش است
 به تکلف می‌توان گفتنِ برومِ هر یکم
 دوستِ ندانِ بداست و دشمنِ دانا خوش است
 سرِ قذارم پیشِ سلطانِ خراسان * در سجود
 نقشِ "و اعبد ربک" بر لوحهٔ سیمای خوش است
 خاکِ پاکِ آستانش سجدهٔ گاهِ قدسیان
 گردِ راهش گر بود در دیدهٔ بینا خوش است
 گر بسوییم بنگری شاهای کشمِ سرِ بر فلک
 با تو بردنِ احتیاجِ خودز استغنا خوش است
 آرزویِ خود بگو اظهار کردنِ عیب نیست
 عرضِ حالِ قطرهٔ ناچیز با دریا خوش است
 از زمیسی برخواست اسبابِ معاشم یک قل
 گر شود تمذیبات من بر عالمِ بالا خوش است
 قدر من افزون نه شد با وصفِ اظهار هنر
 ترک کردنِ خواهش دنیا پتیهٔ عقبا خوش است
 گر قناعت می‌کنم مشیتِ گیاهم کافی است
 برگِ خشکِ در مذاقِ از نان و از حلوا خوش است

* حضرت موسی رضا علیه السلام در کما مزار خراسان میهن هم آورده باره امامان میهن

ایک (الدهری) امام میهن - شاهِ خراسان سے ہیں مراد ہیں -

از نهد پرشی چه غم آئینه شطاف را
خرقه کرباسیم از اطلس و دیبا خوش است

تابکه منت کش اهل درم باید شدن
گنج فقر از مخزن اسکندر و دارا خوش است

طاق کسری خوش نباید گردرو باشد بـلا
در تـه غار به بشرط امنیت ماوا خوش است

ابجدی گر رای صادق اقتضا فرما شود
"به تامل آستین افشادین از دنیا خوش است"

غزل ۳۰

شعر ۷

یار ماچون طریق جنگ گرفت	کار را بر زمانه تنگ گرفت
طالب صلح بود در حرفه	شیشه آشتی بهنگ گرفت
وعمه شب گزشت و آمد روز	از چه در آمدن درنگ گرفت
نیست خالی بهعارض گلگون	شاه ملک حبش فرنگ گرفت
از سر آرزوی رخسارش	لاله درخون طپید و رنگ گرفت
مادد در چشم تر خیال صنم	برهمن زاده آب گنگ گرفت

ابجدی عشق آن مه گل رو
آب از روع نام و رنگ گرفت

غزل ۳۱

شعر ۷

مسلم عشق عید قربان نیست	مردن از اختیار آسان نیست
مرهم زخم دل نمک باید	مرد آسوده دل مسلمان نیست

بر سرش نیست تاجِ مخدومی تا سرش زیر بار فرمان نیست
 بیخودی، راه صاف معرفت است خود پرستی دلیلِ عرفان نیست
 میر مسند ز صد یکه باشد هر کرا منصبِ سلیمان نیست
 زنده باید گداختن چون شمع عشق پروانه کار چندان نیست

ابجدی کاربند خاموشی است
 همچو مرغِ چمن غزل خوان نیست

غزل ۴۲

شعر ۶

نه سروی جلوه ریز فتنه بار است بتمه رشک گلستانِ بهار است
 مقابل نیست کس در حسن او را همه خورشید هر دو جان نثار است
 مگر حرفه گران ساقی درین بزم که شاکر همچو مینا طبعِ یار است
 کجا در گوش آیتِ بادگِ ناصح مرا با مهوشان پیوسته کار است
 مدارا می نمایم با رقیبان گرفتار گرچه در خاطر غبار است

بخلق از ابجدی بهتر اسیر است
 "باین همه گانگی الفت شعار است"

غزل ۴۳

شعر ۵

از وفاقیها چه پرسى جانِ من قربانِ اوست
 دل اگر باشد درین جا بنده فرمانِ اوست

تا قیامت نسخه جمعیتش ناید بکف
 گر کسی آشفته زلف خط ریحانِ اوست
 مسیت فوقِ شربتِ خونِ جگر دیدهر و بس
 هر که بر خوانِ نعیمِ نازِ او مہمانِ اوست
 نیست مارا رشته دیگر بدونِ بندگی
 گر پزیرد در غلامی این هر از احسانِ اوست
 ابجدی این مصرع دیوانِ نیشاپوری [۱] است
 "دامن افلاک قربانِ گردشِ دامنِ اوست"

غزل ۳۴

شعر ۵

از سوادِ چشمِ او وصفِ کحل [۲] باید نوشت
 از لب شیرینِ او ذکرِ عسلِ باید نوشت
 ناوکِ مژگانِ او را در جگر باید کشید
 وز نگاهِ تندِ پیغامِ اجل باید نوشت
 شد رقیبِ تیرہ دل از دردِ حسرتِ گندہ مغز
 نسخه داروشِ بر ورقِ [۳] بصل [۴] باید نوشت

[۱] نظیر نیشاپوری -

[۲] چشم اول و سکون ثانی بمعنی "سرمه"، اور "کحل"، بفتحین سماء رنگ و سرمه

گون شدن چشم - ۱۲ منتخب -

[۳] صمغ رقیق : بلغمین -

[۴] بصل

از فروغِ چهره روشن ضهران چون سحر
آیتیه در دفترِ حسنِ عمل باید نوشت

ابجدی هر مصرع ما هست لخته از جگر
در بیاضِ صبح محشر این غزل باید نوشت

غزل ۳۵

شعر ۷

سینه صافان را غبار آن و این درکار نیست
بر ضحیر آسمان گرد زمین درکار نیست

آه گرم ما برآرد هر سحر طوفانِ برق
خانه ما را تنور آتشین درکار نیست

جان گدازد در تنم به او ز رسوائی چه غم
زجرِ خاصه در فراقِ این چنین درکار نیست

یک نگاه تند تبه کافی است در برهم زدن
این قدر درکار ماچین جبین درکار نیست

دل اگر شد تنگتر از جبه پوشیه چه سود
جامه ما را بشاد آستین درکار نیست

در کمین گاه محبت کشته تسبیح ترا
هر نفس رویت بود خلد برین درکار نیست

ابجدی خود بادشاه کشور درویشی است
بندگی خسروان واسطی زین درکار نیست

غزل ۳۶

شعر ۷

در موسم بهارمتم جانفزا خوش است
آواز چنگ و ساقی زریں قبا خوش است

پیش از ورود پیکِ اجل عمر مستعار
 گر صرف شد بخدمتِ اهلِ صفا خوش است
 هرکس بدت یک خیال گرفتارِ الفت است
 مارا خیال آن مه فروخ لقا خوش است
 گاو زمین اگر چه نهند سرِ بزیز بار
 جارم به پشتِ ناف چرخِ برین خرس است
 ام دل فریبِ قرعۀ زمال را مخور
 دقشم که سر کشد بسرِ سدا خوش است
 هرکس طریقِ دادو ستد از تو می نهد
 مارا درین معامله دست دعا خوش است
 گوشه که نازک است چو گل آبجودی با و
 پیغام از زبانی باد صبا خوش است

غزل ۳۷

شعر ۶

برق آتش بار غیرت حاصلِ مارا بسوخت
 در برِ جان آرزوهای دلِ مارا بسوخت
 کاروانِ شعاعِ رخبتِ عشقِ یوسف صورت
 در پیاپیادها سراغِ منبؤلِ مارا بسوخت
 ضبط کن خود را دمه ام مطربِ بانگ بلند
 نغمه آتش زبانی محفلِ مارا بسوخت
 نا خدا کشتی چه رانی ره بدرینا شد غلط
 دود آه ما نشانِ ساحلِ مارا بسوخت
 از تیبِ دل می رود شانِ ریای زهد خشک
 این شررِ آخرِ دکانِ باطلِ مارا بسوخت

مصرعِ مطلع مکرر می نویسد ابجدی
 برق آتش بارِ غیرت حاصلِ ما را بسوخت

غزل ۳۸

شعر ۵

گرچه دنیا هست جامِ غم ز غم باید گذشت
 همچو شبنم زین چمن با چشم دم باید گذشت
 نابکم بار ستم بر دوش خود باید کشید
 چون سبک روحان ازین بار ستم باید گذشت
 پامِ مهت را ز هر سو هست راه در سلوک
 گر قدم دارد گرانی از قدم باید گذشت
 اهلِ خرمنِ خوشه با صد سلام می دهند
 غیرتِ ماکو که تا از پشتِ دم باید گذشت
 بر غلط شد ابجدی سودای بازارِ جهان
 سود گر خواهی ازین بیع و سلم * باید گذشت

غزل ۳۹

شعر ۵

چرخِ بریسِ هیئت دو روز بجا گذاشت
 عمرِ آبدِ جوارثِ آبِ بجا گذاشت

* غالباً صمیم بیع سلم هم بیع یعنی خرید و فروخت - لیکن زیاده تر فروخت که معنی
 مهین 'اقامه سلم' است. خاص قسمی شرعی یا قانونی بیع هم جس مهین خریدار چیز کو پاد
 اور چهار روز پس به پاد ذیل کی سات شرطوں کہ سابقہ قیمت ادا کردیتا ہے - ۱ -
 تدرج جنس - مثلاً کپڑوں لیگا چاول یا چنا نہیں ۲ - قیمت بجز سرخ یا سفید ، بڑے
 یا چھوٹے ۳۰ مقدار - ۴ - وصف ، یعنی قسم اول یا دوم - یا پانچویں قسم یا نہ دیم قسم -
 کوڑے کرکٹ سے پاک صاف یا نہیں ۵ - جگہ - ۶ - مدت - ۷ - اس اہمال ، ملاحظہ کیجئے یا نہیں
 روئے کا مال ہونا چاہیے -

ظاهر نه شد که راقم تقدیرِ کائنات
 بر مشیتِ خاک بنده مسکین چها گذاشت
 هر چند مانند صاحبِ کنعان بحبسِ مصر
 کارش بجای شد که جهان سر بپا گذاشت
 بار گران درد من خسته دل فلک
 بر داشت لیک روز به پشتِ دوتا گذاشت
 گر رفت زیر خاکِ دکن ابجدی چه غم
 جان را بزیر پای شه کرد لا گذاشت

غزل ۵۰

شعر ۶

خیال روی تو کردن برون ز داناکی است
 سخن بزلِ تو هم گفتگوی سوداکیست
 خوش است سوء زخندانِ او نظر لکن
 بیایه خویش فتادن بیچاره رسواکیست
 پسند خاطرِ مانیست عشقِ پروانه
 که سوختن بدمِ وصل این چه شیداکیست
 مدارِ چشمِ مروت ازان سیه چشمی
 که چشمِ کافرِ او مردم تماشاکیست
 نگاهِ گرم توان کرد بر پریشانان
 که دیدنِ رخِ آنها بهارِ بیناکی است
 من و تو هر دو بهر ابجدی! سخن گویم
 سخن یکسبت تفاوت به نکته آراکیست

غزل ۵۱

شعر ۶

(ث)

چون شدی فارغ ز دنیا فکرِ خشک و ترعبث
 آرزه ایس و آن و بندد سیم و زر عبث
 حق تعالی هست رزاق من و تو بیگهان
 ایس قدر بهر حصولِ رزاق دردِ سر عبث
 اهلِ همت به نیاز است از تمنای حصول
 در بر گنج قناعت کیسه گهر عبث
 مردِ نا هنجار را از عالم افزایند غرور
 زشت روتی دیوسیمهارا چنین زیور عبث
 بسته دارم ترا زنجیر دریا از چه راه
 در قفص چون مرغ افتد بستنِ شهپر عبث
 مصرع مقطع چه نشتر در جگر زد ابجدی
 بسمل تیغ محبت را سر دیگر عبث

غزل ۵۲

شعر ۵

(ج)

زان سبب دارم به اشک دیده تر احتیاج
 عاشقِ گهر شدم دارم بگهر احتیاج
 نیست مستغنی دلم زان بوسه جان پرورش
 زان مه گلزار باقی هست دیگر احتیاج

ره بهنزل گم کند سرگشته صحرای حرص
 راه بر آن کس که او را گشت رهبر احتیاج
 خوب دانستم که این جانیست امهد بهی
 پس چه حاصل داشتن با چرخِ اخضر احتیاج
 ابجدی! بگذشت در رنج و تعب اوقات روز
 شب در آمد با پری پیکر زند سر احتیاج

غزل ۵۳

شعر ۹

(چ)

رو بر روی پر زورش بود مهتاب هیچ
 می نباید در نظر خورشید عالم تاب هیچ
 از خط چین جبین راز دلش فهمیده ام
 ام فلاطون آنچه تو بینی به اصطراب هیچ
 زان لب لعل نگاریش تشنه یک بوسه ام
 پیش بیماران چشمت شربتِ عذاب هیچ
 بهر اخذ قابلیت هست استعداد شرط
 نیست جامِ توتیا در دیده گرداب هیچ
 گارگر بایده نخستین، انگه تدبیر کار
 به وجود کیمیا سازی بود سیاه هیچ
 بستگی دارم به تشفی ص تعیین چون حباب
 نیست در ذاتم بدون آبرویم آب هیچ
 پای کردم خانه دل را ز خاشاک نیاز
 نیست جز برگ توکل دیگر از اسباب هیچ

بیگدر از طولِ املِ بردار دستِ آرزو
پیشِ ما ارزش ندارد بهمن و دار اب * هیچ

در چمن با چهره گل رنگ نازم آبجدی
چون مقابل گشت شد گلدسته شاداب هیچ

غزل ۵۴

شعر ۶

(ج)

ام خدیشا آن کس که شد مهنون احسانِ صباح
گشت گلچینِ امیددی از گلستانِ صباح
می‌نهد داغِ غلایِ جر جبینِ آفتاب
گر شود کس مدرمِ اسرارِ پنهانِ صباح
تازد گردد دل دو چاره جر نیاید آرزو
دیدد امر خورشید در چاکِ گریبانِ صباح
می‌کند دامانِ جان خود پر از گنجِ مراد
هر که زد از صدق دل دسته بدامانِ صباح
نعمتِ هفتِ خدا خوانِ ظهورِ بامداد
مرهمِ زخمِ بیگدر شورِ نهکِ دانِ صباح
دیدد و اکن آبجدی این خواب غفلت تابک
می‌فروزد شمع جان، نورِ درخشانِ صباح

* بهمن و دار اب ، بهمن ایران کا بهادر بادشاه اور اسفندیار کا بیٹا تھا ۔ دار اب اسکے پیشہ کا نام ہے ۔ یہ ایران کے نامور بادشاه ہیں جن کا ذکر شاہ نامہ میں آیا ہے ، ایران کے اور نامور بہادر بادشاہوں کے نام بھی اس دیوان میں آئے ہیں جیسے منوچہر و غیر

غزل ۵۵

شعر ۷

باز شد بر خاطر من بارِ صبح گشت چو طوفانِ آتش بارِ صبح
 رفت شبها در خمارِ بیخودی کرد از غفلت مرا بیدارِ صبح
 دردمندِ معصیت آلوده را نیست باده گر کند تپهارِ صبح
 دیده ام امروز از قطراتِ * آبر در چو چشم پرورد گوهر بارِ صبح
 ام خنک آن کس که او را در گرم شد چو یارِ دارِبا غمخوارِ صبح
 شب اگر چه شد جهان را کار ساز بهر کار مانشود درکارِ صبح

ابجدی در کاروان مدعا

دست باما قافله سالارِ صبح

غزل ۵۶

شعر ۶

(خ)

قول ما نشنید و شد در صحبت زندانِ شینخ
 گشت آخر راگساز از عقل و دین بیگانه شینخ
 راست گر پرسد زیاید وضع او بت را پسند
 باز از به دانش می شد سوء بتخانه شینخ
 مگر گساران را قبا آلوده باشد در شراب
 پک دامن که بر آید از در میخانه شینخ
 باوجودی آذوقه کشتی در تله گرداب رفت
 آفرین بر همتش آید برون مردانه شینخ

ای مصلی در چه فکری اقتدا باقی نه ماند
رفت از عذرِ حدیثِ شرمنده سوره خانه شیخ
آبجدی از دستِ این شهری غزالان گشته تنگ
هر چو مجنون گرد بود و باش در ویرانه شیخ

غزل ۵۷

شعر ۸

طالبم بیس که گاه گاهی شوخ می کند سوره من نگاه شوخ
طریق گل بدست و خنده باب می رسد همچو صبح گاه شوخ
در برش کرده جامه زربفت جلوه دارد پرنگ ماه شوخ
می برد رشک افسر خورشید چون گذارد بسر کلاه شوخ
بهر نهچیر آهوان حرم می رود در شکار گاه شوخ
از فلک گر چمن رسد مدد می کشد باز سز براف شوخ
یک نظر کردم از پس دیوار می کشد بهر این نگاه شوخ

آبجدی نیست غیر ناز و ادا
شیوه شوخ و دستگاه شوخ

غزل ۵۸

شعر ۵

دربدن جان من شود گستاخ چون بت گلبدن شود گستاخ
خانه صبر سخت تارج است ماه گل پیرهن شود گستاخ
شوخیش باصبا گر آویزد گل درون چمن شود گستاخ
در پرستش نهاند قدر ادب پیش بت برهن شود گستاخ

آبجدی تا تو مهربان من است
هر زبانه سخن شود گستاخ

غزل ۵۹

شعر ۵

(۵)

خسروا اقلیم جان در کشور دل خیمه زد
 خوب شد در وقتِ نیکو شد بمنزل خیمه زد
 می توان در جامه بالیدن ز جوشِ خرمی
 مادم مقصود ما، در دارِ سافل خیمه زد
 بعد عبور نقشِ مادرِ خاطر او جا گرفت
 در زمینِ سختِ سنگستانِ مشکل خیمه زد
 حال بیم تابان دیدارش میپرس از هیچ کس
 در میان خاک و خون هر یک چو بسمل خیمه زد
 غم نخواهد کرد گل در سینه افسرده دل
 شعاع ما اجدی امروز در گل خیمه کرد

غزل ۶۰

شعر ۵

هر عقده مشکل که بیک مرتبه باشد
 از ناخن تدبیر امیرالامرا * شد
 ام ابر گهر بار توئی آینه رحمت
 نو بادق مقصود ز تو نشو و نماشد
 یک ذات تو صد موج دریا کرامت
 یک دست تو صد جنبش جان بخش سفاشد

* ضراب و الاچاق که دوسریه قرزند موهه مشهور نام، امیرالامرا، مدارانملک درشن اندرله

هر گوش گل افسانه خلق تو بگفتم
شرمنده آزان گفتن من بادصبا شد

انعام تو عام است خصوصاً بگداها
گر ابجدی شد مورد لطف تو بجاشد

غزل ۶۱

شعر ۶

میه غارتِ گر هوشم چو در میخانه می آید
باستقبالِ او می از لب پیمانه می آید

خدا داد چه خواهد رفت بر ارباب دین امشب
بختِ زربختِ پش از گوشه بتخانه می آید

وجودِ ثوبه در آتش فتد از راه بیتابی
چو در آغوش من آن دلبر مستانه می آید

دلر گر بنده خالش شود جام ملامت نیست
که مرغ زیرک است این بر امید دانه می آید

بکف جام و جنب خنده، بدلِ کبر و بدل شوخی
پری روبا چنینی سامان براین دیوانه می آید

بدل از مصرعه ممتاز بستم ابجدی! نقشه
" نگاه آن مروت آشنا بیگانه می آید"

غزل ۶۲

شعر ۷

عشق را حجت قوی شد عقل به برهان همانند
دل ازین حیرت چو و عکس آئینه خیران همانند
پرده خاموس مارا باده هرگز بر ندشست
شیشه ازدون همتی خالی شده عریان همانند

خشک شد کشتِ سحاب و زرد شد رنگِ چمن
 اشک در دامانِ هنوزم چو گهر غلطانِ بهاند
 باغبانِ گل در چمن در زیر فرماشم رسیده
 سروقد از سرکشی تا حال نافرمانِ بهاند
 چشمِ امید جهان را نور حشمتش بر فروخت
 دیدم گهر فشادم هم چنان گریبانِ بهاند
 داستانِ حال خود را شبِ بگفتم روبرو
 او بلب گاهه تبسم کرد و گه خندانِ بهاند
 اَبجدی ایس مصرعِ موزون نمی دانم زکیست
 "شمع در فانوس شد پروانه سرگردانِ بهاند"

غزل ۶۳

شعر ۵

ظالم از خانه مست می آید سخت با بند و بست می آید
 دهنِ ما را دلا خدا حافظ کافرِ بت پرست می آید
 شیشه هر چند هست نازک تر سنگ را هم شکست می آید
 چون گمان گوشه گیر از پیروی تیرِ عمرت به شست می آید

اَبجدی پیش آن بت بدخو
 جان گرفته بدست می آید

غزل ۶۳

شعر ۵

اشتیاقِ خدمتِ دیوانه وارم میکند
 یاد لطفِ جانوازت بیقرارم می کند
 سوختم از آه آتشبار دل مانند شمع
 در بهارِ روشنائی داغدارم می کند

خالش دارم ازین صیادِ کافرِ مشرب
 باوجود نیم جانی‌ها شکارم می‌کند
 مه‌تحن گشتم بخود از سیرِ اقلیمِ جنون
 خاک بر فرق خرد کامل عیارم می‌کند
 آرمیدن در عدم دم هست مشکل ابجدی
 خاک گشتم خونِ دل جوش از مزارم می‌کند

غزل ۶۵

شعر ۶

هر که کاره می‌کند ز اندیشه بهتر می‌کند
 خاک را تدبیر دانش مشربان زر می‌کند
 بهر خدا قابلیت هست استعداد شرط
 سنگ چون لائق بود خورشید گوهر می‌کند
 از ریاضت نفس ما تبدیل وضع خود نمود
 پاره سیماب را زر کیمیاگر می‌کند
 نیست تنها بر دل بلبل بگلشن بار غم
 خارهم در سینه گل کار نشتر می‌کند
 احتراز از اُست بدسیر تان کردن خوش است
 صحبت انگوزه ضائع مشک از فر می‌کند
ابجدی این مصرع قدسی چه برجا شد رقم
 "نیم بسمل انتظارِ زخم دیگر می‌کند"

غزل ۶۶

شعر ۷

مرف برکنده پرده تیره روان خواهد بود
 از سبک دوشی او کار گران خواهد بود
 گر تو امشب نه کنی گرم درم تادم صبح
 چشم امید براهت نگران خواهد بود

از ستم گاری اخوان بدلمر باره نیست
 آنچه کردند بها در حق شان خواهد بود
 آه ببر بند لب از شکوه که در پرده دل
 یار طناز نهان جاوه کنان خواهد بیه
 محو دیدار چنانکه که دران روز جزا
 رویتش گرنه شود ترک جنان خواهد بود
 بعد مردن بسر گیر بکش نقش قدم
 تادم حشر مراسنگ نشان خواهد بود
 آنچه دی گریچه دلش پرده بر افکند ز راز
 راز سر بسته ماهم نه نهان خواهد بود

غزل ۶۷

شعر ۷

گوشه ما دیار ما باشد دامن ما حصار ما باشد
 از برای فراهم اسباب چرخ گردان بکار ما باشد
 آن بیت تنگ چشم سیمین بر روز و شب در کنار ما باشد
 سایه زلف و نور عارض او نقش لیل و نهار ما باشد
 دسر طائر که مرغ گردون است به تامل شکار ما باشد
 قیس و فرهاد با چنین شهرت هر یکی در قطار ما باشد

آنچه دی بخت گر مددگار است

خاک مشهد * مزار ما باشد

* ایران که ایک مشهور شهر کا نام جهان حضرت امام علی موسی رضا کا مزار شریف

هم - اس کا قدیم نام طوس تھا - مزار مذکور کی وجہ سے مشهد ہو گیا - اور اب یہی

مشہور ہے -

غزل ۶۸

شعر ۶

ده رنگِ پان ز شوخی از لبِ گلغام می بارد
 سراپا آبِ گوهر صاف از اندام می بارد
 برآید انطفای گرمی بیتابی دلها
 بود این شربت لیمو که از دشنام می بارد
 بنامِ لطف او را وقتِ تحریرِ کتابتها
 صریحِ دلبری از خامهٔ ارقام می بارد
 مکن پوشیده از بهر خدا را ز دل خود را
 من از آغاز داشم آنچه از انجام می بارد
 چرا در خود در قصد دل ز جوشِ خرمی این جا
 امید وصل او امروز از پیغام می بارد
 ندارم ابجدی سر رشته طرز سخن گوئی
 برآید از زبانِ راز که از الهام می بارد

غزل ۶۹

شعر ۶

چون مه شهادت قامت سیر گلشن میکند
 سرو را زنجیر دریا آب روشن می کند
 هیتره دارم از آن نازک مزاجِ زود رنگ
 در برمن نا رسیده عزمِ رفتن میکند
 با رقیبِ تیره دل هرگز نباید ساختن
 در لباسِ دوستیها کار دشمن می کند

گل نه رنجد از صفائی هام خاطر زینهار
 در گلستان تر زبانی گرچه سوسن میکند
 ظلم او را نیست حدم تا باظهارش شوم
 کس نخواهد کرد باکس آنچه بامن میکند
 از سر راه تنفر بر فشانند چون غبار
 ابجدی گر دست خود را سوز دامن میکند

غزل ۷۰

شعر ۵

جامه بافانِ چمن چون جبه گل بافتند
 جامه گل دوز ما از چشم بلبل بافتند
 صوف پوشان را پریشانی از آن داد است دست
 خرقه یک رنگ شان از تار کا گل بافتند
 تار بود باف ما اول بوی تر کرده اند
 بعد ازین مستی گنای بر بانگ قلقل بافتند
 بسته زلف تو منسوج بافانِ بهار
 شالِ پستاقی ز برگ سبز سنبل بافتند
 بود عریان ابجدی ایمان من از بهر او
 خلعتی در کار گاه شاه دلدل * بافتند

غزل ۷۱

شعر ۵

نیست تنها در چمن خوبی بمن گل میکند
 گل چه خواهد کرد با من آنچه بلبل می کند

* اس مظهر ماده کا نام جر شاه اسکندریه کی خدمت میں مدیة بیعی تھی - اور حضور مد

رض

سیدنا علی کی عنایت فرمادی - اسکا رنگ سفید مائل بہ سیاهی آ تھا - شاه دلدل سوار

رض

سرم مراد حضرت علی ۵

می‌زند باد صبا بر رو طپانچه در: سهر
 همسری با زلف او گر شاخ سنبل می‌کند
 اولاً بودم گرفتار کمند زلف او
 باز پیغمبر اسیری دام کا کل می‌کند
 جان فدا چاه زلف‌دانش که در تسخیر دل
 سامری را بند زیر چاه بابل می‌کند
 ابجدی دیوانه مایه‌پیش آن گل پیرهن
 رقص مجنون بر یکی گلپادگ قلقل می‌کند

عزل ۷۲

شعر ۷

بدل عشق بتان سیمبر پنهان نمی‌ماند
 درون خرم پنبه شرر پنهان نمی‌ماند
 نهان در پرده جامه دارد آن ماه پری پیکر
 شود یک فننه عالم اگر پنهان نمی‌ماند
 برنگ شیشه ساعت دلم را بادلش بستم
 که راز هر یکی بریک دگر پنهان نمی‌ماند
 بهشتش لب فروبستی ز شور ناله می‌شاید
 ولیکن درد دل از چشم تر پنهان نمی‌ماند
 توانی همچو غنچه در نهان خون جگر خوردن
 ولی چون نشسته می‌این اثر پنهان نمی‌ماند
 رقیب زشت خوهر چند بامن دوستی دارد
 غبار خاطر آن بد گهر پنهان نمی‌ماند
 جلوح دهر ثابت هست نقش ابجدی صائب
 ”هنر ور گر شود پنهان هنر پنهان نمی‌ماند“

غزل ۷۳

شعر ۵

نیست بر عمر کلانی منحصراً موی سفید
صبح از بدو تواند کرد ابروی سفید
هست چو طفل پریشان هوش مرد ز پرست
گاه سبوی زرد آید گاه رود سبوی سفید
در چرخ فکری ام تغافل کیش نادان مشربی
از اجل پیغام آورد است گیسوی سفید
نیست جز برگ تجرد در طریقت بال و پر
هست از تنها روی خورشید را روی سفید
ابجدی این یادگار از خون فرهاد است و بس
شد روان از شیر شیرین در زمینی جوی سفید

غزل ۷۴

شعر ۸

وقت سحر ز چرخ صدا می توان شنید
بازنگ ملک ز بانگ درامی توان شنید
هر چند نیست تاب شنیدن تراز ما
یک دو سخن برای خدا می توان شنید
حرف پسند طبع اگر نیست بر لبش
دشنام هم بجای دعا می توان شنید
دیروز آنچه رفت ز گلچین بفرق گل
امروز از زبان صبا می توان شنید
گر درد عشق از لب واعظ بدل رسد
پند است آن بگوش رضا می توان شنید

اوراد صبحِ شیخِ مزور ستم کند
 مرمِ چمنِ خوش است نوا می‌توان شنید
 آرز آسمانِ حکایتِ گردشِ شنیدن است
 دردِ کمر ز پشتِ دو تا می‌توان شنید
 نشتر بدل ز مصرم صادق شد ابجدی
 از زیر خاکِ ناله ما می‌توان شنید

غزل ۷۵

شعر ۷

شمیم زلفِ مشکینِ بتانِ پنهان نمی‌ماند
 به‌غیرِ جانِ اثر دارد از آن پنهان نمی‌ماند
 خراشِ در جگر باقی گذارد حرفِ دل ریشِ
 جراحِ هست به شود اما نشانِ پنهان نمی‌ماند
 اگر در پرده‌ی باشی یا نباشی هر دو یکسان است
 فروغِ جلوغِ تو در جهانِ پنهان نمی‌ماند
 نتواند کس نهان کردنِ عطایِ به کزانش را
 که فیضِ آفتابِ ز رخشانِ پنهان نمی‌ماند
 مشو در سعیِ ایذامِ غریبانِ ام پری پیکر
 شکستِ شیشه‌ی نازکِ دلاںِ پنهان نمی‌ماند
 گرفتارِ گر بظاهر داشتِ رنگِ آشناییها
 خیالِ خاطرِ آن بدگمانِ پنهان نمی‌ماند
 نیمِ منِ ابجدیِ قاصر ز خود در بردباریها
 چو لب از ناله و ا گردد فغانِ پنهان نمی‌ماند

غزل ۷۶

شعر ۵

ماه عالم فریب می‌آید یا بدتِ جامه‌ی زیبِ من آید
 بر سهندِ سبکِ رو چو جانِ شاهِ زریںِ رکبِ من آید

هست لعلی سحر به منتِ دل آنچه از دستِ غیب می آید
ناز او هم بگین در آویزد چون بزجر و عتیب می آید

ابجدی ! از چهار دیدارش
بیخلاف را شکیب می آید

غزل ۷۷

شعر ۷

آنان که لوح قسمت ما را نوشته اند
دیوانه را برات بصر را نوشته اند
تا برقد بلند تو چسبیده مانده اند
تنخواه ما به عالم بالا نوشته اند
آسودگان ز نعمتِ غم آشنا نیند
درد دلی بطورِ معنا نوشته اند
زاهد اگرچه رزقِ تو بر غیب شد رقم
جاگیر ما بشیفته صبا نوشته اند
تا گشته ایم عاملِ شاهِ بلادِ عشق
برما حسابِ کشورِ سودا نوشته اند
واقف نیم زبیم و شرای برادران
نامر درین معامله بیجا نوشته اند
پوشیده نیست ابجدی ! برما ضمیرِ کس
طومارِ دل بلوحت سپها نوشته اند

غزل ۷۸

شعر ۶

چند در هجر توان جان بارغم باید کشید
ممنتِ آن و فغان و چشمِ نم باید کشید

بادشاه لشکر غم هر کجا صف بر کشد
 ذائقه مارا در آن جا چوں عدم باید کشید
 همچو تخم زیر گل اول فنا باید شدن
 بعد ازین بر صفحه هستی رقم باید کشید

تا ذنب باقیست ام سر گشته صغرام عشق
 هر زمان از دست مهرویان ستم باید کشید
 زیر پتیر آسمان جز منزل خونخوار نیست
 از چنپس جای هلاکت ه' قدم باید کشید
 گر درین دنیا صد سال مانی ابجدی !
 باز چه سر در گریبان عدم باید کشید

غزل ۷۹

شعر ۸

در ازل چوں دسغه گلروی خوبان ساختند
 نقطه خال ترا فهرست دیوان ساختند
 از برای روضی حسن بهارستان جان
 از خط رخسار تو در باغ ریحان ساختند
 تا شود راز قد تو فاش در اهل چمن
 سرو را بر قامت موزون نمایان ساختند
 بهرمن سعی عزیزان ام فلک بی جان
 وحشی نا آشنا را بند فرمان ساختند
 خوبرویان بخارس بر لب دریای گنگ
 هر سحر از جوش بحر حسن طوفان ساختند
 یا رب این اجر و کمان را چه باشد دست رس
 پرده دل را نشان از تیر موگان ساختند

طرفه جشن گل عذارای هیده ام از سر خوشی
 ضون عالم ریختند و عید قریبان ساختند
 نیست غیر از طالع بیدار امشب مهوشان
 ابجدی را از کمال لطف مهمان ساختند

غزل ۸۰

شعر ۸

آنان که در بجاذب خود سر کشیده اند
 آب شرافت از رخ گره کشیده اند
 بنگر بجهد ماکه مگس طینستان چند
 خود را بساک آل پیمبر کشیده اند
 دهم که رهروان طریق محبتش
 تبار تعلقات سبک تر کشیده اند
 جادم فدای آن صف مشرکان گل رخا
 بر قلب یک غریب دولشکر کشیده اند
 بگذر ز تیغ ابرو و خوبان فتنه جو
 ناز و اداه نازکی خنجر کشیده اند
 یک نان شب قناعت ما را کفایت است
 رخت گران حرص تو نگر کشیده اند
 مشکل بود که غوطه بدریای دل زدن
 این رنج جان گداز سخن ور کشیده اند
 مطعون نیند ابجدی ! شعرا * عصر ما
 کانهم عروس فکر بزیور کشیده اند

غزل ۸۱

شعر ۶

لطف جانان نهان به کیس باشد زهر در انگبین چنیس باشد

گهر مؤگان و قوس آبرویش زخم انداز در کمین باشد
 از تپش گره زدل و کرد بر جبینش اگر چه چش باشد
 آبرو ریختن و جان دادن حاصل کار عشق این باشد
 زلف را بر میچم بر بازو مار در آستین چش باشد

آبجدی با وجود هوش و خرد
 بنده ناز نازنیش باشد

غزل ۸۲

شعر ۸

فیض و الاجاء چون آرایش کشور نمود
 خاک را مانند خورشید درخشان زر نمود
 داد دستش هر کجا دریا دلی را اذن نام
 دامن امید عالم را پر از گوهر نمود
 برق نیم او ز خرمین گاه اعدا وقت رزم
 شعله آتش پروں آورد و خاکستر نمود
 زان یکی این است کز امداد فیض ایزدی
 اولاً در قبضه خود ملک را بهتر نمود
 بعد از آن چون شیر در بر سیو گنگ* تاخته
 خطبه و سکه بنام خود دران جاسر نمود
 بعد از تائید افضال خدایه لمر یزل
 بلور همت کشاد و فتح تنجاور† نمود
 خاندانه بت پرستان یک قلم تاراج کرد
 از برای رونق دین کار پیغمبر نمود
 آبجدی بیقدر بودم من بسان ذره
 لعل نور نگاهش چون یکم اختر نمود

* دراب محمد علی و الاجاء که زمانه میں اس شهر کو فتح کیا گیا اور اس کو اپنے لؤلؤ غلام حسین محمد الامرا بہادر کی نسبت سے حسین دگر کا نام دیا گیا ، یہ حسین پور کے نام سے بھی مشہور ہے ۔

† چونکہ حضرت شاہ المہود قادر ولی ناگوری کا مزار تنجاور کے ضلع میں واقع ہے اس لئے دراب محمد علی و الاجاء نے اس کا نام قادر دگر رکھا ، اس کا لقب دارالقدر ہے ۔

غزل ۸۳

شعر ۵

ام صبح ترا سود ز دوران نرسد تا چاک گریبان نه شود نان نرسد
 در دهر چرا منت عیسی به کشم بیمار دلم بر سر در مان نه رسد
 در فقر بجهشت فراغت بسیار ایس عیش دل افروز سلطان نرسد
 چون جام سکندر شده خالی ز حیات لب تشنه مانیز بهیوان نرسد

فرهاد عبث ابجدی جان داد بگو *
 ام راه بران که جان که بجانان نرسد

غزل ۸۴

شعر ۶

شب که بر من لشکر و حشت چو شبغون میزند
 صبح زین غم دامن خورشید در خون میزند
 عرض مطلب نیست چندان لیک این افسردگی
 نقش لوح آرزو در موج جیغون میزند
 رخت همت زین بیابان چون توان بر داشتن
 کاروان عقل را در راه مجنون میزند
 نیست کم از تیشه فرهاد زخم بر دلم
 آه حسرت در سحر مسکین محزون میزند
 گل چو از جورخزان بر پست اسباب سفر
ابجدی ! هر از گامتان خیمه بیرون میزند

غزل ۸۵

شعر ۷

فغان ز شیوه ایس شکرین لبان چند
 دگشته اند بکس مهربان زمان چند

* اصل میس در بگو هم ،، لکما هم لیکن غلط معلوم هرکجا هم - که در آن زمان بدین جا نداشتیم .

دلَم ز شوخی برجست شعله می دادند
چکید عرق* حرارت ز گرم جان چند
زمین به لرزه درآمد برونکِ معبر گل
مگر ز حشر رسیده است خطبه خوان چند
ز حال درگس آشفته خود هویدا شد
کشاده اند بهم دیده دیدبان چند
ازان ز بیمِ زمین بر کشید سر شهاد
نهفته اند دران سر و قامتان چند
مرا ز خانه بدوش حجاب شد معلوم
که هست نقش کف پای ره روان چند
یقین ز مصرم مظهر شد ابجدی! آخر
"سپرده اند درین خاک نیم جان + چند"

غزل ۸۶

شعر ۵

هر من پیوسته درغم بگذرد روز و شب با چشم پرورم بگذرد
شادی و غم هر دو با یک دیگر اند چونکه ایی بگذشت آن هر بگذرد
زیر و بر خود از صدام پیش نیست تارچون بشکست باهر بگذرد
شان هر کس می رود دنبال او چون سلیمان رفت خاتم بگذرد
هرچه در دنیا به بینی ابجدی! زنی چمن آخر چو شبنم بگذرد

* صمیم لفظ "عرق"، بفتح راه معمله هم -

+ غزل نمبر ۸۵ و ۸۶ که قافیهون میں پام موصول کے اضافہ کی ضرورت معلوم عرضی
ہم مثلاً زمانہ چند، نیم جانہ چند، وغیرہ۔

غزل ۸۷

شعر ۵

دشتت ادد درین خانه میهمان چند
 کشاده ادد بیگ نان جو دهان چند
 تپش به غنچه درآورد مگر به پرده خاک
 دریده اند چو گل چیب گرم جان چند
 فلک بسانِ هما بر سرم ازان گردد
 فتاده اند درین جامه استخوان چند
 سبک روان که کشیدند زین دیار قدم
 گذاشتند پتی یاد خود نشان چند
 اگرچه قحط سخن هست ابجدی ! لکن
 رسیده ادد برپس در سُفسور ان چند

غزل ۸۸

شعر ۶

جامه قوام جان من در دل بود خیر مقدم این چه خوش منزل بود
 صد هزاران انجمن را روشنی از فروغِ شمعِ یک محفل بود
 دست از لذات دنیا کوتاه کن زین حلاوت درد سر حاصل بود
 گر بدریا اوفتادی غم مخور دست دوت دامن ساحل بود
 پر غلط دیدم حبابِ زندگی دفترِ عمرم خطِ باطل بود

دل نباید بست باکس ابجدی !
 زانکه دل برداشتن مشکل بود

غزل ۸۹

شعر ۵

صیاد عشق بامین بیدل چه کار کرد مرغ دلم بزلف پریشان چه کار کرد
 بیمار نیستم که طبیبم دوا دهد سحر جمال ماه رخسار ببقرار کرد
 از جوش فخر بود غرور و سر مرا آن حسن دلفریب ثوبه اعتبار کرد
 منصور را نبود دگر هیچ علتی افشای راز یار سر او بدار کرد

گر عاصی است ابجدی از ما بصدق دل
 در چشم خاک راه شه ذوالفقار کرد

غزل ۹۰

شعر ۸

شیم بیکام من اسباب کامرانی بود
 همان طریق که در موسم جوانی بود
 سرود مطرب شیرین مقال خوش‌الحان
 شراب و صحبت یاران و شعر خوانی بود
 ز موج لاله و سیریس دل چمن شاداب
 بفرق طرقة شمشاد گلفشانی بود
 بتم که؟ صندلی رنگش نشاند: درد سرم
 بسانِ طوطی گویا بتر زبانی بود
 نبود غارت سامان کارخانه دل
 دو ترک چشم سینه‌اش که خصم جانی بود
 بپرد: شوکت دُرا و شانِ اسکن‌در
 رعوتی که مرا از خطیب خانی بترود

رهود آن مه عالم فریب خاferman
دلم ز سینہ که آن گوهر امانی بود

جواب ناصر جنگ * است آبجدی گوگفت

سهر که چهره ام از بادیه ارغوانی بود

غزل ۹۱

شعر ۵

دل را بدام زلف گره گیر بسته اند

دیوانه را بحلقه زنجیر بسته اند

آنانکه محو فیض دعای اجابت اند

نقد اثر بدامن شبگیر بسته اند

یارب که کرد چاک گریبان دل رفو

ایں بخیه را بسوزن تقدیر بسته اند

* خواب ناصر جنگ شهید اصف جاہ ثانی، کا نام مور احمد خان اور خطاب نظام الدولہ

ناصر جنگ، دہلی میں پیدا ہوا اور پڑھے۔ پھر اپنے باپ کے ہمراہ دکن آئے۔ سنہ ۱۱۵۰ میں

جب اصف جاہ اول حسب طلب شاعر دہلی گئے تو ان کو اپنا نائب بنایا۔ بعد کے بعد انتظام

کیا۔ صہماہ الدولہ شاہنواز خان ان کے وزیر تھے۔ اصف جاہ کی واپسی پر مجلسوں کے

پہکانے سے بغاوت کی باپ بیٹے میں جنگ ہوئی، آخر یہ مغلوب اور اسیر ہوا۔ سنہ ۱۱۵۵

میں قہر معاف ہوا اور سنہ ۱۱۵۸ ہجری میں اورنگ زیب کی مرید داری سپرد ہوئے۔

مولانا میر غلام علی آزاد ان کے استاد خاص تھے۔ اصف جاہ کے انتقال پر یہ فرماؤا

ہوا کہ بھانجے ہدایت محمدیہین ہاکم ادھوشی وغیرہ نے بغاوت کی۔ خواب ناصر جنگ

اسکی سرکوبی کو روادہ ہوا۔ کئی محرم مختلف مقامات پر ہوا۔ ۱۷ محرم سنہ ۱۱۶۳

ہجری کو جن مرگے کارزار میں محبت خان جاگیردار کرنل نے ہندو کی گولی سے شہید

کر دیا۔ شاہ برہان الدین اولیاء کے پانچویں خلد آباد میں دفن ہوا پڑے دین پرور، نرم

دل۔ عالی مرتبت اور بلند پایہ شاعر تھے۔ ان کے تینوں دیوان خواب اصف جاہ نظام

ششم کے حکم سے سرکاری مطبع میں چھپ گئے ہیں یہود کلام سے سابقہ لطف اداوارڈ ہوا

پرسر ما سے دست اقبال خدا داد مقدم در ماہر کہ رنجر می کشد آخر بگنجر می رسد سے میکنے

آخر ہیزم منتہ زندان مرا

(۵۸)

غیرود ظلم می کنند و آنها می دهند حرف
 این گل رخاں چه صورت تزویر بسته اند
 دشوار هست ابجدی بر کار دل شدن
 نقش مراد بر دم شمشیر بسته اند

غزل ۹۲

شعر ۵

(۵)

فتاد عکس صفا بسکه در دل کاغذ
 نمود چهره مطایب سجنجل * کاغذ
 زبان لاف به بندد حقیقت سنده
 بهشرب چرب زبان است قائل کاغذ
 به پیش سطوت عشقش نماند ملائی
 بسوخت شعله آهر محافل کاغذ
 گذشتن از دم شمشیر تیز آسان است
 گذار صعب بود در مقابل کاغذ
 کراست خط فراغ از حساب دیوانی
 به هست ابجدی هنوز بسمل کاغذ

غزل ۹۳

شعر ۷

بمحفظ امن اگر بایدت ترا تعویذ
 بدون نام الهی بود کجا تعویذ
 ز بسکه هر بن مویم شده است خون پالا
 که به ضبط به چند یمنی تغذ تعویذ
 ز دود آه شود به اثر سواد هر وف
 رسد به بازو من گر ز شیخ ما تعویذ

ز بسکه هست دلم گرم از حرارت عشق
 شود چو کاغذ آتش زده مرا تعویذ
 چکد ز خون جگر قطره از پیمین و یسار
 بروز حشر ز دستم کنند و ا تعویذ
 اگر چه عالم دنیا تمام مے دانند
 که هست در اثرم بهتر از دعا تعویذ
 برای رفع گزند حوادث دوران
 شده است دلم ابدی بها تعویذ

غزل ۹۳

شعر ۷

(و)

حرف است میان من و فرهاد نگر
 او سنگ ترا شید و من لغت جگر
 ای سینه نهان خاندن خود پاک بکن
 دل رفته، دگر بار در آمد ز سفر
 ای نور نظر از چه روی پیش بیا
 دادیم ترا جامه دریس دیدن تر
 عیاف است دریس وقت اگر دل ندهی
 ما کهیم و تو کی نیست دریس خاندن دگر
 ز پس به چه کند بخت دل افروز مدد
 شب هست و شراب است و صنم نیز به بر
 از بهر خدا غم قدمه چند برون شو *
 گا مشب شب عیش است و ترا نیست گذر
 تدبیر تو با ابدی هم پیش نرفت
 تقدیر چنین شد ز قضا و ز قدر

غزل ۹۵

شعر ۵

ای شبم ز ایام فروشیم بگیر
دو جبهه بیک جام فروشیم بگیر
مصیبت به نسب نامه آدم قاهی شد †
عصمت ز پتو نام فروشیم بگیر
دانه که رسد در عوض نمیه غنیمت †
آغاز ز انجام فروشیم بگیر
آورد دنیا از طرف دوست پیامی †
جان در ره پیغام فروشیم بگیر

زاهد تو بگو آنچه دی خسته جگر را †
ما بدی گاه نام فروشیم بگیر

غزل ۹۶

شعر ۷

باز بر تخت چمن شد خسرو گل تاجدار
گشت پر دوش صنوبر رأیت ز نگار کار
گردن تیری بطوق اشقیادش زیر بند
سرو را دریا بود زنجیر آب جودبار
از برای بندوبست کشور، فصل ربيع
از سپاه نونهالان صف کشید هرسو سوار
نسترن در سایه ریحان بدوق سرخوشی
جلوه دیگری کند ظاهر سمن بر شاهسار
بر فریب بردن دل شد بنفشه گرم خیز
همچو ترکان جامه نیلک کشیده در کنار
شاخ عرب را به گل از جوش جام پیخودی
چشم ترگس غمزه زن چون عشوه دل جوگبار
آنچه دی هم جامه خود می کند رنگین چو گل
تا به پیش گلرخان خوش ادا یابد وقار

† آن تمام مصرعه‌ای که آخر من ایک سبب حذف یا ایک حرف زیاده هرکجا هم - اور
وزن بدل کیا هم - دوسره مصرعه‌ها وزن یک هم منقول معاحیل معاحیل لغوی - اور پنهان
مصرعه‌ها معاحیل معاحیل لغوی -

غزل ۹۷

شعر ۷

بیا و نسخه خلد از بهار ما برگیر گل نظاره ز داغ شرار ما برگیر
 شهید تیغ نگاهش حیاتها دارد قرار عجز ابد از قرار ما برگیر
 پتی مرصع تاج شهن کشور عشق گهر ز دیدۀ دریا نثار ما برگیر
 اگر تو طرۀ دستار خضر می طلبی گیاه سبز ز خاک مزار ما برگیر
 مکن بکشور ایران تلاش شعر ظهیر متاع ماک سخن از دیار ما برگیر
 زمانه با همه یکسان نمی تواند شد فراق یار ز چشم دو چار ما برگیر

سخن بلذت جگر آهجدی عوض دارد
 رقم ز دفتر خونی نگار ما برگیر

غزل ۹۸ *

شعر ۲۰

شده است گرم دگر بار این زغال تنور
 نهفت آتش جان سوز آیزر دامن طور
 اگر به کشور مقصود راه می بردم
 کلاه خضر نهادم بر آستان فغفور
 ادب طراز شریعت شکست ساغر ما
 و گر نه هوش گرفته ترانه منصور
 از آن به محفل رندان نمی توانم رفت
 کشاده عقد نه بیستم زباده انگور
 بیا که رفت بر اوج فلک قدر + دانی
 بکشوریکه گرفتیم ما مقام حضور

* غزل نمبر ۹۸ غزل نہیں قصیدۂ معتبرہ یا منقبتیہ معلوم ہوتا ہے ۔
 + ہمہام لفظ (۱) قدر ، (۲) سکون دال ہے ۔ غزل نمبر ۹۹ کہ ایک شعر میں بھی ہفتم ٹائی تھا ۔

بهار گلشن عشق است هر کجا گل کرد
کجا است نقش فلاطون که ریخت رنگ شعور

بر آر پنبه ازین گوش غفلت ام غافل
که نیست ناله مبنون چو ناله طنپور

بقدر حوصله باید قمار بافتی فخر
گلیم تیره نه تاجد بهام قدر سمور

مهره کلاه تکبر به پیش راهب ما
هنرم دماغ نه دارد ازین ریا و غرور

تمام قبه گردون که واژگون بینی
بهار لجه کید و حباب دجله زور

تنور سینگ مسکین چه برق طوفان است
شهید مطلب رنگین چه توده ناسور

تموز مهر تعاق چو یخ گداز کند
کسم که دور افتاده چو سایه از بر نور

تنگ تیر نگاهش نشان جگر دارد
اگرچه صید نهان است در شب دیجور

ثنا طراز نبوت صلی ز حق یابد
مدیم سید مرسل امام روز نشور

ثواب خیمه زندان عبادتیکه ریاست
پسند نیست حسابم چو گشت نا منظور

ثبات عمر مجرای فریب خورده دهر
جبرفت خدرو چو بیں گشت اهرج و تور

جهاد عهده نژادان بنفس خود باشد
چو محصر خانه شکستی دگر نماد فتور

جهاں چو مطلع خورشید غرق نور شود
ز روز دوست اگر پرتو هفت از دور

جناب شاه نجف * را که عتبه عوش است
جبین بسجده گذارم که اوست صدر-صدر

اگر ز سینه مجروح ابجدی گویند
یکه فسانه شود تازه حشر اهل قبور

غزل ۹۹

شعر ۶

گریه‌ها کردیم در وقت سحر هر نیاید کام ما از چشم قر
هم مخوراه دل کزین فضل و کمال تو نه تنها دیده روی ضرر
غنه هم با وصف خوبی در چمن خورد با چندین زبان خون جگر
هر قدر دانه که می گردیم ما با وجود قابلیت هر پدر
هر کس می گفت وقت واپسین من زیان دیدم ز اظهار هنر

ابجدی ! این مصرعه از جد من است
"قصه کوتاه کن که دارم درد سر"

غزل ۱۰۰

شعر ۵

خود بخود گردد نمایان انتظام روزگار
میرسد در فرصت اندک امام روزگار
رشته قدرت بدست هست اکنون کارکن
چیزست حاصل گر رود از کف زمام روزگار
ام شمار آلود حیرت اندکی هشیار باش
نیست غیر از باده غفلت جوام روزگار
قیمد هستی هر نتایج مشرب آزادگان
وام بر آن کس که او گردد غلام روزگار

(۶۴):

بند بگسل قوت پرواز پیدا کن بخود
تا بکم چون اجدی مانی بدام روزگار

غزل ۱۰۱

شعر ۵

تیر مژگان تو زان گونه درآمد بچگر
سینه گذاید مشبک ز دلم نیست خبر

هر که گردیدد بکدوش درین گلشن دهر
شبنم آسا بر خورشید توان کرد گذر

آنچه کردی بشب تار جوانی کردی
صبح پیریست توان بست کنون رخت سفر

سور مانیز دمه خضر! بیا بهر خدا
بهر رازینست درین گیچه ها تا مدنظر

گفت با اجدی این مصرم رنگین قدسی
"زیربارند مرصع کهرائ تا به کهر"

غزل ۱۰۲

شعر ۵

(ز)

ز عکس رو تو پر نور شد دلم امروز
برنگ خانه شمس است محفل امروز

بخوق خنجر صیاد آشنا گردید
بپاه سر رود از شوق بسلام امروز

بهر طرف که نظر رفت عید قربان است
مگر بفکر دیگر هست قاتل امروز

قدام ناخن تدبیر عشق گل رویم
که کرد حل گره کار مشکلم امروز
زبان چرا نشود ابجدی شرر افشان
که گشت در بر خورشید منزلم امروز

غزل ۱۰۳

شعر ۵

کمان بگیر و یکی تیر بر صواب انداز
دلبرم چو توده نرم است به هجاب انداز
گذشت شب همه چو صبح بیهقرار تواند
برنگ مهر درخشان ز رونق لب انداز
دلبرم ز گلک جفائی تو صد رقم دارد
نظر بعطف مراتب برین کتاب انداز
رخ شگفته بر آور ز زیر سایه زلف
شکن بچهره پر نور آفتاب انداز
فکن چو ابجدی خود را بگشتی حافظ
" که گفته اند دکنوئی کن و در آب انداز "

غزل ۱۰۴

شعر ۷

یار از پرده پروں سر نه کشید است هنوز
رشته کار بدستم نرسید است هنوز
دیدم بر غیر کجا وا کند از کثرت شرم
چشم او صورت آئینه ندیدم است هنوز
این قدر هم نبود سنگدلی مشرب او
دانه سوختنی ما شنیدم است هنوز

دش مقصود از آن بر پر عنقا بستند
پای همت بتلاشش ندوید است هنوز

بهر آن در نظرم هست شب یاس دراز
صبح امید گریبان نه درید است هنوز

خون بهای سر فیهاد گران و سرما
مال مفت است و بت ما نخرید است هنوز

آبجدی! اشک کجا سبز کند کشت مراد
خون دل از سر مرگان نچکید است هنوز

غزل ۱۰۵

شعر ۶

(س)

ز چشم شوخ تو گر داشته نشان نرگس
کلاه خضر کشیده بر آسمان نرگس

کرشمه که بود فتنه در برش پنهان
کجا بعرض توان آورد بآن نرگس

چو دید دیدۀ گلرزم من درون چمن
بجای خویش خجل گشت آنچنان نرگس

که کرد چاک گریبان شوخی خود را
ندید بار دگر روم باغبان نرگس

زبان درازی سوسن شکست خاطر گل
نه گفت هیچ دریں باب از زبان نرگس

مرا ز مصرم عرفی است آبجدی! و ردم
”تو چشم عالمی و چشم بوستان نرگس“

غزل ۱۰۶

شعر ۷

فصله جان گداز یار مپرس حال ایس خوار ، خسته زار مپرس
 کشته تپم گردش چشم فتنه دیده دو چار مپرس
 ساکن گوشه بنا گوش است جان مارا دگر دیار مپرس
 رهم کو مورد عتاب شود از دل پر غبار یار مپرس
 معز * جان پسان مورم گداخت از چنین آه شعله بار مپرس
 بسته دام کاکل اویم ماجر اے دل فگار مپرس

از دل ابجدی حقیقت زلف
 اے پریشان † روز گار مپرس

غزل ۱۰۷

شعر ۵

بسکه خوردم باده از خون جگر مل گفت بس
 شد گریبان چاکی من مشتہر گل گفت بس
 از خیال زلف شب رنگش چو سودا مشربی
 آنقدر بر خویش پیچیدم کہ سنبل گفت بس
 خالکھام دل شگافم رنگ بر گلشن شکست
 از فغانم گوش گل در گشت و بلبل گفت بس
 دوش جوش میگزساریہام ما از حد گذشت
 شیشہا یکسرتہی گردید و قلقل گفت بس
 ابجدی چاہ زنفدان بت زہرہ جبین
 بسکہ دارد آب جادو چاہ بابل † گفت بس

* صمیم لفظ " مغز " بسکون غین ہے ۔

† صمیم چریشان روزگار خون غنہ کہ ساتھ اعلان ہوں کہ ساتھ صمیم نہیں ۔

‡ صمیم اور صمیم لفظ بابل بگسرتہ نام ثانی ۔ ڈران شریف میں ہے ببابل ماروت
 و ماروت مگر بعض شعرا ظہور و سلیم وغیرہ نام ہیں بابل بظہر نام دوم کہا ہے ۔

غزل ۱۰۸

شعر ۵

(ش)

زندگی اینست امید بقا دل خسته باش
 از چنین دام گلو گیر هرس وارسته باش
 مثنوی عمر مرا قافیه وقت است تنگ
 رو بدیوان سلامت مصرع بر جسته باش
 در بیابان تمنای عالمی سر گشته اند
 تو درین ویرانه پای آرزو بشکسته باش
 آب و تاب گوهر دریا دلال خاموشی است
 آبرو خواهی درین با چون صدف لب بسته باش
 بی قامل در سخن جرأت نمودن خوب نیست
 ابجدی در لب کشائی اند کی آهسته باش

غزل ۱۰۹

شعر ۶

من همیشه شاکیم از دیده خونبار خویش
 میکند اظهار آنچه داشتم اسرار خویش
 هریکه را دست قدرت هست بر مقدور او
 من ندارم دست قدرت بر سزاوار خویش
 عاصیان را شرم ساری باز دارد از گناه
 معصیت آلوده گشتم من ز استغفار خویش
 قرعه چون بر عکس مطلب اوفتد بد می شود
 از خلاف مدعا کردم کلید دار خویش

معترف گشتن بصدق قول خود هم آفت است
شد سر منصور ناج دار از اقرار خویش

ابجدی ما خود روادار زیان کس نمی
خسرم مالت می خورد پیوسته از ادبار خویش

غزل ۱۱۰

شعر ۵

(ص)

دل نه تنها می کند بر خالهای زار رقص
می کند بر ذبک مژگان اشک گوهر بار رقص

بانگ مطرب چون کشد دامن دلها را بوجد
شیخ ماهم می کند با جبهه و دستار رقص

دیده واکن ام قماشابین الفت مشربی
جاوید هیبت به بخشد زان بت عیار رقص

از برای دلفریبی های مقتولان خود
می نماید بر سر شان قاتل خونخوار رقص

بعد مردن نیز خواهد کرد در خاک ابجدی
شوخی طرز کلامت بر لب گفتار رقص

غزل ۱۱۱

شعر ۵

زیادش در بدن جان می کند رقص
پری در شیشه پنهان می کند رقص

نه تنها شیخ بیتاب است از وجود
درون پرده ایمان می کند رقص

بر آواز خوش الحان سحر خیز
سر ما در گریبان می کند رقص

(۴۰)

هنوز از ذائقه گلهانگی مهنون
 سرشک من بدامان می‌کند رقص
 چه خواندی ابجدی اشعار خود را
 خدا شاهد سخندان می‌کند رقص

غزل ۱۱۲

شعر ۹

(ض)

هیست سر سبز بوستان غرض خار در چشم باغبان غرض
 خاک بر سر کشید از لذت هر که بوسید آستان غرض
 در بچان عزت و تمکین گم کند راه کاروان غرض
 چون صبا نیستند در یک جا خانه بر دوش صاحبان غرض
 تا دم مرگ اشتها باقی است هر که گردید میهمان غرض
 دیداور نیستند در عالم خانه زادان دودمان غرض
 نیست سودا بدون بد نامی وای بر مالک دکان غرض
 تا بگم در بیان تیران آورد بس دراز است دامستان غرض

ابجدی ! همتی اگر داری

دست بردار از جهان غرض

غزل ۱۱۳

شعر ۵

(ط)

چون نه رقصد بگلک رنگین خط می نویسم بیار دیرین * خط
 سبز شد گلشن دلم امروز از خط نو خطان مشکین خط

* رنگین اور دیرین کا کافیہ درست نہیں۔ ابطار ہم اور پوری غزل کہ درانی میں
 ابطار ہم۔ جو علم کافیہ کے لحاظ سے جائز نہیں بلکہ عیب ہے۔

و امکن عقد چین پیشانی خوش نماید بلوح سیمین خط
 یار سر مست بادق عیش است کی به بیند سواد غمگین خط
 اوجدی عمر تلخ فرهادم صرف شد در جواب شیرین خط

غزل ۱۱۴

شعر ۶

(خط)

گرچه دارد خضر از عمر ابد بسیار خط
 هست مارا نیز از جوس و کنار یار خط
 در گلستان بهار حسن او باید گرفت
 از تباشاهام ریحان خط رخسار خط
 او درون پرده پنهان است و من بیرون در
 می توان دریافتم از لذت دیدار خط
 هر یکی را هست حظ بهر مذاق قدر او
 هر یکی دارد بهم پیوسته از پندار خط
 شیخ می دارد ز قار سبزه امید بهی
 بهر من گیرد بخور از رشته زار خط
 در حصول زندگی شد عمر ضائع اوجدی
 یافتیم آخر ز فیض چشم گوهر بار خط

غزل ۱۱۵

شعر ۵

(ع)

ام از جلا روی تو دارد بهار شمع
 پروانه وار بر تو بود جان نثار شمع

مهر درایان و آن مهر زیبا چه بر پس است
 در خلوت مراد چه آید بکار شمع
 رفتیم ما بخاک و خیالش ز دل شرفت
 یارب همین بس است که شد در مزار شمع
 آتش درون سینه آب اندرون چشم
 شاید ز من گرفت دل پر فگار شمع
 ز بکه کرد سوز تپش در جگر اثر
 بهیچ اجدی همیشه بود اشکبار شمع

غزل ۱۱۶

شعر ۷

(غ)

در شمع الهی وقت آخر داف گلرویان چراغ
 بعد مدت یافتیم در خانه ویران چراغ
 گر بسره باغ گردد جلوه گستر می شود
 در همین از پرتو رویش گل خندان چراغ
 ماه چو در دست افتد شمع جستن ابله است
 یار گر آید در آغوشم کنم بیجان چراغ
 شوخی حسنش جماله دیگر افزاید شب
 بر رخ خورشید تابش می شود قربان چراغ
 نفس را قابو نباشد تا بود هشیار روح
 دزد بی جرأت بود تا هست بر دوکان چراغ
 سینه سنگین شود روشن زینا قوت سخن
 می کنند درج صدف را گوهر غلطن چراغ
 اندرون خانه گر باشد نباشد عیب نیست
 اجدی اول بپاید در حریم جان چراغ

غزل ۱۱۷

شعر ۵

صیقل آئینه هوش است مستی در دماغ
صورت آغاز و انجام است ظاهر در ایام
آه برق انگیز در شب سینه را روشن کند
خانه پر نور ما را نیست پروانه چراغ
کاغذ بی مهر در دیوان ندارد اعتبار
نیست دل را ارزشی تا در نیاید زیر داغ
ای فلک بهر خدا پابند این و آن مکن
من ز آزادی بکف دارم یک خط فراغ
چه سراغ نقش پای راهی نیایی ابجدی
راه گر خواهی درین وادی قدم زن بر سراغ

غزل ۱۱۸

شعر ۵

(ف)

از چه پیچیدی بخود چون مار از سودای زلف
بند زلفش چو گشتی سر بند بر پای زلف
هر مریضه میرود سوء طبیب خویشتن
سر کشد در سنبلیستان هر که شد رسوای زلف
روز روشن گرچه دل گردید گرد روم او
وقت شب آخر سکونت گاه او شد جای زلف
در کمند پیچ و تاب عقل گشتم پای بند
می کشد زین کشمکش ها گر بود یارای زلف
عشق بگذارد نشان خود پس ما آبجدی
بید مجنون سر کشد بر مرقد شهیدای زلف

(۷۴)

غزل ۱۹

شعر ۶

سرمه با چشم سیاهت می کند کار شگرف
اینهم از دور قیامت هست آثار شگرف
بر مچس گل از گلستان خیال نارسا
تخم پرسیده نمی آرد پروں یار شگرف
نکته موزون دل افسرده را آرد بکار
میکنند کار حیات تازه گفتار شگرف
باغبان را بر چمن زین گونه نازشها زچهرت
گل کند از سینه ما نیز گلزار شگرف
بر نخیزد بی وجود حسن جنبشهای عشق
گرمی بازار ما تر دید دلداری شگرف
ابجدی را نیست غیر از آرزو وصل دوست
جان فدا سازد اگر آید بپر یار شگرف

غزل ۱۲۰

شعر ۵

(ق)

گر شود آن ترک بد خویر من مسکین شفیق
می شود هر یک بمن از اهل کفر و دین شفیق
نیست از مهر و وفا بوم بگلرویان هند
با وجود تنگ چشمی دلبران چمن شفیق
در مقام دوستی زاید خصومت آشنا
حیرتم دارم که چون همدان بت پرکین شفیق
چون غرض آید نظر بر نخیزد از اهل و داد
که شود بر بلبل غمگین دل گلچین شفیق
ابجدی آرزو ندارم چشم امید بهی
کی شود بر حال محزونم دل سنگین شفیق

غزل ۱۲۱

شعر ۶

هر که میزد دست در دامن عشق گشت در ملک جنون سلطان عشق
 طفل گرچه سر کشد در گفتگو می کند قطع زبان برهان عشق
 کار مارا رنگ و روغن می دهند به کامل کار پردازان عشق
 آه بسا کس بندگان الفت اند همچو من کس نیست در فرمان عشق
 در گرو ما جان خود را داشتیم از به سودای این دوکان عشق

سیر چشوی نیست مارا آبدی
 اشتها باقیست بر مهمان عشق

غزل ۱۲۲

شعر ۷

(ک)

زاهد مزن بساغر خوش آب بنگ سنگ
 افتد ترا بشیشه ناموس و ننگ سنگ
 تا شد نگین خاتم انگشت گلرخان
 مانند خون صاف پذیرفت رنگ سنگ
 بگذر ز آب خنجر و زهراب تیغ رزم
 فرق عد و شکست بمیدان جنگ سنگ
 دیوانگان بسوی گلستان چرا روید
 آید بکف گرفته بت شوخ و شنگ سنگ
 روم رقیب وسیلی من هر دو با هم اند
 نگذاشت هیچگاه پیم این کلنگ سنگ

گرداند سوی من چه ماه من فلاحی
 در سینه کار کرد چرتیر خدنگ سنگ
خوش گفت روز حضرت ممتاز ابجدی
 باشد دل تمام بتان فرنگ سنگ

غزل ۱۲۳

شعر ۷

چون کنم پنهان درون دیده خونبار اشک
 موش طوفان میزند چون یاد آید یار اشک
 دوش آن غارت گردل روبرویم شد ولی
 از هم ورم گریه ها شد مانع دیدار اشک
 نیست از ضبط نفس حاصل بدل چیزی نهاد
 میکند راز نهانی سر دسر اظهار اشک
 دست قدرت می شود پیدا ز لطف اتفاق
 کار دو بالا کند با ناله های زار اشک
 زاری وقت سمر را هست مقصد در برش
 زان سبب ریزم برون از چشم خود بسیار اشک
 چشم تر دامن کش هر ذره باشد در جهان
 دیده گل راز شنم شد درین گلزار اشک
 به اثر هرگز نباشد آب شور دیده ها
ابجدی را هم اثر بخشید وقت کار اشک

غزل ۱۲۴

شعر ۸

نه تنها هست آن ماه پری پیکر را کمر نازی
 بود چون برگ گل هر عضو سیمین یک دگر نازی

دل من از نگاه زند ترسد ام کمان آبرو
اگرچه تیر تو سخت است اما این سپر نازک

مریزآن آبرو را تا توانی بر در هرکس
نمی دانی چه مقدار است این آب گهر نازک
ندارم در سخن لافی نیاویزم بکس^۱ هرگز
زبان چون غنچه دارم در دهان بسیار تر نازک

سخن از شوخی خود ابجدی در دل نمی گنجد
که می آید ز مغز سنگ بیرون این شرر نازک

غزل ۱۲۵

شعر ۷

(ل)

از خجالت پیش رویش آب تر گردید گل
چون پری در شیشه پنهن از نظر گردید گل

گرچه میزد از نزاکت لاف خوبی در چمن
چون به پیش او در آید به و قبر گردید گل

من نمی گویم که گل را نیست عزت درجهان
هرکجا شد از بزرگی تاج سر گردید گل

لیک پیش حسن عالم تاب آن گل پیروان
سربرسواگی کشید و در بدر گردید گل

بر غرور جلو دو روز خود را باخته
از فریب کار گلچین به خبر گردید گل

چون نه گردد از فغان باطل بگلشن سینه چاک
همچو تیر عشق در دل کارگر گردید گل

بر سر بالین خاک ابجدی دیدم ز دور
چون چراغ گور بیکن بر قبر* گردید گل

* صمیم لفظ ۱۱ قبر ۱۱ بحدود با هم - اسی طرح و در بحدود قاف صمیم هم - هر دوسو
شعر من و در با هم قاف هم -

غزل ۱۲۶

شعر ۷

ز قلاب روی مهب من شد آفتاب خجل
 بسان مجرمی از کار ناصواب خجل
 چو گفته‌گویم درازم بگوش آریار رسید
 کشید چیس به چیس لبیک در خواب خجل
 حساب سلب جفا؛ شکست پیمان را
 چو دید از نظرش شد دریس حساب خجل
 مکن برام خدا عیب هیچکس ظاهر
 که دل ز کلفت و شنودش شود شتاب خجل
 حقوق باده پرستان ز خود ادا کردم
 نیم بروم عزیزان بهیچ باب! خجل
 غریخت زاهد مسکین ز جوش رندی ما
 که بود صاحب غیرت؛ شد از عتاب خجل
 غلام حافظ شیرازم ابدی لکن
 "بمهد گل شدم از توبه شراب خجل"

غزل ۱۲۷

شعر ۵

بیا و صاف و مصفا کن آستانه دل
 که هست خواهش دنیا غبار خانه دل
 کشید شاخ برآوج فلک ز رعنائی
 هر آنچه کاشت دریس کشت زار دانه دل
 ز کلک مانی تقدیر آنچه شد ظاهر
 نمود نقش بمن در نگار خانه دل

برات رزق بهرکس ز آسمان آید
برات قسمت ماست بر خزانه دل

خوش است آنچه آید آن کس که در سحرگاه
کشید ناله مستانه بر ترازه دل

غزل ۱۲۸

شعر ۵

(هـ)

نه چرخ ز مرد گون بهار صد چمن دارم
ز خون برق رنگ داستان صد سخن دارم
بر رنگ رنگ مینا کسوتیم از رنگ می باشد
باین عریاں تنی چون گل چو غنچه پر دهن دارم
مگر هم خانه عینا بود مقصود دل یارب !
بتدبیر صبا فکر سراغ سپمتن دارم
بیه بین از ساده لوحی هند را بگذاشته آخر
تلاش آن صنوبر در گلستان دکن دارم
گنشت و کعبه هر دو هست یکسان آنچه پیشم
غلامی در جناب پاک شیخ و برهمن دارم

غزل ۱۲۹

شعر ۶

شد چمن آخر خجل از دیدن روم صنم
مغز گل عطر گلابی ریخت از بوم صنم
نیست تنها دهل در آتش ز شوقش آفتاب
صبح هر با چاک دل بر آید از کوم صنم
دل به صحرای می کشد مارا برسوائی چه سود
می شود زنجیر پا هر قار گیسوم صنم

می رسد از هر طرف مارا پیام وصل دوست
 می روم امروز یا فردا روم سوء صنم
 برهمن در خدمت بتخانه عبره صرف کن
 زیست واقف شمه هنوز از خور صنم
 ابدی! این مصرع موزون ز شعر واند است
 قایل تضمین نیاشد بیت ابرو صنم

غزل ۱۳۰

شعر ۶

صید فتراک ترک بد خویم بمل خنجر جفا جویم
 بر جبین داغ بندگی دارم بنده زر خریدۀ اویم
 شاکر نعمت خداوندیم می کند شکر هر بن مویم
 با کس رنگ اختلاط نیست از فریب زمانه یکسویم
 می شگافی به شعر کار من است خوش بگویم اگرچه کم گویم

ابدی با خرد ندارم کار
 مست از جام بنده هویم

غزل ۱۳۱

شعر ۶

مانده تنها بدل چمن داریم در گلستان دل وطن داریم
 لاله زاریست خاطر رنگین سیر در گلشن سخن داریم
 از فریب زمانه وارسته صحبت یار سیه تن داریم
 اشک در چشم و آتش در دل مشرب شمع انجمن داریم
 بگور از هند آب ایران برد شعر موزون که در دکن داریم

ابدی! وقت رفتن از دنیا
 دست پر سینه در کفن داریم

غزل ۱۳۲

شعر -

ای خوشا آن کس که شد زانوش جالین صنم
 در بهارستان مستی گشت گلچین صنم
 بوسه را بر لب بهنگام تبسم از نشاط
 شکرستان می کند یاقوت شیرین صنم
 گر چه تمکین می دهد آن گردش چشمش بهمن
 لبک می ترسد دل از آبرو پر چین صنم
 از مئے گلفام عقل او دوپالا می شود
 آفرین ای مے کشاں بر هوش سنگین صنم
 برهمن در خدمت بتخانه تقصیر نه کرد
 از چه روبرو روز افزایش پرو چین صنم
 در تنگام چون کشاید لب بنوق خوش دلی
 آب حیوان می چکد از لعل رشکین صنم
ابجدی این کم نگاهی غیر استکبار نیست
 واه بر تمکین اگر این است تمکین صنم

غزل ۱۳۳

شعر -

عاشق	بیقرار	ممتازیم	بنده	جان	نثار	ممتازیم
آنوری	در زمان	سنجر بود	ما درین	روزگار		ممتازیم
از لکد	گوب آسمان	غم نیست	تا که	ما در	دیار	ممتازیم
شب بود	در دعا	دولت او	روز خدمت	گذار		ممتازیم
همچو	سر رشته	جهانداری	در کف	اختیار		ممتازیم
چون ظفر	در رکاب	او باشیم	چون سعادت	شکار		ممتازیم

ابجدی ! ما ز قابلیت خود
 همچون جان در کنار ممتازیم

خطا کردم که دل را بامه ابرو کمان بستم
درین یک رشته جان آذنت صد خانها بستم

دشده کرسی نشین کارم که من از راه بیتابی
خیال خاطر خود در خیال این و آن بستم

نیم و اجود تا او داشت بر لب مهر خاموشی
چو او در گفتگو آمد من از گفتن زبان بستم

بشب بستم ز دست شعله از یک پاره ذوق
دشان آن سگ عرو کمان از استخوان بستم

برو صدف ظاهر طراز مدعا بسته
هر آن نقشه که از روی تخیل در نهان بستم

پریشان روز گارم چون صبا آشفته رنگم
رگ جان را ستار زلف آن جادو نشان بستم

منم چون ابجدی وارسته از سر پنجه گردون
بدل نقش خیال مهوش نازک میان بستم

عشق را من حبیب مرگویم درد دل را طبیب مرگویم

هر که فهمید رمز من او را نکته دان عجیب مرگویم

بهنوا را غنی لقب کردم اغنیا را غریب مرگویم

هر چه از خشک و تر رسد بر من النصیب النصیب مرگویم

از گلستان بهاس خاطر گل قصه عندلیب مرگویم

ابجدی! این غزل بجانگ بلند

در جواب خطیب مرگویم

غزل ۱۳۶

شعر ۷

ما آب خضر از دم خنجر گرفته ایم عمر ابد ز تیغ ستمگر گرفته ایم
 مضمون سرنوشت پریشان روزگار از پیچ و تاب زلف معنجر گرفته ایم
 این سینه مشبک آتش نشان ما باشد نهوده که ز مجمر گرفته ایم
 سیماب پاره که دلش نام کرده اند در اصل جوهریست کز اخگر گرفته ایم
 بانگ غریب ناله جانکاه ما می‌رس یک نسخه ز شورش محشر گرفته ایم
 بهر ثبوت عشق دل داغ خورده را بر دست همچو کاغذ محضر گرفته ایم

آسان گزشتن ابجدی! از راه پل چو جرق
 در روز حشر دامن حیدر گرفته ایم

غزل ۱۳۷

شعر ۵

ز جور گل به بلبل شکوه یک انجمن کردم
 که کرد است این قدر شوخی درین گلشن کردم
 خیال ساده لوحی آن قدر دست و گریبان شد
 که در باغ خزان پرور تلاش نسترن کردم
 نه گردد را انگار هرگز که آخر قیمتی دارد
 هر آن گوهرد از اشک تر نثار گلبدن کردم
 ز عشق جانگداز شمع قامت هر سحر یا رب
 ز تاب شعله چون پروانه سامان کفن کردم
 ندارد ابجدی یکرنگی ما جز جنون کاره
 گزشتیم از سر دانش و ترک ما و من کردم

غزل ۱۳۸

شعر ۸

خود را نه پر بادیه راحت کشیده ایم
 رنج گران دود محبت کشیده ایم
 باشد مرا چو ریزه الماس در دگر
 آری زان خراشی که ز غیرت کشیده ایم
 از منصفی که داد مرا همت بلند
 بر او چو چرخ بیبرق عزت کشیده ایم
 هرگز می پرس دل فرو رفتگان خاک
 داغی بدل ز آتش عبرت کشیده ایم
 وضعی که بر عالم شده ز اینای روزگار
 ناگفته دهه که پردت بشنعت کشیده ایم
 در دل برآید سپر دگر آرزو نهاند
 پائیم وطن ز رشته غریبت کشیده ایم
 خالی برین معاش که به بیم زان جانست
 آخر جیبی بخاک مذلت کشیده ایم
 از گفتگوی آذری مانند اجدادی
 "ما رخت دل بمنزل حیرت کشیده ایم"

غزل ۱۳۹

شعر ۷

شبم در کوه آن جادو نگاه پرفتن رفتم
 شدم آواره دشت جنون از خویشتن رفتم
 ز حسن برق افشانش برنگ نقش تصویر
 ز مهرت چشم و اگر دم و لیکن از سخن رفتم

شهادت غمزه اویم قتل چشم به پروا
 سراپا ریزش خونم چو لاله از کفن رفتم
 نسیم خانم بر دوشم جهان در زیر پادارم
 بهار گل فروشم تا بر گل پیروم رفتم
 دل وحشت پسندم سخت تر بگرفتند دامادم
 ز دستش بر شده در چشم آهوه ختن رفتم
 چو دیدم مطالب دل نقش بندد در دلم خانه
 ز پای دیده بر تار نگاه پرده رفتم
 منم شایسته گو چو انجمن اما ز بی قدری
 بسان گنج گوهر خیزد در خاک دکن رفتم

غزل ۱۳۰

شعر ۲۱

صبح دم در خلوت دل صورت جان دیده ام
 در بر هر ذره خورشید درخشان دیده ام
 دیده ام صد وادی ایمن بیک صحرا جان
 بر سر هر شاخ چو گل پرور عمران دیده ام
 در فضا وسعت آباد بهارستان دل
 کوه را در زیر برگ کاه پنهان دیده ام
 در کمین گاه تعاقب خاطر کس شاد نیست
 ره روان راجان بکف از خوف دزدان دیده ام
 گشته شمشیر ناحق میهمان حق بود
 خون عثمان زیور آیات قرآن دیده ام
 در قطار خود پرستان جز من و تو بار نیست
 فیض از خود رستنی در بزم رندان دیده ام

پیغودی در بزم گاه شوخ ما هشیاری ست
 نغزش پا از شعور هوشمندان دیده ام
 چون امیر عشق گشتی این و آن از آن تست
 بیستون فرهاد را در زیر فرمان دیده ام
 هدایت : قرائن محبت فضیله داد و ستد
 انتشار خلف را در عهد و بیهای دیده ام
 از رو گاه محبت نیست کم از کرپلا
 هر کجا دیدم پر از خون شهیدان دیده ام
 در پیابان قناعت هر کس را راه نیست
 پای محبت بر سر خار مخیلاں دیده ام
 شاخسار عافیت را به نوکل نیست برگ
 سبزی این باغ از باد زمستان دیده ام
 عیش چون بگذشت از حد غم نمایان می شود
 در چهارپایه های رنج فراوان دیده ام
 مضحکه هم موجب تنفهم عداوت می شود
 در کتاب خوش هلی این تازه عنوان دیده ام
 فیض استغنا گدارا منصب شاهی دهد
 من در پی جواهر یکم را صاحب شان دیده ام
 مال همسک به قائل میرود در زیر خاک
 گنج قارون در زمیس هنوز غلطان دیده ام
 این قدر در زندگی روم مشقت کس ندید
 آنچه من از گردش گردون گردان دیده ام
 بر فراز کرسی حیرت طراز کائنات
 هر کز ادیدم بخود سر در گریبان دیده ام
 زیر این چرخ محسوس باز ازرق سابقان
 نقش شادی بر پر عنقا نمایان دیده ام

به دلیل راه راه صاف کم پیدا شود
 نعل واژون پر زده بسیار حیران دیده ام

آبجدی من صورت ایمان بچشم خویشتم
 اندرون روضه شاه خراسان * دیده ام

غزل ۱۴۱

شعر ۶

دل را بشوق آن لب خندان شکسته ایم
 این شیشه را ز نعل بدخشان شکسته ایم

همت به دیں که در دل شبها ز اشک چشم
 لولوه آبدار بدامان شکسته ایم

ای دل کجا بمنزل مقصود ره رسی
 سنگ نشان بریگ بیابان شکسته ایم

خا دیده روه کعبه دلجوے آرزو
 درپایه خویش خار معیلاں شکسته ایم

از ما مپرس کیفیت واده جنون
 نقش قدم بر راه پریشان شکسته ایم

عشق بتان ربود حواس من آبجدی
 میناه هوش را بکف شان شکسته ایم

غزل ۱۴۲

شعر ۵

بادی روشن دلی در جام زندان یافتم
 دولت و ارستنی از فیض زندان یافتم

ذکته سنجیده یک گنج جهان معنی است
 این لطیفه از دل مشکل پسندان یافتم

لقمه خوانی خسیسان تغم آزار دل است
ریزه این سنگ را در زیر دندان یافتیم

گرچه باشد در دل شبها حصول آرزو
لیک هنگام سحر فیض در چندان یافتیم

قدرش معلوم گردد بعد فوتش ایجدی
قدر صحت از ضمیر دردمندان یافتیم

غزل ۱۴۳

شعر ۲

(ن)

دلم که رفته رفته بشود یار دلم من
آید بر آرزوی دل من بیکام من

شد اتفاق این که سر ره دو چارشد
از دوش التفات گرفته سلام من

کارم نگر که از سر حسن ترددم
امروز شد رقیب سیه دل غلام من

ام دل چرا چو سایه بدنبال او روم
این مرغ زیرک است نیاید بدام من

در گاشته که دیست کسی را مجال دخل
پیک صبا بود که رساند پیام من

دارم سخن بدون خراش دل و دماغ
باشد زبان ملهم غیبی کلام من

بس مشکل است ایجدی بر رغم روزگار
گردد درین دیار نظام مهمان من

غزل ۱۴۴

شعر ۲

من نمی دانم که یار از خانه می آید برون
یا بدت طناز از بخت خانه می آید برون

مستسب برهیز گامد وقت قابویت بدست
 کافر بد دست از میخانه می آید برون
 من غلام همت آدم که با وصف خرد
 از حریم ایزدی مستانه می آید برون
 صاحب روشن نفس را چون صدف باشد دهان
 اندکس گروا شود در دانه می آید برون
 گنج معنی از ضمیر خاکساران کن طلب
 کیس چراغ از دامن ویرانه می آید برون
 خلوت زاهد دلیل ناتوانیهاست اوست
 مرغ پر آورده از کاشانه می آید برون
 کار هرکس نیست رفتن آبجدی از خویشتن
 از دو صد فرزانه یک دیوانه می آید برون

غزل ۱۳۵

شعر ۶

شعله آهه چو سرزد از دل بریان من
 آب پاشی کرد بروی دیده گریان من
 بر ندارم دست خود زان دامن گلگون قبا
 قابود در قالب من جلوه گستر جان من
 دست همت بر فراز گنج معنی برده ام
 نیست گنج شایگان هرکس دهد شایان من
 راں سبب باکس نیاویزم چو الفت مشرب
 شوق وحشت کرد پیدا طبع نافرمان من
 زان بت پیگانه صد بار جفا بر سر کشید
 باز سویش میبود رقصان دل نادان من
آبجدی قاشد بدستم معدن گنج سخن
 هست جوهر چاره هر مصرعه دیوان من

غزل ۱۴۶

شعر ۷

ایم شوخ زخمیه دوست دستم بچنگ زن
 از لشکر قزاقان در ملک جنگ زن
 برکتش کمان و گوشه ابرو بصید دل
 مرزبان زدم خبیز بجای خدنگ زن
 اشد نقیض حسن عمل گرته دیده ریخت
 آب رمد ز کاسه چشم پلنگ زن
 شهرت بخلق کثرت اخلا است در رهش
 چون بختی حجاز بیک پا دو زندگ زن
 آب زلال قسمت ما تشنگان نشد
 ساقی بیار جام و در آب شردگ * زن
 دل را خراش ناخن اندیشه می کند
 پای توکل است بکام نهنگ زن
 کار خوش است ابدی رسوا شدن به عشق
 بر سنگ قیس شیشه ناموس و سنگ زن

غزل ۱۴۷

شعر ۵

ذالہ جوش شورش دیوانہ زنجیر است و من
 لب فرو بستن چو غنچه شان تصویر است و من
 بر بساط لاله رویان از سرشک شعله خیز
 سوختن به جا طریق شمع شبگیر است و من

بعد مردن در کف صیاد از بس به کسی
 خون بها دادن بخون قانون زنجیر است و من

* منحل صمرائی که عرش رنگ و درپ شکل هوتا ہے لیکن بہت قلیق اور تہ صوف
 اردو میں پھر پھونکہ کہتے ہیں

و از خوایان سواد نکته سنجی را برزم
 به قامل سر بریدن کار شمشیر است و من
 ابجدی! از حلقه خود بهر سود دیگران
 سر برهنه پاکشادن شیوه قیر است و من

غزل ۱۳۸

شعر ۶

(و)

بسکه پابندم بدام استوار آرزو
 مثل من کم بوده باشد کس شکار آرزو
 می دود هر سوا سیر ربقه حرص و هوا
 نعل در آتش همیشه بیقرار آرزو
 خوش، مقیمان سواد مینو آباد خرد
 پاه همت بر کشیدند از دیار آرزو
 در قیامت هم بصدرای تمنا سر کشد
 گر کسی گردد شهید انتظار آرزو
 در گلستان جهان بسیار کردم سپرها
 یک گله راحت نهیدم از بهار آرزو
 روزه آزادی نه بیند ابجدی بار دیگر
 هر که افتد در گنبد روزگار آرزو

غزل ۱۳۹

شعر ۵

کردم بسم بقوت گفتار گفتگو
 آخونده گشت بر سر یک کار گفتگو
 تا حال بود مهر خموشی باب مرا
 اکنون فتاد بابت عیار گفتگو

باشد سفرین بقدر مناسب پسند طبع ورنه چه حاصل است و بسیار گفتگو
اینهمه بود ز کاوش قسم مکابره کامد برون ز لعل لب یار گفتگو

مارا مجال حرف زدن نیست ابجدی !
گو عندلیب کرد به گلزار گفتگو

غزل ۱۵۰

شعر *

یار آمد یا در آمد در کنارم آرزو
هر مراد دل ازین هر دو برآرم آرزو
هر کسی را آرزو باشد که یار آید بدست
او اگر آید بمن دیگر ندارم آرزو
وانه گردد یک گره از مطلب سر بسته ام
گو که در دل مانده باشد صد هزارم آرزو
میتوان بر داشتن گنج تمنا در جهات
خوب می دانم که شاید در مزارم آرزو
بر خلاف دیگران در گلشن امیدها
کرد آخر ابجدی رخسارم آرزو

غزل ۱۵۱

شعر *

(۵)

ای مه روشن جبین شمع شبستان که
آفتاب دلفروز مطلع آن که
چون در یکتا نمائی زیب تاج کیستی
رواقی افروز کدامی گوهر کان که
نسخه صد فتنه یک مضمون باب حسن تو
معنی نازک خیال فرد دیوان که

اژ تپسم ناز تو همدست با رمزو ادا
با چنین جادو طرازی آفت جان

خواند بلبل پیش تو امروز طومار صبا
من نمی‌دانم که تو گل روم بستان که

هالی بر آستادت جبهه سائی می‌کند
راست گو ای جان من تو شاه ایوان که

دوش اوقات تو صرف صحبت رندان شده
ابجدی ! امشب بگو با ما که مهمان که

غزل ۹۰۲

شعر ۵

چو برق از آب تر گردد بدل آتش نشان شیشه
بریزد گوهر پیروین ز روم مهوش شیشه

چرا در حیرت از خود رمیدن شیخ بیتاب است
کند از منت یک جام می‌خاطر نشان شیشه

تکاشای بهار ارغوانی میتوان کردن
چو ماه سروقد ایی جا رسد دامن گشای شیشه

نگویم می بساغر می رسد از جنبش مینا
بخورشید درخشان ریخت عرق کهکشان شیشه

تنگ ظرفان که به یادش خوردند ام ابجدی باد
بخندد از دم قلقل بجوش سست شان شیشه

غزل ۹۰۳

شعر ۶

گر شود در پیش رویش جلوه گستر آئینه
آب گردد از خجالت بار دیگر آئینه

سخت می ترسم ز ترک چشم آن کافر نگاه
میکنند از تیر مژگان همچو مهر آئینه

در مقابل دیده ام از پرتو رخسار او
 بی مشقت می شود روشن چو اختر آئینه
 تا توانی در پی اسباب خود بینی دشو
 می کند این ها همیشه کار خنجر آئینه
 جای دارد گر زیان بینم ز اظهار هنر
 داف بر دل می کشد از فیض جوهر آئینه
 وقت دیدن ابجدی گردود آه گرفتد
 آتش از دل برزنده مانند اخگر آئینه

غزل ۱۵۴

شعر ۶

طالع	کامگار	والاجاء	هست پیوسته	یار	والاجاء
آسمان	سر نهاد	بر حکمش	دید	چون اقتدار	والاجاء
بخت و اقبال	هر یک	با هم	هست خدمت	گذار	والاجاء
شیر گردون	بآن چنان	هیبت	گشت	آخر شکار	والاجاء
داد نصرت	عنان قدرت	خود	در کف	اختیار	والاجاء
	<u>ابجدی</u> با	وجود	آزادی		
	بنده جان	نثار	والاجاء		

غزل ۱۵۵

شعر ۵

وانه گردد زینهار از زلف عنبر گون گره
 تاب چون در رشته افتد می شود افزون گره
 غم معقد شد بدل چون دانه تخر اذار
 کم کشاید یا الهی از دل محزون گره

عقد سر بسته
لیک که وامی شود از رشته گردون گره

ریخت عشق هر یکه بر یک دگر رنگ دگر
شد خیال روی، لایلا در سر مجنون گره

ابجدی معز سخن را کرده ام ناخن زنی
لیک خاطر خواص ما نکشود از مضمون گره

غزل ۱۵۶

شعر ۹

می‌رسد امروز	جاذم یللم	باعث امن و	امانم یللم
جلوه گر گردد به	تخت دلبری	کار	فرمای جهانم یللم
در چمن آید خرامان	چون بهار	باغیان	پرستانم یللم
فارغم از آفت دام و	کمند	جلجل	باغ جنازم یللم
نرم سازم سنگ را	چون کوه کن	خسرو	شیرین زبادم یللم
زبد خیل به بزم	عاشقان	بلکه	فخر دودمانم یللم
بند خدمت گذار	ساقیم	خادم	پیر مغانم یللم
واردات طبع من جز	سهر نیست	در سخن	گوهر فشانم یللم

ابجدی! در خدمت صاحب‌دلا

از یکه فرمان‌برانم یللم

غزل ۱۵۷

شعر ۶

بشب دیدم که بر آمد زبنت خانه سیه مسته
برهمن دختره زخار داره شمع در دسته

شده هنگام محشر بر ارواح شهیدانش

*

اگر بر مرقد مقتول خود ظالم گذر دارد
ز خاکش جای گل فواره خونش بیرون جستم

دست بیند از رمیدن کس چو بوم گل شاخش را

اگر آن عسید سرکش باز از دام بیرون رستم

دلبر باهر کسے آنست نمی گیرد که در صحبت

پرپر و ده ، دل آرامی ، سخن پرداز با یستم

چه خوش بودی که پیش محتسب در زمره مردان

تفرق زاهد ما ابجدی! ایس شیشه بشکستم

عزل ۱۵۸

شعر ۶

اگر از ساده لوحی نقش در دل از گمان بندی

بفیس دامن که بر قتل من بیدل میان بندی

شکایت در طریق دوستی راهی نمی یابد

مناسب آن بود چو من ز حرف بد زبان بندم

مکن کاره که کس بر تو زبان طعن بکشد

توانی آن بکن کز ده زبان مردمان بندم

بودیک نرخ عیش و غم تفاوت نیست در قیمت

ولے می باید ایس جا تا در سود و زیان بندم

رقیبان را ملاقات تو دست آویز می گردد

بهنروانی که می دانی زبان ایس و آن بندم

صفا دل نیابی ابجدی جز صحبت کامل

کمر در خدمت مردان روشن دل بجا بندم

غزل ۱۵۹

شعر ۵

گویند که از ما بدیش رفت گران
اینم نه یقین است مگر حرف گمانی
پوشیده نهانده است درین قافیه هرگز
چون بانگ جرس شور کند راز نهان
در حالت پیری بکشد بار ندامت
آن کس که ندانست بخود قدر جوانه
غمخوار رعایا نه شود حاکم ظالم
از گرگ نیاید بعمل کار شبانه
از دور به تو اجدی خسته دل آمد
بر جاست * اگر نیز باو فیض رساند

غزل ۱۶۰

شعر ۵

سالها بگذشت دارم برزبان ورد کس
تو بجای چشم من گردید پا گرد کس
غفلت من بین که دارم آن قدر آسودگی
خواب می آید بمن ز افسانه درد کس
می زند آتش بدل آه دل افسردگان
می طپد جان در تن من از دم سرد کس
تیره شد دل از غبار شکوه بیگانگان
مستعد هستیم در سامان ناورد کس
در بیابان اجدی از نا توانی جان دهد
هر که دارد چشم بر خوان ره آورد کس

* اصل میں "بر خاست"، غلط ہے۔

غزل ۱۶۱

شعر ۷

من نمی دانم ترا ای جان که جان کیستی
 با چنین نازک مزاجی مهربان کیستی
 هر یک از آشفته حسن رخ گلرنگ تو
 تو خدا داشت ده از آشفته گان کیستی
 هر کجا نام تو روشن تر بود از آفتاب
 در صفوف عاشقان صاحب نشان کیستی
 خانه پر انداز عالم گشته از یک نگاه
 آفت ناموسهای خاندان کیستی
 کشتگان تیغ ابرو تو هر سو توده اند
 مرم جان و حیات جاودان کیستی
 در میان روز روشن بزم افروز من
 در شب تاریک تر همدستان کیستی
آهجدی در محفل سیمین تنان دلفریب
 چشم پررو که دارد دیده جان کیستی

غزل ۱۶۲

شعر ۵

بزم ما عالم آب است تو هم می دانی
 غرقه موج شراب است تو هم میدانی
 بسکه رفتیم درین بحر قه گردابه
 نقش پا چشم حباب است تو هم میدانی
 بی تو رفتن بتمشای گلستان ارم
 دوزخه پر ز عذاب است تو هم میدانی

پیر گشتیم کنون ضعف بدن غالب شد
در جگر داغ شباب است تو هم میدانی
گشته گشتند بسا اهل هنر برادر او
آجودی! درجه حساب است تو هم میدانی

غزل ۱۶۳

شعر ۵

ای فلک از تو نمی داریم اُمید بهی
هست آواز تو چو آواز طبل تهی
کومند و چهر و قباد و بهمن و اسفندیار
کو فریدون و کجا کاؤس کو کیخسروی
دست بر دست است ظاهر انقلاب روزگار
حال عالم هست پیدای بر تو نیکو آگهی
ما فریب کس نمی خوردیم تا حال ام پسر
این تکلفا که می داری رما یکسونهی
هر یکی را رتبه باشد بقدر امتیاز
آجودی را نیز باشد رتبه صدر مهی

غزل ۱۶۴

شعر ۵

بزم امشب ز شراب است تو هم میدانی
دالک چنگ و رباب است تو هم میدانی
در شب تار بهمن هم نفس خلوت راز
حقه و سیر کتاب است تو هم میدانی
نهیست امروز صنم جلوه گرخانه زین
عمر ما پا برکاب است تو هم میدانی

آتش هجر مگر سوخت بدل رخت نشاط
 آه چون بوی کباب است تو هم میدانم
 آبجی! رنگ فلک جلاله فریب است و دغا
 نور خورشید سراب است تو هم میدانم

غزل ۱۶۵

شعر ۵

گشت امروز دلم بنده فرمان کس
 دام افگند بهمن منت احسان کس
 هست امشب چنین ولوله شاید که بود
 زلف مشکین کس سلسله جنبان کس
 نیست هرگز بنظر جلوته مهتاب مرا
 هست مد نظرم عارض رخشان کس
 رفت یکر بخدا گردش گردون خیال
 بسکه چسبید بدل گردش دلمان کس
 بود کلام خرد آبجی! در کلبه من
 کرد غارت بنگه دیده فتان کس

غزل ۱۶۶

شعر ۵

کرد عکس رخ خوبش بدلم جلوه گری
 چیست جز من که کند بند درین شیشه پری
 منفعل گشت زمن کار بجایش نرسید
 گرچه بسیار فلک کرد بهمن خیره سری
 بسته در سینه گره خون دلم جام اشک
 رفته از چشم برون لخت عقیق جگری

دوش چشم ز غمت بسکه فرو ریخت ، بر شک
خشک امروز چنان شه که نهانده است تری

باعث منزلت ابجدی ام هست دو چیز
ناله نیم شبی گریه وقت سحری

تبت بالخير

رباعیات

(۱۷)

(۱)

صاحب نظرون خیال عالی دارند
مستی ز شراب لا ابالی دارند
سوزند بیک آه رسا جبهه چرخ
در لب اثر از اسم جلالی دارند

(۲)

در بازی من هیچ دغا بازی نیست
فتنه افروزی و خاشاک پراندازی نیست
شنگرف جنگ موم کنم ز آتش دل
سهماب کشی نیست و کیمیا سازی نیست

(۳)

جادو نگهان بند فسونم کردند
سر گشته وادی جنونم کردند
پردند گمان اینک بود رنگ هنا
از شوخی خود دست بخونم کردند

(۴)

گویند که ما حرص و هوا می داریم
از خوان طمع برگ و هوا می داریم
آری داریم بقدر خودها لیکن
هم حرف جگر دوز روا می داریم

(۱۰۳)

(۵)

آن بوالهوسی که دل بدافغی دارد
گویند که از خلق فراغی دارد
کو دل و کجا داغ و فراغش معلوم
چون کرمک شب تاب چراغی دارد

(۶)

آنند که بدل عشق الهی دارند
ظاهر بخود اسباب تباهی دارند
در گنج خمول مثل در در صدف اند
در خرقه خویش پادشاهی دارند

(۷)

ای زهره جبین صبح بنا گوش توئی
آرایش خلوت گه آغوش توئی
امروز علی‌الرغم دگر سرو قدان
شهادت گل آگین غصب پوش توئی

(۸)

در مجلس ما هیچ دل نادان نیست
هنوز یک دیدۀ خون پالان نیست
خواهر که اگر زهر بدل‌نشت
جای دارد که جای خوش حال، نیست

(۹)

مارا بزم‌انده دست‌گاه نیست
قرب امرا و پادشاهی نیست

(۱۰۴)

خواهم که اگر راه خدا را گیرم
منزل دور است زاد راهی نیست *

(۱۰۵)

در دهر کس رفیق و هم یاری نیست
در نیک و بد کس مشیر کاری نیست
خواهم که اگر جمع کنم چند دغل
آنهم بزر و بدست دیناری نیست

(۱۱)

ام شوخ بیا روز شکار است این جا
بخیر براه انتظار است این جا
تا هست تر و تازه گلستان حیات
یک جلوه بصد رنگ بهار است این جا

(۱۲)

خوان زمانه پر ذلیم کردند
از مکر و حیل نیز علیم کردند
دیدند آخر چو عیارم کامل
بر آتش نمود خلیام کردند

(۱۳)

ام راحت جان من دل تنگ توئی
چشم + امید من بنده یک رنگ توئی
دانم که زمان نیست قصورم ظاهر
ما طالب صلحیم و در جنگ توئی

* به رهای کا وری نهی من -

† به لفظ وزن سه زاید من -

(۱۰۵)

(۱۴)

هر چند ترا قدر گرامی باشد
در پیش سران رقیه نامی باشد
یک لبه فرو سر بگیر جان میکن
بر ناصیه ات داغ غلامی باشد

(۱۵)

ایم نهر تابنده فرخنده بخت
در وقت سحر جلوه روم تو توان دید
تا هست تر و تازه گلستان حیات
از گلشن حسن تو گله بنید چید

(۱۶)

نقصان ز ملازمان والا
در دویم ماه شعبان افتاد
در باره امداد عالم هر طرفی
گویند که در غرقه رمضان افتاد

(۱۷)

در وصف دلفریب بت شکریں لب
جانم فدایم او که هستم غلامه
تحریر کرد ابجدی با وصف صد ملال
رنگین صمیمه که تمت کلامه

تمت بالخیر

فهرست غزلیات دیوان ابجدی

شعر	صفا	مهر
۱	۱۱	۱ — ام نام تو مفتاح در دطق بیادها
۲	۷	۲ — ام از جمال روم تو دلها بتابها
۲	۷	۳ — ام شهبه تاج نبوت باعث ارض و سما
۳	۷	۴ — ام مه خورشید در خورشید شد بر تو خدا
۴	۶	۵ — در کشور عشق است همیشه وطن ما
۴	۶	۶ — از رشته جان است قماش سخن ما
۵	۵	۷ — چون زند خراد همت درد را
۵	۹	۸ — بعد مدت مهربان شد یار ما
۶	۷	۹ — ام خوشا جا قیقه شهرت یافت از نام سخا
۷	۷	۱۰ — که در آید از در سینه بروی اسرار ما
۸	۶	۱۱ — گفت دلبر آفتاب من نیازم ترا
۸	۵	۱۲ — از شراب عشق سرشاریم ما
		۱۳ — دلی دارم چو زلف او بصد پیچ و شکن
۹	۷	اینجا
۱۰	۵	۱۴ — شیخ ما هنوز واقف ترده شد از کیش ما
۱۰	۶	۱۵ — دگر بجوش در آمد صاحب گریه ما

شعر	نمبر
۱۱ — خاکپایش تو تپا شد چشم خون آغشته را	۶
۱۲ — چو شب گذشت سمرگه رسید همدما	۶
۱۲ — ام حسن تو جلوه سحرها	۷
۱۳ — از خودی وارسته در قید دلم نالیم ما	۵
۱۳ — از شراب بیخودی پیوسته مدهوشیم ما	۷
۱۴ — صلح سازم گر بزیر حکم ما گردد رقیب	۷
۱۵ — باز شد برمه پرستان معتسب	۹
۲۳ — چون رسد در گوش من شور و فغان عندلیب	۷
۱۶ — خبر آمد که دلدار من امشب	۱۱
۱۷ — هنوز چشم پر آبم نه شست دامن خواب	۶
۱۷ — مرا در خانه مهمان است امشب	۷
۱۸ — کی دغا یابد ز ارباب دغل دانش نصاب	۷
۱۹ — دل چرا غلطد بخون اینک رسد یار عجیب	۵
۱۹ — هنگام صبح دیده گریادم آرزو است	۶
۲۰ — خیال چشم تو مرا دوا مردمک است	۵
۲۰ — آه را در شر اگر دست است	۸
۲۱ — توبه امشب به بزم یار شکست	۸
۲۲ — یار را شوق گل خریدن نیست	۸
۲۲ — زلف او را کمند باید گفت	۸
۲۳ — زاهد ترا دلیست و لیکن دو پاره نیست	۵

شماره	شعر	
۲۳	۷	۳۶ — بارش چشم من و باران اجر تر یکپوست
		۳۷ — خضر را از آب حیوان جز بقایه
۲۴	۷	بیش نیست
۲۴	۷	۳۸ — دوش باما واعظم از هر دره گفتار داشت
۲۵	۲۰	۳۹ — خالده درد دلم در پرده شبها خوش است
۲۷	۷	۴۰ — یار ماچون طریق جنگ گرفت
۲۷	۷	۴۱ — مسامح عشق عهد قربان نیست
۲۸	۶	۴۲ — نه سرو و جلوه ریز فتنه بار است
۲۸	۵	۴۳ — از وفاقیها چه پرسی جان من قربان اوست
۲۹	۵	۴۴ — از سواد چشم او وصف کحل باید نوشت
۳۰	۷	۴۵ — سیننه صافان را غبار آن و این درکار نیست
۳۰	۷	۴۶ — در موسم بهار مغم جانفزا خوش است
۳۱	۶	۴۷ — برق آتش بار غیرت حاصل مارا بسوخت
		۴۸ — گرچه دنیا هست جای غم ز غم باید
۳۲	۵	گذشت
۳۲	۵	۴۹ — چرخ برپای هیات دو روزه بها گذاشت
۳۳	۶	۵۰ — خیال روی تو کردن برون ز داناییست
۳۴	۶	۵۱ — چون شدی فارغ ز دنیا فکر خشک و تر هست
۳۴	۵	۵۲ — زان سبب دارم به اشک دیده تر احتیاج
۳۵	۹	۵۳ — رو بروی روی پر نورش بود مهتاب هیچ
		۵۴ — ام خوشا آن کس که شد ممنون
۳۶	۶	احسان صیاح

شماره	شعر	شماره
۲۷	۷	۵۵ — باز شد بر خاطر من بار صبح
		۵۶ — قبول ما نشنید و شد در صحبت
۲۷	۶	رساند شیخ
۲۸	۸	۷: — ظالم بیس که گاه گاه شوخ
۲۸	۵	۵۸ — در بدن جان من شود گستاخ
۲۹	۵	۵۹ — خسرو اقام جان در کشور دل خیمه زد
۲۹	۵	۶۰ — هر عقده مشکل که بیک مرتبه باشد
۳۰	۶	۶۱ — غارت گر هوشم چو در میخانه می آید
		۶۲ — عشق را حجت قوی باشد عقل به برهان
۳۰	۷	بمادد
۳۱	۵	۶۳ — ظالم از خانه مست می آید
۳۱	۵	۶۴ — اشتیاق خدمت دیوانه وارم میکند
۳۲	۶	۶۵ — هر که کارم میکند ز اندیشه بهتر می کند
۳۲	۷	۶۶ — مرغ بر کنده پرم ' تیره روان خواهد بود
۳۳	۷	۶۷ — گوشه ما دیار ما باشد
۳۴	۶	۶۸ — نه رنگ پا ز شوخی از لب گلفام می بارد
۳۴	۶	۶۹ — چون مه شمشاد قامت سیر گلشن می کند
۳۵	۵	۷۰ — جامه باهان چمن چون جبه گل بافتند
۳۵	۵	۷۱ — نیست تنها در چمن خوبی بمن گل می کند
۳۶	۷	۷۲ — بدل عشق بتان سیمبر پنهان نمی ماند
۳۷	۵	۷۳ — نهیست بر عمر گلانی منحصر موه سپید

شماره	شماره	عنوان
۴۷	۸	۷۳ — وقت سحر ز چرخ صدا می‌توان شنید
۴۸	۷	۷۵ — شهیم زلف مشکین بتان پنهان نهی مانند
۴۸	۵	۷۶ — ماه عالم فریب می‌آید
۴۹	۷	۷۷ — آنانکه لوح قسمت مارا نوشته اند
۴۹	۶	۷۸ — چند در حجر توای جان بارغم باید کشید
۵۰	۸	۷۹ — در ازل چون نسخه گلروی خودان ساختند
۵۱	۸	۸۰ — آنانکه در نجابت خود سر کشیده اند
۵۱	۶	۸۱ — لطف جاذبان نهان بکس باشد
۵۲	۸	۸۲ — فیض والایه چون آرایش کشور نمود
۵۳	۵	۸۳ — ام صبح تراسود ز دوران نرسد
۵۳	۵	۸۴ — شب که بر من لشکر وحشت چو شبخون می‌زند
۵۳	۷	۸۵ — فغان ز شیوه ایس شکریں لبان چند
۵۴	۵	۸۶ — عمر من پیوسته درغم بگذرد
۵۵	۵	۸۷ — نشسته اند درین خانه میهمان چند
۵۵	۶	۸۸ — جاء توای جان من در دل بود
۵۶	۵	۸۹ — صیاد عشق ایامان بیدل چه کار کرد
۵۶	۸	۹۰ — شب بکار من اسباب کامرانی بود
۵۷	۵	۹۱ — دل را بدام زلف گره گیر بسته اند
۵۸	۵	۹۲ — فتاد عکس صفا بسکه در دل کاغذ
۵۸	۷	۹۳ — حفظ امن اگر بایست ترا تعدویک

شماره	شمار	فصل
۵۹	۷	۹۴ - فرق است میان من و فرهاد نگر
۶۰	۵	۹۵ - ای شیخ ز اکرام فروشیم بگیر
۶۰	۷	۹۶ - نماز بر تخت چمن شد خسرو گل تاجدار
۶۱	۷	۹۷ - بیجا و نسخه خلد از بهار ما بگیر
۶۱	۲۰	۹۸ - شده است گرم دگر بار این زغال تنور
۶۲	۶	۹۹ - گریهها کردیم در وقت سحر
۶۳	۵	۱۰۰ - خود بخود گردد نمایان انتظام روزگار
۶۳	۵	۱۰۱ - تیر میزگان تو زان گونه در آمد بجگر
۶۳	۵	۱۰۲ - ز عکس روی تو پر نور شد دلبر امروز
۶۵	۵	۱۰۳ - کمان بگیر و یکی تیر بر صواب انداز
۶۵	۷	۱۰۴ - یار از پرده برون سر نه کشیده است هنوز
۶۶	۶	۱۰۵ - ز چشم شوخ تو گرداشته نشان نرگس
۶۷	۷	۱۰۶ - غصه جان گداز یار مپرس
۶۷	۵	۱۰۷ - بسکه خوردم باده از خون جگر مل گفت بس
۶۸	۵	۱۰۸ - زندگی را نیست امید بقا دل خسته باش
۶۸	۶	۱۰۹ - من همیشه شاکیم از دیده خونبار خویش
۶۹	۵	۱۱۰ - دل نه تنها می کند بر نالهائے زار رقص
۶۹	۵	۱۱۱ - زیاده در بدن جان میکند رقص
۷۰	۹	۱۱۲ - نیست سر سبز بوستان غرض
۷۰	۵	۱۱۳ - چون نه رقص بده کلک رنگین خط
۷۱	۶	۱۱۴ - گرچه دارد خضر از عمر ابد بسیار حظ

شماره	شعر
۷۱	۵ — ام از دلا روی و دارد بهار شمع
۷۲	۷ — در دلم افروخت آخر داغ گلوئی چراغ
۷۳	۵ — صیقل آئینه هوش است مستی در دماغ
۷۳	۵ — از چه پیچیدی بخود چون مار از سودای زلف
۷۴	۶ — سرمه با چشم سیاهت می کند کار شگرف
۷۴	۵ — گم شود آن ترک بد خوبرمین مسکین شفیع
۷۵	۶ — هر که می زد دست در دامان عشق
۷۵	۷ — زاهد مزن بساغر خوش آب بنگ سنگ
۷۶	۷ — چون گم پنهان درون دیده خونبار اشک
۷۶	۵ — نه تنها هست آن ماه پری رو را گم دازک
۷۷	۷ — از خجالت پیش رویش آب تر گردید گل
۷۸	۷ — ز تاب روی مهتاب من شد آفتاب خجل
۷۸	۵ — بیجا و صاف و مصفا کن آستانه دل
۷۹	۵ — نه چرخ زمره گون بهار صد چمن دارم
۷۹	۶ — شد چمن آخر خجل از دیدن روی صنم
۸۰	۶ — صید فتراک ترک بد خویم
۸۰	۶ — نه تنها بدل چمن داریم
۸۱	۷ — ام خوشا آن کس که شد زانوش بالین صنم
۸۱	۷ — عاشق بیقرار ممتازیم
۸۲	۷ — خطا کردم که دل را بامه ابرو کمان بستم
۸۲	۶ — عشق را من حبیب می گویم

صلمه	شعر	
۸۳	۷	۱۳۶ --- ما آب خضر از دم خنجر گرفته ایم
۸۳	۵	۱۳۷ --- ز جور گل به بلبل شکوه یک آنجهن کردم
۸۴	۸	۱۳۸ --- خود را نه بر وساده راحت کشیده ایم
۸۴	۷	۱۳۹ --- شب در گوی آن جادو نگاه پرفتن رفتن
۸۵	۲۱	۱۴۰ --- صبح در خلوت دل صورت جان دیده ام
۸۷	۶	۱۴۱ --- دل را بشوق آن لب خندان شکسته ایم
۸۷	۵	۱۴۲ --- باده روشن دلی در جام رندان یافتن
۸۸	۷	۱۴۳ --- دانم که رفته رفته شود یار را من
۸۸	۷	۱۴۴ --- من نمی دانم که یار از خانه می آید بیرون
۸۹	۶	۱۴۵ --- شعله آهر چو سرزد از دل بریان من
۹۰	۷	۱۴۶ --- آه شوخ نغمه دوست دسته بهنگ زن
۹۰	۵	۱۴۷ --- ناله جوش شورش دیوانه زنجیر است و من
۹۱	۶	۱۴۸ --- بسکه پابندم بدام استوار آرزو
۹۱	۵	۱۴۹ --- کردم بسمه بقوت گفتار گفتگر
۹۲	۵	۱۵۰ --- یار آمد یا در آمد در کنارم آرزو
۹۲	۷	۱۵۱ --- آه من روشن جبهش شمع شبستان که
۹۳	۵	۱۵۲ --- چو برق از آب تر گردد بدل آتش فشان شیشه
۹۳	۶	۱۵۳ --- گر شود در پیش رویش جلو گستر آئینه
۹۳	۶	۱۵۴ --- طالع کامگار والاجه
۹۴	۵	۱۵۵ --- وانه گردد زینهار از زلف عنبر گوی گره
۹۵	۹	۱۵۶ --- می رسد امروز جانم یلله

شعر	نمبر
۱۵۷ — بشب دیدم که در آمد زبخت خانه سیاه مستم	۹۵
۱۵۸ — اگر از ساده لوهی نقش در دل از گمان بندی	۹۶
۱۵۹ — گویند که از ما بدلتش رفت گرانی	۹۷
۱۶۰ — سالها بگذشت دارم بر زبان ورد کسه	۹۷
۱۶۱ — من نمی دانم ترا به جان که جان کیستی	۹۸
۱۶۲ — بزم ما عالم آب است تو هم می دانی	۹۸
۱۶۳ — به فلک از تو نمی داریم امید بهی	۹۹
۱۶۴ — بزم امشب ز شراب است تو هم می دانی	۹۹
۱۶۵ — گشت امروز دلم بنده فرمان کسه	۱۰۰
۱۶۶ — کرد عکس رخ خویش بدلم جلوه گری	۱۰۰
رباعیات	۱۷۰-۱۰۲

کلیات ادبی حصہ سوم

راغب و مرغوب

مصنف

میر محمد اسماعیل خان ابجدی

ملک الشعراء دربار والاہی مدراس

مرتبہ

محمد حسین محوی لکھنوی

جونیر لکھرار اردو

مدارس یونیورسٹی

سنہ ۱۹۵۱ عیسوی

مثنوی راغب و مرغوب از ابجدی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

و تهم بالخیر

ام شام تو حرز جان عالم	حمد تو بود زمان عالم
در کنه تو عقل راجگر چاک	افکنند سم از سهند ادراک
صنم تو برون ز دانش ما	ناید بخیال بینش ما
افلاک ز حکم تست گردان	سیاره یکی ز ره نوردان
مه از تو بشب چراغ دارد	در سینه ز عشق داغ دارد
خورشید بیاد تو سحر خیز	اما تب اوست آتش انگیز
سنگی که در آب هست پیدا	از تو شررش بدل هویدا
هر ذره نهد مودت تو	جامی بکف از محبت تو
در جنب صدف چو ماه انور	روشن کرده چراغ گوهر
بستی ز حباب قبه بر آب	شنجرف کشی برون ر سیما
از فیض تو مکرمت فراخ است	الماس ببعز سنگ لاف است
از آتش و آب لعل رخشن	گردید ز امر تو درخشان
گه زاب برون گهر برآری	گه از کف خاک زر برآری
مشاطه لطف تو بصحرا	گردید چنان بهار آرا
شد در بر سرو سبز دیبا	مانند قباي چست زیبا

پوشید بنفشه در چمن شیز
 لاله ز تلافی سرخ بر سر
 در ناز شده سمن به گلشن
 در راه تو سهل بیقرار است
 هستند همه فتاده تو
 وز هستی تست هستی گل
 ما مشقت غبار را چه قدرت
 تو هر چه کنی همان صواب است
 در عرصه کارگاه ایجاد
 لیکن چه حجاب هستی شان
 از ریزه ذره تا بخورشید
 از رشقه آب ابر رحمت
 آید بسرش دگر علامت
 وقت است که وقت هم نه ماند
 اول ز تو نقش بست عالم
 تو شاه سریر لاجالی
 تا بود ز تو نبود آمد
 پروای تو نیست هستی ما
 موجودی ما چه کشت دارد
 هر دو بر تو بود مسوی
 هر کس که براه تو شتابد
 یارب چه بود عمیق دریا
 از خیلک صاف پیرهن شیز
 سر برد بر اوج چرخ اخضر
 گردید زبان دراز سوسن
 سر بر سر سنگ در گذار است
 مدحوش ز جام باده تو
 چه خار بود چه گل چه بلبل
 سازیم برون زبان جرأت
 این جانده سوال و نه جواب است
 هستند بسی بلند بشیاد
 موهوم بود درستی شان
 دارند تمام با تو امید
 گلشن شده مرغزار کثرت
 افتد خلل اندرین نظامت
 منت ز سرور و غم نه ماند
 و آخر سوی تو شود فراهم
 دارای جمالی و جلالی
 معدوم درین وجود آمد
 کزدوغ شده است مستی ما
 معدومی ما چه تخم کارد
 فرقی نبود درین تساوی
 بر باز شدن عنان بتابد
 یک دامن موج تا ثریا

چندی رفتند و کس نیامد یک باشک ازان جرس نیامد
 ماهم برویم در پی شان با ایی دل چاک سینه ریشان
 جز حق بکس بقا نشاید باطل برود چو حق در آید

در مناجات

ایم	آرزوی	نیازمندان	جان داروی	درد دردمندان
بنیاد	من	غریب	رنجور	از تو شده سر بلند و معبور
سرسبزی	کشت	من	ز آبت	نوری بدلم ز آفتابیت
خواهم	که	چنان	دگار	رنگین
بر کرده	تو	بهار	گیرد	پیوسته دگر دگار گیرد
شمع	که	ز تو	شود	منور
مسپار	بدمست	باد	طوفان	کز باد بشمع هست ذقسان
گیرم	که	گناه	گار	هستم
اندر	بر	رحمت	فراوان	چون خس نبود بوج عمان
روزی	که	فلک	ز سر	در افتد
از	دست	رود	نظام	انجم
آندم	که	بود	که	دست گیرد
جز	درگاه	تو	پناه	من نیست
از	شعله	آتشین	نیر	
چون	ابر	گران	عرق	بریزم
او	دیدم	مرا	پر	از دامت
				گیرد که دامن شفاعت

در نعت سید عالم صلی الله علیه و سلم

<p>ام مطلع دوره مکل بی سایه رحمت الهی ای تخت نشین قاب قوسین چتر تو بود سحاب مشکین نخل تو بود ز تاج کسرا در صرف تو هست گنج جبروت فوج تو ملائک سماوی خورشید کهین قبه تو جبریل امین ترا سپاهی زان سرو تو شد ز سایه آزاد خورشید چو زهر سایه آید چون لوحه ماه ساد دیدی جانم بفدا تو طرفه امن زین گونه که کرد جز تو ترقیم از حسن تو پشت ماه انقض در مغز چمن رسیده بوییت شد ظلمت کفر دور از تو جسم تو لطیف تر ز جان است تو خود احدی ز میم بگذر تقطیع تو گرچه همچو اطلاق</p>	<p>خورشید پسین و نور اول در هر دو جهان ترا است شاهی حکم تو روان درون کونین گر هست به بر قمیص پشمین محصول تو زرم چرخ خضرا تحصیل زر از بلاد ناسوت نقش تو یگانهات حاوی یک درم فلک ز جبهه تو زین گوذ که کرد پادشاهی که مهر بسایه تو افتاد پس سایه چگونه رو نهاید ز انگشت الف بر او کشیدی داری بقلم خط کریمی کز یک الفش دوشون شود میم تو املح و یوسف است ابیض گل منفعل از چهار رویت در مردم دیده نور از تو بر جان نه ذباب را مکان است کان میم بود حجاب اکبر دارد اثره پیروی آفاق</p>
---	--

چایده که ز پردهٔ یمانی
 آتی به درون چو لعل کانی
 سازی بهنامه دستگیری
 بر فرق مبارکش پخیری
 تو خود ز نخست جامهٔ زیبی
 چون صبح بهار دلفریبی
 یک پیرهن سپید چو ماه
 پس هست ترا ز نور ای شاه
 نعلین کن از ادیم طائف
 تا بوسه زند برو طوائف
 بر مسند یثرب جهان صدر
 برآ چو ماه لیلۃ البدر
 ما جمله امیدوار هستیم
 در دام تو چو شکار هستیم
 از دیدن تو نجات یابیم
 باز از سر نو حیات یابیم
 از ما یکی ابجدی است احقر
 فتراک ترا چو صید لاغر
 جز پردر تو سرش نیامد
 سر بر در دیگرش نیامد
 او هم بره تو خاک گشته
 افتاد چو مرغ پر شکسته
 از لطف برو دمی نظر کن
 چون باد سحر برو گذر کن
 یاران تو صاحبان دینند
 ارکان عمارت یقینند
 زان چار جهان شیر تاثیر
 ماندند کنون چو تکیه
 پوپکر نخست شمع امجد
 به فصل خلیفهٔ محمّد
 گردید پیشش عمر مسلم
 بر مسند او امیر عالم
 عثمان پس او مدار بگرفت
 بر صدر ذبی قرار بگرفت
 سلطان نجف جهان عرفان
 گردید خلیفهٔ بعد عثمان
 ترتیب خلافت است این جا
 بحث است درین مقام بیجا
 یا رب بمصادقات حسنیں
 بر آل نبی خدا بود جان
 بر خیر دهی جلای کونین
 کیی حب بودم جزای ایمان

در معراج نبی صلی الله علیه وسلم گوید

در غرب چو آفتاب پرزد از مغز زمیں بخار سرزد
 آمد چو سحر شبی مبارک از رحمت ایزد تیزری
 در پرده طیلان مشکین چون قطعه سایه عنبر آگین
 می بود چنان سواد معمور در رشک آن کلاله حور
 چون سردر صاحب جهان سرمه کش دیده غزالان
 مهتابت چو ماه در سیاهی شد غالیه زان بعثر خواهی
 مفتوح دران در سعادت وا گشت دریچه ارادت
 سیاره بسعدیت دمیده بر لوح مراد نقش دیده
 ز اندیشه کاوش ملامت ورزید جهان بخور فراغت
 هرکس ز خوشی بخواب شیرین تن زیر لحاف و سر ببالین
 گردید قهی جهان ز غوغا در کار جرس شکست آوا *
 شاه رسل و کریم اخلاق بحر کرم و عیمیر اشفاق
 بالای سریر کامرانی می خفت بقصر امروانی
 وارسته ز شورش زمانه وز مکر معاندان خانه
 چون آذینه خجسته پیکر بسپرد جسد بنرم بستر
 داگاه رسید پیک یزدان از گنبد نیلگون گردان
 می دید که آن مه جهانتاب دل بیدار است و چشم در خواب
 میگفت لبش پر از تبسم قمر قمر یا ایها النبی قمر
 بر کرده ز رو چو ماه چادر پرسید چه حکم شد ز داور
 گفتا که ترا درین شب داج خواند است خدا برای معراج

اینک دارم براق جنت از بهر تو با یراق جنت
 رخسار و چه رخسار برق کردار چون رخسار خیال گرم رفتار
 مانند فرشته پر کشاید از اوج سوی ششپ آید
 از جنب ششپ باز چون جان نه و هم باورسد ز چستر
 زان تمیز بیویه کز گلستان آید جو در دماغ مستان
 آن گوهر لجه قدیمی و آن آبروی در یتیمی
 پیغام خدا شنید و برخاست گل در یر پیرهن بیاراست
 بنشست درون خانه زین بر تاهت عنان اسپ مشکین
 سالار رسل گرفت چون راه ارواح پیهمرازش همراه
 موسی برکاب خاص اوشد عیسے چو نقیب پیشرو شد
 از آدم تا مسیح هر یک دامن بکمر روان بیک یک
 صف صف همه در صف سواری قائم قائم بجا نشاری
 سبحان الله چه دولت است این چه کوکب و چه شوکت است این
 آسوده ازان ره مصفا آمد ز حرم درون اقصا
 از ناف زمیں به بیت اقدس نازل شده چون دم مقدس
 در مغز ضمیر پاک کافه می ریخت زنافه مشک نافه
 ادگاه بگنبد نخستین افگند کمرنگ * نعل زریں
 مه رایه جبین ز نیک نامی داغی افروخت از غلامی
 زان مرحله بر سر عطارد آن رحمت عام گشت وارد
 بگزشت ازان بهار امید بر چنبر سیومین ناهید
 چون بر در چارمیں در آمد خورشید بخلعت زر آمد

بر پنجه‌های طاق چون گذر کرد
 برجه‌های که قصر ششمین داشت
 سر کرد فرو بسجده کیوان
 چون گشت سهند او سبک سر
 کرد از سر خاصیه فروچپس
 دالید نذیر پائیز چون خس
 در سدره ورا گذر فتاده
 اسرافیلش رسید آن جا
 زان جا چو قدم ذرا کشیده
 بالا تر آن علم چو افراخت
 نه یارونه بار کی بماده
 عشق آمد و شست رنگ کثرت
 سرخیل سخن وران افضل
 زین گونه بگفت کان مکرم
 آن راه بنور بسم رفته
 بشنید دود هزار اشارت
 واپس بحرر چنان سبک تر
 از درگاه خاص برگزیده
 زان باده تند جرعه چند
 من نیز ازان شراب مستم
 رخصت نبود ازین زیاده
 بهرام فرو ز سر سپر گره
 زیر قدمش عبامه بگذاشت
 از مسند هفتمین ایوان
 زد نقش بلوح کاخ هشتم
 زان چهره دل فروز پرویس
 ان سطح فرش چرخ اطلس
 از حامل وحی پر فتاده
 رفرف پیشش کشید آن جا
 در محفل عرشیان رسیده
 از دائره مکان برون تاخت
 مهره ز جهت بزور فشانده
 افگند نقاب حسن وحدت
 حسان عجم حکیم اکمل
 چون رفت سوی سواد اعظم
 زی مقصد جان بجسم رفته
 لا احصی راند در عبارت
 آمد که گرم بود بستر
 آنچه که شنیده بود دیده
 افگند بگام هر خندمند
 چون کلک زبان بریده هستم
 بفروشم زان قرابه باده

در تالیف کتاب گوید

در پرده شب بروی بستر بودم بنخیل خویش مضطر
 سرخاب نظر که در قفس بود در بند تفحص قصص بود
 ذهنم سوی نلدمن گذر کرد منظومه او پسند من کرد
 الحق که بود ز لطف مشحون پر از همه جادوانه افسون
 هر نکته او بشعله پیروند چون هرز خرد بجای حلی بند
 فیاضی را نگار باشد در پنجه او شکار باشد
 من نیز بشرط آن که نقشه گر هست بدل سرور بخشی
 هر کردن آن کمر به بندم از نظم بر آن گهر به بندم
 بنیاد شگفت را برآرم این پایه به خشت زر در آرم
 بومی که بذات سست باشد بنیاد بران نه چست باشد
 بودم همه شب درین تدبیر سرگشته وادی تفکر
 دامن سحر چو گنج زر شد خورشید زکوه جلوگر شد
 ناگاه یکی ز در در آمد نوواردی از سفر در آمد
 محبوب شدم که آشنا نیست با اجنبی همدی روا نیست
 ناگاه بمن زبان کشاده چون درج گهر دهان کشاده
 گفتا کای کان گوهر آگیش گشتی ز چه رو بفکر غمگین
 خواهی که بنظم در کشی خوب افسانه راغب است و مرغوب
 زان هر دو یگانه زمانه گردید فسانه خانه خانه
 انگاه تمام قصه در گفت درهر سخنش دو صد گهر سفت
 معلوم شد که او که بوده ابدال صفت بمن نهوده
 یا خضر چنان گرفت هیکل یا ملهم غیب شد مهمل

من موجب گفته بزرگی	زان مطرب پرده ستروگی
کردم تمبریر داستان را	بردم سوغات راستان را
در هند سفنوران کامل	کردند بسمه گهر همائل
انچه که است جست همت شان	می ماند برون ز قدرت شان
در نامه من چو قرض گردید	در حکم ادای فرض گردید
کردم عرض ادای آن دین	زین تحفه دادر العراقرین
چون رتبه من شناختم من	رایت بدکن فراختم من
تا من که بدست کله کردم	داسفته گهر بسلک کردم
ایں گنج جواهر معادی	وین جوهر گنج شادگانی
دادم به یکی گهر شناسه	روشن منشه گران قیاسی
کو شمع دل و چراغ دین است	همان امام پنجمین است
دگرش بزبان حیات جانها	سرمایه عمر جاودانها
باشد بعروین عالم داماد	صد گونه نتایج یقینی داد
ای ساقی بزم گاه مستان	وی پر کن کأس مه پرستان
جام دگرم فراز آور	عمری که گذشت باز آور
کن دور زمین زواند من	بسپار مرا بشاهد من
تا غرق شور به بحر مستی	آتش فگنم پرخت هستی
آن کس که بغویش خود پرست است	چون شیشه همیشه در شکست است

دربیان عشق گوید

ای عشق جنون بهار عالم	وی شهر خرد شکار آدم
ای آتش کاروان جانها	روشن ز چراغ تو روانها

شور است بهکائنات از تو روز است بممکنات از تو
 از سحر تو دهان برون شد این فتنه چرخ نیلگون شد
 هردی که نشست از مئی تو گردید زمیسی دگر پئی او
 سودای فلک ز عشق باشد تسبیح ملک ز عشق باشد
 عشق است نهان درون هر شیء چون سکر درون پرده مئی
 نیلوفر سر برون کند ز آب تا بیند نیر جهان قاب
 چون جوهر عشق دلبرجا شد دیوانه کاه کهرجا شد
 مخاطبیس اراده گشت جانب آهن چون شد ورا مصاحب
 تا دیده گشاده در چمن گل شد سرمه عشق چشم بابل
 پروانه بدل گرفت آتش افتاد ازان بشمع سرکش
 بر عشق بشر کنون نظر کن زان اخذ فوائد دگر کن
 عشق است که می کشید دامن از مور ضعیف تا سلیهان
 راغب را خرد نگشت مسلوب دل برد ز دست حسن مرغوب
 مهنون چه کشید در جگر تب از غمزه لیلی شکر لب
 از وامق و از خروش عذرا پر گشت آدما فر کوه و صحرا
 فرهاد چو یافت بوی شیرین جان کرد نثار روی شیرین
 دل را بامید نقد مقصود در زلف ایاز بست محمود
 از عشق چه رو نمود یارب مقصود ازین چه بود یارب
 انگند برو نقاب ز اغیار چندر بدن و غریب مهیار
 ایها همه صاحبان عشقند یک رنگ مصاحبان عشقند
 هر فرق پر ز نور عشق است هرجا بینی ظهور عشق است
 بی عشق دمی مهاد پیدا بی عشق کس مهاد پیدا

آنچه که ز عشق در گرفتم	زان آتش تیز بر گرفتم
غیر از اثر جنون نباشد	جز بوی گل فسون نباشد
عشق است شد و جنون و زيرش	بی آنکه بود دگر مشيرش
من پانجنون ازان فشردم	در زیر قدم خرد سپردم
عقلی که ز عشق هست منکر	در کار من است سخت قاصر
آنچه که بود شرف بجنون	دارد به جنون کجا فلاتون
در محافل عاشقان فسانه	گویند ز قیس در ترانه
نکری که ز بهو علی بر آید	سیماب به غز من در آید
دیوانه ما چو کاک گیرد	منشور جهان بجای گیرد
تحریر کند چو خط طغرا	صغری خندد بروی کبری
دانش که ازان معاش گیرند	نزدیک سبب تلاش گیرند
چون چنبر عنکبوت باشد	از حمید مگس بقوت باشد
دانا آنست که عقل بازد	چون شیر برای عشق تازد
جز عشق بکس تعلقی نیست	با اهل خرد تعلق نیست
خوبان که ز جلوه بر طرازدند	بر نطم جمال قرعه بازند
دیوانه شود دل خردمند	بر خاست شود زپند و هم پند
عشق آید و دست او بگیرد	در حالت تنگ تا نگیرد
عقل است که صد هزار فرستد	بگریزد سر شکسته زان سنگ
یارب دل من چو آتش طور	روشن گردان ز شعله نور
در عشق خردم تو مست گردان	تا هست شوم به نیک مردان
آن مغز خوشا که نرم گردد	از باد عشق مست گردد

در بیان آغاز کتاب و ذکر بهرام شاه پادشاه یمن

گرفتند	مورخان	پیشین	کاندلر	یمن	از	شهان	پیشین
می بود	شهی	بنام	بهرام	فلک	بحکم	اوزام	
پیوسته	جملک	کامرانی	می کرد	نشاط	خسروانی		
زیر	قدمش	سریر	بر	چرخ	زدی	دم	مباهی
در	عدل	و	کرم	یگانه	بود		
از	خیل	و	سپه	دو صد	هزار	ش	هسوارش
از	نسل	کیان	مفاخرت	داشت			
شمع	که	فروغ	چشم	او	بود	موجود	
از	بیه	ولدی	جگر	همی	سوخت		
حقا	که	کسی	ولد	نه	دارد		
روزی	به	دوش	رسید	سائل			
زد	بانگ	همین	که	ایها	الناس		
یک	جرعه	بهن	ز	آب	ریزید		
پاشید	بهن	سحاب	رحمت				
چون	شاه	شنید	بانگ	درویش			
می	برد	بنزد	مائل	آب			
چون	دید	گدا	مروت	او			
از	بهر	رواج	شهر	یاری			
ش	گفت	بدو	که	ای	ملک	فر	
در	قسمت	من	ز	کلک	تقدیر		
گفتا	که	حرام	هست	بر	من		

ایس گفت و زچشم غیب گشته از پیش نظر چو جان گذشته
بهرام ازین سخن خجل شد از آب سر شک پا به گل شد

.....
.....

دیده که مای بیه ملول است افتاده بستر خبول است
دل برد نخستین از سفنها از رنگ بهار و از چمنها
انگه سبب ملال پرسید پیدا ز چه شد نکال پرسید
شده گفت باو فساد خرویش از تیر آنگر شکاف درویش
بادر چو شنید ایس حکایت برد از دل شده غم شکایت
گفتا که ارسید وقت اقبال اندوه مکن تو باش خوشحال
برخیز و تلاش آن گدا کن دل دریغ طالب خدا کن
ایس بسته گره ازو کشاید ایس رشته ازو بدست آید
شده کرد قبول آنچه زن گفت ایس راز درون پرده بنهفت
انگاه بطور خود بر آمد در جستن آن گدا در آمد

دربیان گوش ناکردن بهرام شاه نصیحت وزیر را
ورفتن او بطلب درویش در بیابان

.....
.....

بشنید وزیر راز خسرو کاورد ترانه ساز خسرو
لختی بطرات غم فرورفت در دجله چشم در فرورفت
انگاه ز جهت سر برآورد بود از شهر جگر بر آورد

کفایت ترا خیال بگرفت
 هرویش نبود، بود ابلیس
 شیطان دنی لباس دارد
 بالخصوص اگر ولیست درویش
 از ملک و منال تیسره گشتن
 دور است ز کار اهل بینش
 ابدال هیچ مکان ندارند
 آن کس که بیک صفت نباشد
 در کف ز نشان سراغ آید
 جاسوسان شهاں در این جا
 گر این خبر تو فاش گردد
 در مملکت تو فتنه آید
 ملکی که وجود شه ندارد
 دل از چه دهی بکار سودا
 در بیخردی کسی نه کرشد
 هر گفته زن چه درد بازی
 زن قابل مشورت نباشد
 از پهلوی چپ زن آفریدند
 زن بهر دو کار خوشتر آید
 اول بتناسل است ظاهر
 چون مرد بسوی عمر شتابد
 ورثه همه بود بذات اینها
 اقبال ترا زوال بگرفت
 بر خواند بتوفسون تلخیص
 در چند لباس سربر آورد
 اما پتی اوشدن جگر ریش
 در وادی غول خیره گشتن
 بدست بست به پیش اهل دانش
 پیوسته بسیر چون روانند
 در جستن او که جان خراشد
 نخستن پتی به نشان نشاید
 مستند نهان نهان درین جا
 زهری بدرون آتش گردد
 فردا شب حامله چه زاید
 شب هست و لیک مه ندارد
 باز آ ز سر بخار سودا
 این شربت تلخ کس ننوشد
 عنقا بخیال صید ساژی
 اندیشه او جگر تراشد
 مردان ازو راستی نه دیدند
 چون زین گزرد ز سر در آید
 گدایی پی رفیع حزن خاطر
 در صحبت زن نشاط یابد
 دانند همه صفات اینها

آنها که بعقل بد گماهند از کثرت صحبت زنا کنند
 بهرام ازین سخن نه پیچید که رای وزیر بر قوی دهر
 بر هوش رساش آفرین کرد اما سخن دگر برین کرد
 گفتا باو کای وزیر عاقل من نیزنیم سفیه و جاهل
 دانا دلم و سخن شناسم از بیم ز ماده بی هراسم
 لیکن دلم از گدا بر آشفت گوش از دم آن صدا بر آشفت
 شیطان عملی بدل نه دارد دیو از در دل گریز دارد
 دل جوهر معدن الهی دل مخزن راز پادشاهی
 دل مخبر صادق خبرها از ملهم غیب در اثرها
 اکنون دل من درین تباهی بر مقصد من دهد گواهی
 بی ره نتوان قدم فشردن بادل نتوان ستیزه کردن
 القصه ز شبه نه شد فروجوش از پند وزیر پنبه در گوش
 آخر شده رفتنش بناکام در جستن آن گدای گبنام
 بر بست امور خانه داری آگین مراسم حصاری
 گلزار گرفت ذمه خویش کرد از سر صدق لایحه خویش
 قانون نظام مملکت را انواع مهام سلطنت را
 تفویض وزیر کرد سلطان خود بست کمر بنام پوزدان
 انداخت ردای خسروانی افکند عنان زندگانی
 رکوبه * بکف و ببرکهن دلق یکسو شده از محبت خلق
 میرفت ز شهر سوی صحرا رو کرد بسوی روی صحرا
 سبحان الله چه همت است این در عزم چه قدر نهیت † است این

* ابریق هرمی که بپندی آن را چها گل گریند (غیاث)

† بالفتح مقصد و اراده چیز و بر چیز مریض خوردن -

چون مرد بکار خود شتابد آخر بهر آید یار یابد
 از عزم بود سهر گردان عزم است کمال نیک مردان
 در دایره جهان پیدا به عزم مباد کس هویدا

دربیان یافتن شاه بهرام درویش را در بیابان

بخار کوه از رهنمونی بوزینه

دلقاش	نگار	سحر	سازی	دافای	فنون	دنبوازی
زین	سَن	بفسون	جادوانه	پر بست	طراز	این فساد
کلی	شاه	یمن	برنگ	آزاد	در بادیه	پا ز بند بکشد
در وادی	هولناک	می	رفت	چون نقش	قدم	بخاک می رفت
میرفت	پهاد	در	بیابان	به مرکب	و زاد	ره شتابان
چون برق	دمی	به گرم	خیزی	چون ابر	دمی	باشک ریزی
گر تن	بغرق	زخف	بیالود	در سایه	خار	بن بیاسود
هشتم	که	نسیم	آن	سرم	است	
ریگش	هبه	اخگران	منقل	دودش	همه	چون بخار مرغل *
چون رنگ	هوا	بتاب	می شد	مغز	سر غول	آب می شد
نی	آب	نه	هادیان	راهش		
بومش	چه	بود	هزار	فرسنگ		
اطراف	زمین	زکان	گوگرد	چون ابر	بران	دخان گوگرد
مانند	دماغ	المعی	دو	به آب	ولیک	در دهان خون
در گرسنگی	طپد	چو	جانه	خورشید	بود	بشکل نانه

بهرام در آن چو باد صحرا کرد این همه تاب و تب گوارا
 گه پند وزیر یاد می کرد گه دل بامید شاد می کرد
 گاهه بخیال روی درویش گه غم زمعانده بدادش
 دیوانه صفت دویده هر سو میرفت همه ندیده هر سو
 شش ماه گزشت اندرین تاب آرام ندید از خور و خواب
 ناگه نظرش بدرغزاره افتاد بسوی کوهساره
 گوه که گزشت سر ز گردون در دامن آن هزار آمو
 از وحش و طیور گونه گونه اشکال غریبه را نمونه
 شبه چون سوی کوه ره بریده بوزینه بره نشسته دیده
 بهرام بدو خطاب می کرد چون دوست برو عتاب می کرد
 کای شیر دل خجسته سیما داننده رمز دل بایما
 شش ماه درین (سفر) بر آمد * یک صورت تو نظر در آمد
 داری خبری اگر ز رازم باید که حکایتی سرفرازم
 باشند این مقام هستی سیاره ای بلند و پستی
 هر چند تو دور تر زمائی اما ز زبانه آشنائی
 بوزینه ز سر اشاره کرده شد را باشاره راه برده
 سختی چو زمیسی کشید درپا بوزینه فرا گذاشت زانجا
 شبه دید فرو که هست غار بنشسته بغار شهبواره
 ابدال جهان بفرش خاکی کرد است جلوس در مغاکی
 در هر دو شناختن رسیده اخلاص چمن چمن دمیده
 درویش چو دید روی بهرام بالید بخود چو نخل فرجام
 اول بتبسمش در آمد انگه بتکلبش در آمد

پارنج * تو برمن است واجب	فتا که کنون شدی مصاحب
در قدر برنگ جسم لیهمون	دادش ثمری سیه چو جامون
بویا بگهر چو مشک ازفر	چون سبب بهشت قاز و تر
تو نیمه و نیمه دگر زن	گلستا بخورید وقت خفتن
با جفت مبادرت نبودن	شرط است مباشرت نمودن
بر گشت ازان تعب بآخر	شاه زان تعب که دید ظاهر
در خانه خویشتن رسیده	یکساله مشقتم کشیده
گلغار شریک شاه در عیش	بر خورد چنانکه درویش
گوهر بصدف دمید آخر	قطره ز شرف چکید آخر
بس کن که فساد مختصر شد	گلغار ز شاه بارور شد

در بیان تولد شدن راغب پسر بهرام شاه

گوینده راز داستاها	داننده سر بآستاها
زین گونه ز لب گهر برون ریخت	از تنگ دهان شکر برون ریخت
کز صحبت پادشاه بهرام	گردید گران شکر چو گلغار
هر عالم شهر کامراخی	وا کرد دره ز شادمانی
چون ماه نهم بران بر آمد	جنبش به رگ جنبش در آمد
پیدا گردید ماه انور	زیبندۀ نور تخت و افسر
شاه بهر وقوف به کم و کاست	بزمی ز ستارگان بیاراست
روشن گهران آفرینش	بی-داردلان تیز بینش
میزان ستاره راست کردند	ادراک نهانی خواست کردند

آمد بهرون ز هفت اختر
 چون طالع آفتاب روشن
 اقلیم جهان ز قاف تا قاف
 اما چو رسد بیازد سال
 در عشق یکی بست پریزاد
 آشفته شود بسان مجنون
 با این همه فریب ایام
 بهرام از آن نشاط فرزند
 خاورد بدل خیال دوران
 از مشورت جماعت نیک
 راغب شده نام شاهزاده
 فرمود که جشن فریدون
 ترتیب دهد از سرزنو
 سپهر بدندان نار پستان
 زنگوله بساق خویش بستند
 زهره منشان ارغنون ساز
 رامشگر رمزدان اشعار
 ساقی ز جمال خویش متن مست
 از ثقل و کمباب و از متی ناب
 شش باب سفا چو باز کرده
 آری بهجهان کجا بود آرز

کان پور سعید نیک جوهر
 ویرانه کند به رنگ گلشن
 در زیرنگین * آورد لاف
 گردد خلش نمایش حال
 خاید ز پری دگر باو . یاد
 گردد چو هوا بکوه و هامون
 بر خیر رسد زمان انجام
 زان گوشت بخویش بود خورسند
 بر خرد ز خود ملال دوران
 در وقت جمیل و ساعت نیک
 در رغبت دل ز جان زیاده
 بر رسم گیان نیک قانون
 از نمرق و از بساط خسرو
 محبوب چومهر در زمستان
 بازار ستارگان شکستند
 بردند دلا ز ذرم آواز
 میریخت شکرشکر به گفتار
 مینا به بغل و جام در دست
 بودند به پیش جمله احباب
 دامان فلک دراز کرده
 مخلص چو غنی شود سر افراز

ههیا ز شهان بهار گیرد بستان ز بهار جان پذیرد
 یارب چه خوش است گرچنین شد از عمر دمی به صرف ایس شه
 شه سرخوش خوش کامرانی عالم همه خوش بزند گانی
 همزم کش مرغی چه گفتا روزه بهمن گلی شگفتا
 کس همه تر ز باغبان ست ورده همه زیر دیگدان است

در بیان پرورش یافتن راغب

استاد سخن طراز ایام می گفت چنین که شاه پیرام
 در پرورشش علم بر افراشت خاطر ز دگر مه امر برداشت
 راغب چو در خجسته مایه اندر صدف کنار دایه
 از شیر شکر سرشت یک چند می شست لبان شکریں خند
 اندکاه عمل دگر رسیده دو روز فطام * سر کشیده
 چون مدت ترک شیر آمد دل را هوس پنیر آمد
 بر دعوت خوان رسید دستش دانست ره بلند و پستش
 از جنب سریر مهد بر جست در زین فرس چو نقش بنشت
 استادانش ز صد زیاده گشتند تعین شاهزاده
 از علم ادب که مال اندوخت از فیض خرد هنر در آموخت
 از راز نهان آسمانی از غیبت پرده نهانی
 از داب امور سلطنتها از رنگ دقش مملکتها
 از رشته بندوبست عالم از مرتبت صنوف آدم
 از صنعت کلمک و حسن تحریر از حسن مزاج و حسن تقریر
 از چابکی مهین سواری از تودک سنگ و تیر کاری

از جوهر ذاتی شجاعت
 سر آمد ایس زمانه گشته
 گاهه بشکار شهر می رفت
 گپه از دهنش ز زور حربه
 هر قوت زورتن چنان شد
 با پهل زمان نبرد کرده
 شه بهر او قصر دو بنا کرد
 بهرامن او بهار بستان
 حوضش همه بسته سنگ مرمر
 از گلبدنان خور پرستان
 در صحبت شاهزاده کرده
 راغب چو دران ممل درآمد
 با همبران * خود دران کاخ
 جز عیش و طرب نبود کامش
 از فکرت دهر غم نمی داشت
 روزش همه صرف در شکارش
 ناگاه رسید وقت معهود
 هر وقت ولادتش ز انجم
 آخر ز فلک بیرون اثر کرد
 از بخشش دولت سخاوت
 در عهد خودش یگانه گشته
 در مرتع او دلیر می رفت
 می کرد رها گوزن حربه
 پنجه کش دست همگنان شد
 فرقتش که پایبه کرد کرده
 اسباب مهیا از غنا کرد
 در صحن زمین پر از گلستان
 نهرش همه پر ز آب کوه
 از سیر تنان سحر دستان
 رنگین همه را ز باد کرده
 خور منفعل از جمل درآمد
 می بود همیشه شوخ و گستاخ
 سیمرغ هوس بزییر دامش
 در دیده خشک نمر نمی داشت
 شب بامی ورود بود کارش
 که در عمل ستارگان بود
 کردند منجمان تکلم
 بر راغب ساده دل نظر کرد

دربیان دیدن راغب مرغوب را در خواب و عاشق شدن بر جمال او

از جنبش چرخ طاق افلاک و ز جوش بخار مرکز خاک

خال شب قهر گون هویدا شد بر رخ روزگار پیدا
 آمد برون از مسافت دور از الکة زندگ قبرص عافور
 سلطان قلمرو تجمل پوشید قباے چشم بلبل
 زین کمران خدمت انگیز گشتند روان به پشت شب‌دیز
 بر تخت حبش نشست چینی چون شاخه گل بگنزمینی
 رومی نسیان سیم پیکر کردند برون ز غریبه ها سر
 برسطح هوا بنفشه گون فرش روشن شده چون سرادق عرش
 در طاق مقرنس ملائک روشن نظران علی‌الارائک *
 درپیش خلیفه چند اطفال اما همه ساگرپس چو ابدال
 شد دیده خلق در نظاره چون ماه نمود گوشواره
 خورشید فگند خیمه دور مهتاب نمود چهره نور
 از جلوه ماه نور گستر شد خاک سیاه مبدل از زر
 هر سو بنظر در آمده آب از دور نمودی بحر سیاهاب
 چون تخته نقره گون زمین بود تا بنده چو گوهر نگین بود
 از بسکه فشادند نور انجم خفاش نهان شد از توهم
 چون ساقی شب ز باده خواب کرده همه ذی حیات سیراب
 عالم ز خودی خود گزشته بر بستر خود دراز گشته
 چون مستی خواب گشت در جوش هریک شده زین شراب مدهوش
 نی دست شہان بکار مردے نی پای گدا بکوچه گردی
 نقد دور ز پای عاشقان بند با دلبر خویش جمله خورسند
 از عشوة و ناز گرم بازار بریک گوهر دو صد خریدار

* جمع اریکه قصه الزامته ، و سرپرده پرر جمله یا شامیاده باشد (نمات)

آمد بسواد پرده لیل هریک سوی جنس خود کفد میل
 زیراکه شب است پرده راز در پرده خوش است ذخیره ساز
 شب هادی راه عاشقان است شمع را کاروان جان است
 راغب چو دران شب خجسته از مشغله حواس رسته
 بر . . . سریر خواب آمد بیداری را جواب آمد
 سر کرد بروی درم بالیس تن کرد حواله نهالین
 رفتند بکار خود نگهبان خفتند بجای خود رقیبان
 شاهزاده بخواب راحت اندوز گردید چنان فراغت اندوز
 نه از خوردنه ازدیگر آگاه میدید بهار حسنی ناگاه
 آمد بتم با کلاه * حور چون مه بتمام چشم نور
 سر تا بقدم فریب عالم می برد زدل شکیب عالم
 هوران عدن خجل ز رویش صد فتنه بیک گره ز مویش
 سر توده مشک ازفوی بود پر مغز ز راز دلبری بود
 گیسو بشکن محیل فتنه چون مار سیه دلیل فتنه
 زلفش رسن گلوی خورشید رویش چو گل بهار جاوید
 خال سپیش فراز رخسار زنگی بچکان دوون گلزار
 از ریزه بران لطیف جوهر بر تخته عاج نقطه زر
 پیشانی او چو لوح سیمین اما به ملائکت چو نسریں
 آن ابروی عنبرین دلجو باشد چو هلال عید ابرو
 طاق است ولی بود بهر جفت اره کش لغت دل توان گفت
 چشمش که چو زرگس محفل بی زرگس ازان شده مکمل

سرمایه سحر ساحری بود افسون رموز سامری بود
 پهنی الفه کشیده از ثلث سیمین رقی دمیده از ثلث
 لب برگ گل و دهان چو غنچه زان بود دل چمن چو غنچه
 گوش صدق در رموز است مهر سر مخزن کنوز است
 راز دل عالم است دروه شور سر آذر است دروه
 سبب ذقنش دماغ دارد برماه دو هفته داغ دارد
 چاه ذقنش برای هرجان لبریز بود ز آب حیوان
 حسرت ده جان عاشقانش صد یوسف مصری اندرانش
 قهقهه بودش نشان آفت چو قرجه بیان آفت
 گردن چو صراحی بلور است کزوی بجهان مدام شور است
 چو تخته عاج پشت هموار زیبق بصفا او گرفتار
 یا هست برنگ سطح آب گیسوش برو چو موج درقاب
 چو آئینه هست سینه او مهر است نهان بکینه او
 کردند نهر دران گلستان بر شاخ گلی دو نار پستان
 هر یک بنظر چو گوی عاج است برقعه سیگون خراج است
 یا آمده اند از ره چیس رومی بهجه با کلاه مشکیس
 از دقعه خام هست بازو گنجینه حسن به ترازو
 مانند گل است گرچه پنجه لیکن دل خلق در شکنجه
 دسته زحنا بهار بسته از خون جگر نگار بسته
 باشد شکش چو قاهر روس دروی همه پرداهام ناموس
 رخشنده بسان لوح سیما خافست دران چو ورطه آب
 دارد کمره و لیک موهوم کس جز کمرش نه کرد معلوم

زین پیش بر از آن گل اندام
 شکلی که بعید تر زهر است
 چون نافه مشک هیئت او
 ساق و فخذش بجهه بازی
 رنگین قدمش چه هست نازک
 شهزاده پرو نظر چو بکشاد
 نه ساله بت پری فریبه
 بالای سریر خویش دید
 چون گم شدگان خود فراموش
 انگاه کشاد درج گوهر
 از مشرق کیست آفتاب
 هرچ تو کجا است گر تو ماهی
 از آدمیان خمیر تو نیست
 از خلد پری رسید باشی

 مرغوب چو دید حسن عامر
 من دختر پادشاه چینم
 باشد ملک همدم نامش
 گل چهرة بنت کیوتادی
 معلوم نه شد که تو کدامی

رهوار قلم

 بر شست
 هر دو بسر فسون طرازی
 دورست زبرگ گل تدارک
 افتاد پرو هر آنچه افتاد
 از جان پری پرو شکبه
 از ماه تجلی پیش دیده
 لخته زهراس ماند خاموش
 گفت ای که توئی زمه نکوتر
 رخسند زکیست آب و ثابت
 تخت تو کجا است گر تو شاهی
 در جنس پری نظیر تو نیست
 بره ور قدم کشیده باشی
 از کثرت شرم آب گردید
 از خنده ناز غنچه را کرد
 در پرده دل ترانه دهر
 مرغوب پدر نهاد نامم
 بر خاتم شاه چون نگینم
 شهر فنک است زیر دامش
 مادر بودم اگر تو دانی
 در عرصه کدام نامی

یا خود تو فرشته ز گردون نازل بزمین شدی بافسون
 گر از بشری سراغ در ده از نام و نشان خود خبرده
 راغب بدو گفت قصه خویش از مادر و از پدر کم و بیش
 القصه بهر دو بود حیرت در هر دو بهم نمود حسرت
 شناخت کس سرای خود را دادند ز دست رای خود را
 هر دو بگمان که شهر خود هست از جام مظنه هر دو شد مست
 عشق از سر هر دو گشت در جوش برداشت ز دیگ هر دو سرپوش
 راغب بکشید در برش تنگ نوشید ز لب شراب گلرنگ
 در بوس و کنار گرم ترشد از لذت بوسه بهره ورشد
 لیکن نه رساند زیر دامن دسته که شرر زند بفرمن
 از گنج نهادیش عنان قافیت آن در جگ سیمگون نه بشکافیت
 آن هر دو گهر بهد و پیمان بستند گره که تابود جان
 باشیم بزیر نیلگون طاق بی جفت بدون یار مشتاق
 راغب باو داد خاتم خویش تا یاد خودش بدل بود بیش
 او نیز باو سپرد خاتم تا خود نشود ز دل غمش کم
 جز دست دگر نبود حائل در گردن شان بهم حائل
 خواب آمده سنگ راه آن شد خار کف پا هر دو جان شد
 خواب است نشان غفلت دل از خواب شود بلا نازل
 از خواب مباد کس پشیمان از خنجر خواب سینه ریشان

دربیان بیدار شدن راغب از خواب در وقت

سحر و زاری کردن او در عشق مرغوب -

چون مرغ سحر پر بر افشاند دامن خاک زری بر افشاند
 از چشمه خود نشان آتش زد سهل پروں بجان آتش

مستان شراب ناب دوشیس
 راغب : نظر نقاب برزد
 زان دیکه خواب ناک مفتون
 پیم آمده سر گشت عشرت
 نه ماه شب گذشته پیدا
 در دست بدید خاتم او
 افتاد بخاک از سریره
 از ناخن درد دل خراشید
 از هجرت یار خیره گشته
 نه هوش خورو نه هوش دیگر
 گاه بدرو گم بدیوار
 چون از لب او فغان گشته
 آنشکده ز سینه افروخت
 بیگانه ز خورد و خواب گردید
 در رعشه تنش چو شاخ عرو
 از پرده نال هوس برون شد
 زمین فتنه چنبر ستگار
 از مادر و از پدر خرد رفت
 چون مویه کنان برش دویند
 کج رفته چو تیریه نشانه
 مبهوت بسان نقش تصویر
 بستند برون ز خواب دوشیس
 از چشم برون حجاب برزد
 گردید بخار شب چو بیرون
 در دل بخلید خار شکرت
 نه حالت عشق شب هویدا
 گردید علاوه ماتم او
 چون نقش فتاد بر حصیر
 از خنجر غم جگر تراشید
 از صدمه عشق تیره گشته
 شد محودران خیال به سر
 میکرد درون خوابش اظهار
 دود از دل انس و جان گزشته
 رخت خرد و دماغ می سوخت
 دور از اثر شراب گردید
 یرقان بدو دیده همچو عبهر
 آخر سر اوسوی جنون شد
 گشتند خبر رسان پرستار
 اندیشه دل زنجیر و بد رفت
 دیوانه صفت ورا بدیدند
 نی غیر شناس و نی یگانه
 نه حسن نه حرکتش * نه تدبیر

همه گفت که جمله کار فرما
 آینه بهر فراهم این جا
 گفتند تمام داخل بزم
 هر یک سفره به مذهب خود
 گفتند و لم بروی ز کارش
 گفتند قدر شناس انجم
 در وقت ولادتش که گفتیم
 حکما گفتند کیس مرفس هست
 این جمله بخار معدده باشد
 پرسید پورشاه کاهنان را
 هرکس پتی هر دوا فتاده
 تخفیف نه شد فرود دردش
 چون سرخ گلی که بود رخسار
 کارش شده هر زمان دگرگون
 حکما و فسون گران عالم
 شبه گشت دژم برای فرزند
 زاهر شده کرسی سر او
 عقلای بهار باغ دانش
 ارکان سریر سلطنت را
 پیک جا همه ها فراهم آورد
 مهری ز زبان خویش برداشت

از قوم منجمان و حکما *
 ازوی ببرند ماتم این جا
 بر حکم مطام واصل بزم
 بر حکمت غریبش و مشرب خود
 آنگه نه شدند زان خبارش
 کیس هست همان قیاس انجم
 گوهر ز ستارگان: بسفتیم
 دیوانه شدن درین عرض هست
 در سر چو رسد خرد تراشد
 دادند بسر این نشان را
 کردند علاج شاهزاده
 از حرقت طبع و آه سردش
 شد زرد ازان هوای خونخوار
 از شربت و از خوراک معجون
 گشتند خجل بجای خود هم
 بر گشته بحید راه فرزند
 کس نیست بعقل رهبر او
 دانشمندان آفرینش
 دادای رموز مملکت را
 آن دانق خوشه باهر آورد
 در سینۀ دگر ز ریش برداشت

* صحیح: حکما - بلیتم کاف ضرورت

و سحران نشان آید: هم

گفتا چه توان نمود فکرش
 افسانه او دراز گشته
 دادند جواب کس ز عشق است
 شاید بنظر کس در آمد
 در دیده کس گرفت جای
 بر ماه رخ بت پری زاد
 بهاره طبیب تپ شناسد
 گردد بمزاج چون موثر
 آن را که بدل افتاد ناسور
 قاب و تب عاشقان دلگیر
 بیماری عشق را دوا نیست
 شد شد چه ازین مزاج لچار
 گفتا باو کای مراد شای
 بر اوج فلک بود ستاره
 گر عاشق حور بوده باشی
 یا هست پری بگو بیمار
 یا دختر پادشاه باشد
 از بهر تو سازگار سازم
 و اغلب بهدر نگفت حرفی
 لب بسته فرو ز گفتگوییش
 شد نهرقی کرد و سر بجنباند
 از نزد پسر برفت غمگین
 بس تنگ شده است دل ز کفرش
 رشته بدهان کار گشته
 آتشکده کمین عشق است
 شیدائی او ز سر بر آمد
 افتاد ازین مهر ز پای
 در خواب نگاه او در افتاد
 از عشق کجا سبب شناسد
 درد دگر و دوا ست دیگر
 حاصل چه شود ز قرص کافور
 دور است ز شربت طباشیر
 بر عاشقان ایس ستم روا نیست
 خود آمده پیش آن نکو کار
 از بهر چه درین تپاهی
 آرم بزمین فرو ز چاره
 آرم زعدن بجان خراشی
 در خواب گهت و را سپارم
 بر چرخ برین چو ماه باشد
 بر طاق نهم سرت فرازم
 در پاسخ او نه کرد حرفی
 تا کرد نگاه سری رویی
 از دیده تر گهر برافشاند
 بر لوح جبین کشیده صد چینی

رفتن پتی راز خطیه مشکل ناپد بطهور خفته دل
در راز کسره چه نهک و چه بد پی او قدمی نمی توان زد

هر بیهان ظاهر شدن راز راغب از استفسار ناسک پسر وزیر

ناسک پسر وزیر بهرام	دانش منش و سعادت انجام
همساله شاهزاده بوده	در بهزم شریک باده بوده
با او همه وقت یار می بود	هم خلوت و هم شکار می بود
شده گفت باو که ای خردمند	آگاه بشو ز راز فرزندی
این شور دماغ از چه راهست	وین سرد چراغ از چه راهست
از حالت او خبر بیاور	تا در پشی کار او شتابم
ناسک بدو گفت کای شهنشاه	در پایت تخت تو سر ماه
من بنده خانه زاد شاهم	خاک ره پای پادشاهم
واقف شده از ضمیر شهزاد	انچه بود از شاد و ناشاد
در عرضگاه ماک رسانم	از بند الم دلت رهانم
چون مهره در آب نیلگون شد	سودا ز دماغ شب برون شد
از زیور کوکب درخشان	گردید فلک چو لعل ارغشان
شد رنگ هوا چو نقره ذاب	از خاک دمید فرش سیماب
مبتاب بکرسی بلورین	مانند عروس کرد تزئین
ناسک سوی شاهزاده رفته	چون ماه برخور پیاده رفته
بنشست پس از ادای تسلیم	لیکن دل او ز بیم دو نیم
راغب برخش نگاه کرده	باشورش چشم آه کرده
پرسید و را که خبر باشد	در پرده شب چه سیر باشد

خاسک آید و گفت ایگز در آید
 دانه که مقاصد تو اکنون
 هر نفس که در زمانه باشد
 دارد رنگی و رای رنگی
 در پرده کس چه رنگ باز
 در آید صدف است ناز پرور
 سری که نهان درون دل شد
 از شدت اختفا بود راز
 مشهور شده است نام عنقا
 کس گر به سخن به لب کشاید
 درمی که ز قفل بر گران ست
 بگری که بود پیرده دل شاد
 راز تو مرا بدون گفتن
 لیکن ز زبان تو دیگر آگهی
 تا کس بزبان سخن نه گوید
 دانه که ترا خیال عشق است
 بر سیمت نظر نمودی
 خوبان حرم سرای شاهی
 باشند همه به مثل گلزار
 هستند چو گل اگر چه خندان
 کی نیر چشم تو بتابد
 در شهر کجا تو سپهر کردی

عیارید تو خواهر امشب
 حاصل گردد ز دور گردون
 بر لوح جهان یگانه باشد
 از صلح بود و یا ز جنگی
 بر آخر خود فرس چه تازه
 تا پیرونده شود نه شد بافر
 آخر دل زان نهان خجل شد
 بانوک زبان جمله دمساز
 از کثرت پرده های اخفا
 اصلاح بدست کی در آید
 محتاج کلید زر گران است
 بیرون بودش تلاش داماد
 روشن شده چون چراغ روشن
 گفتن بودم بصدق مقرون
 دانا به سخن رهی نه پرید
 در مغز سر و بال عشق است
 تا دیده ز اشک تر نمودی
 گلگون بدنمان پادشاهی
 هم بستر پادشاه بهرام
 در حسن نیند جمله چندان
 عشق تو بشان کجا شتابد
 بر کس نظری بهیرون کردی

او ناله و زاری و زاری گوده بستن
 هر خواب مگر تو دیده باشی
 از نام و نشان او خبر کی
 دل درپستی کار تو گذارم
 و آنشب چه شنید حرف تسکین
 در خواب هر آنچه در نشانی
 از نام و نشان شهر یارش
 از حسن جهان فریب مرغوب
 از بستن شرط عهد و پیمان
 چون باده بکاسه بیان کرد
 انگاه نهاد خاتم یار
 گفتا کاین است ای نکو نام
 من خاتم خود پاد سپردم
 چون عشق بمن معارضه کرد
 این گفت و کشید ناله زار
 نیاسک بقدم شاهزاده
 گفتا که رسیده است اقبال
 در آئینه نشاط جاوید
 گردد ز جناب حق تعالی
 مطلوب ترا به حسن انجام
 زین گوده بگفت و راست برخاست
 هستند هزار گوده بستن
 گل از رخ کس تو چیده باشی
 جان در تن مادر و پدر کی
 سر رشته آن بدست آورم
 گردید سبک ز چار سنگین
 میدید ز شکل یار جانی
 از خطه چین و ازدیارش
 و ز خنده شکرین محبوب
 مانند گره برشته جان
 از مستی خون دل عیان کرد
 درپیش وزیرزاده لاچار *
 انگشتی بت دل آرام
 ره جز پئی دوستی نهردم
 زین هر دو بهر معارضه کرد
 چون ابر ز اشک شد گهر بار
 گریان گریان ز سر فتاده
 از بهر خدا تو باش خوشحال
 بهی اندام روی امید
 کار تو درپس جهان دوبالا
 در کم مدت دهر سر انجام
 باشاه نمود به کم و کاست

شاه و بخت شاه هر دو خورسند گشتند روانه سوی فرزند
 گفتند که سهار دست این کار غم خوردن تو نشد سزاوار
 مکتوب به سوی چپس نویسم قاصد سوی چپس فریسم
 مرغوب گرا بتو رسانیم ما دزد نقیم پاسبانیم
 دادند طمانیت بدینسان چون مرم گذاختند میهمان

در بیان نامه نوشتن بهرام شاه در خدمت ملک بهرام
 پادشاه چپس در باب خواستگاری راغب
 پسر خود

در روز دگر شه از گرانی آمد بسریر خسروانی
 دل از سوی پور هیبت اددوز خاطر بهلالت جگر دوز
 لب تا بدماغ آتش انگیز از آه دهن جروں شرر ریز
 از فکر پیام خواستگاری در وسوسه دل ز بیقراری
 اندیشه بایں ده من کمینم ده در خور پادشاه چینم
 او عالی و من فرو ترازوی من آبر و او بقدر چون می
 او پایه زمن رفیع دارد امرم حکم شنیم دارد
 گر بشنودش ز دل سوالم از خاطر من رود ملالم
 ورنه چه برد بلای خفت مرگست چنینی صلاى خفت
 در باد خزان رسد چمن هم ایں طفل رود ز دست من هم
 افتد بنقاص کار آخر از دست رود شکار آخر
 وزرای جناب خاص بهرام امرای * رکاب نیک فرجام
 گفتند که ایں صدای چنینی نزدیک بود ز دور بهینی

انديشه دريں چه سود دارد	همنون كه چراغ دود دارد
جهدى كن و بر خداش بگذار	تعلق بتوكل است ايس كار
گرديد ملك پس آفريں خوان	هر راه صواب ديد نيگان
مكتوب نويس را طالب كرد	زيس مژده بسى بدل طرب كرد
در نيك و بدم مشير دانا	فرمود كه اى دبهر دانا
بنويس خط خورش معنبر	هر كاغذ زر نگار انور
فغفور جهان نيك آمال	از ماسوى بادشاه <u>جيبال</u>
آداب سلام دوستانده	از تير قلم بكن روانه
هر بند ز نو طراز تقرير	انگاه ز نوك كلك تقرير
شاه دوجهان ترا نگهبان	كاي خسرو تاج بخش شاهان
در عرصه دهر باد جاويد	هكم تو بسان حكم خورشيد
در كارگاه حدوث بنياد	در عالم جلوهگاه ايجاد
امرى نبود دريں تعلق	ببتر ز تودد و توفيق
گرديد جلاى چشم آفاق	پيوند امر پذير ايس طاق
چون دور مسائل است باطل	زيس سلسله هر كه هست عاقل
فرزند يكي پدر دو باشد	لذات جهان پتى او باشد
هر دو باجوت است باهم	يك خسرو دگر پدر بعالم
در سايقه لطف تو گذارم	خواهم كه پسر بتو سپارم
آيد بهزار سازگار	خواهم كه غلام كن كه كارت
فرزند بود بعزت و ناز	يا كن بيگانگان سرافراز
كه بشنوى ميكنم نيايت	مولاي منى تو در اجابت
پرونده دايه پياني	اي گوهر درجك كيهاني

دید است بغواب خویش مرغوب	گردید بران جمال مشغوب
انگشتی خودش بداده	بر خاتم او دلش نهاده
جستند بفرد ازین توسل	هر دو بمعاوضه توسل
عشق است برنگ مشک ازفر	از طباق خویش برزند سر
بهینت عاشق نه خواری خویش	معشوق ازین زیاده دل ریش
پروانه بشمع گر بریزد	دود از سرشمع نیز خیزد
این فتنه کند بهر دو سورو	گه زین طرف است و گاه زانسو
ناموس من و تو هست واحد	احباب دگر ، دگر معاند
منشی چو نبشت نامه نو	شده مهر بروز دست خسرو
ناسک بتعائف دل افروز	گردید روان ز شاه فیروز
منزل منزل برید چو ماه	آمد چو صبا درون درگاه
پیش ملک همای آمد	با نامه و جا پیام آمد
دانشده معنی صحائف	خوانند بلوچه تحائف
هر خواهد و رساند جمله مرسول	شد پیش همای جمله مقبول
ناسک بهام بود مهمل	جا یافت درون کاخ ایوان

در بیان متغیر شدن احوال مرغوب از غلبه عشق
راغب و واقف شدن کنیزان و ظاهر کردن
انها با ماهر او.

آهنگ سرای عود گفتار	رامشگر پرده های اسرار
زین گوده نشید ساز کرده	قلل از در عشق باز کرده
کان دختر ارجمند فغفور	چون از بر یار گشت مهرجو

زلف شراب جگر فگار جان سوز
 می سوخت چو آفتاب در روز
 هر باطنی بیقرار بوده
 در پادش اشکبار بوده
 چون شمع بعشقی یار می سوخت
 چون ابر چراغ برق افروخت
 در حجره فگندرخت خود را
 بر داشت خیال نیک و بمر
 بر بستر بیگسی فتاده
 بر زانوی خویشتن سر نهاده
 لب گشته بآه و ناله همدوش
 گردید دهان ز خنده خاموش
 هر چند بغویشتن ضبط می کرد
 اما بیرون شده دم سرد
 اول عشقش نهان نموده
 پوشیده ز همدان نموده
 آخر چو فتاد طشت از بار
 شد متهم از فریب ایام
 تهمت چه که واقعی همین بود
 ظاهر شد کاذبه در کبیر بود
 دیدند کنیزکان گلرنگ
 زین گونه چو ریخت مشتری رنگ
 افگند بهیچ خویشتن سر
 می دید یکی بروم دیگر
 هیرت زد و هولناک گشتند
 چون سبزه بروی خاک گشتند
 گفتند بهر که این چه باشد
 هر وقت بهین جبین چه باشد
 از ما چه بود تنفر او
 تازه روش تکبر او
 پیوسته بود بسان بیچار
 از صحت ما شد است بیزار
 تنها بچمن بسیر باشد
 دغرت بدلتش ز غیر باشد
 خالان خالان پرنگ سیلاب
 بی ما رودش بسیر مهتاب
 سابق که زما جدا نمی ماند
 گر ماند دلش بجا نمی ماند
 اکنون شده دور دور از ما
 در طبع نه دغور از ما
 و شبش همه تر ز آب گریه
 دارد اثر از شراب گریه
 در یک سبختش دو صد خیال است
 پاسخ نه مطابق سوال است

هفت چند اگر برین بهاند	این سیرت هم چنین بهاند
واژون رجنون و تیره گردد	از دست زمانه خیره گردد
از ناله کشید چو آه فریاد	از راضب و از یمن کند یاد
در هر سخنم از این دو گوهر	تسکین دلش شود نکو تر
معلوم نباشد که این کدامند	بر مرغ دلش بسان دامند
این جهان اثر ز عشق باشد	این فتنه بسرز عشق باشد
باید که بهادرش بگوئیم	سر رشته او ازین بگوئیم
زین گونه بخرد کلام کردند	این قصه باو تمام کردند
گلچهره شنید بانگ برزد	افتاد زپا بپناک سرزد
لیکن بملک نه کرد آگاه	تا پی نبرد را خود درین راه
تا بر دل عس نه راه یابد	کردن بدگر سخن نشاید
دیدن دگرو دگر شنیدن	فرق است بهر دو در رسیدن

دربیان فرستادن گلچهره دایه را بنزدیک مرغوب
و واقف شدن او از عشق آن پری پیکر و
آگاه شدن ملک همام از آن

چون هیچ دوم رجود سایه	گلچهره طلب نمود دایه
گویند نخست بود نامش	چون نام نخست بود نامش
هو علم قلسم اعلم الناس	شاگرد کهین روبلیناس
می کرد ز زور سمر سازی	با چرخه چرخ چرخهای
دیووی فسون او چه پرسی	بر آب شدی روان به کرسی

هستی ز بلور عقد الماس
 از دم زدی آتش بدریا
 رفتی بهوا ز تار موقی
 در حکم مطیع دیو خناس
 در عرصه کهد یکد تازی
 لغت چش خوان عاشقی بود
 گاهم پنهان شکار کرده
 کد با نری چمن بخواند ز اخلاص
 گفت انگهم کاه رفیق دیرین
 دانه که ترا بغیر مرغوب
 آغوش تر بود مامن او
 از شهر تو آن مه درخشان
 گردید نهال آن صنوبر
 امروز به بین که حال او چیست
 دریاب مزاج دختر من
 ادب که بمن کنیزگانش
 می دان که هنوز باورم نیست
 تو بعض شناس دل شو اکنون
 بشنید چو دایه راز یکسر
 چون گل بهمن پیاده رفته
 بگیرفت ببر چو خرمن گل
 از خورش سخنان مادرانه

یغنی پز اوست دایگ قرطاس
 در داس او خوشه ثریا
 بردی دل شیرتر ز هوی
 چون آدمیان بکار حساس
 چون حلقه عشق مهره بازی
 دل همچو کباب تر نمک سود
 معشوقی خود بکار برده
 نزدیک خودش نشاند ز اخلاص
 جز تو که بود شفیق دیرین
 دیگر نبود بدیده محبوب
 دوش و بر دست مسکن او
 شد همسر آفتاب رخشان
 از پرورش تو سایه گستر
 زین حالت تنگ چون توان زیست
 چون است بتاب اختر من
 گفتند فساد نهانش
 ظاهر بضمیر داورم نیست
 از حالت او خجل شو اکنون
 گردید روان بسوی دختر
 نزدیک بغل کشاده رفته
 وا کرد دهن بسان بلبل
 بکشاد لب زهی نهاده

گفتا باو کای فروغ چاهم
 زین گونه چرا گرفته جانی
 مگر چشم بدست از ستاره
 گر نیو و پری ست بر تو بدظن
 یا غیر ازین دگر خیال است
 آن نیمه من شده است آسان
 دارم بخود آن چنان تحمل
 حیف است که تو هنوز زینسان
 جز من که ترا است غمگساره
 آن در که زمام تو مرا بود
 دانی که چه رنجا کشیدم
 از بهر خدا نهان چه داری
 گر شربت خوشگوار باشد
 گر تلخ بود چو زهر قاتل
 من طالب خوبی تو هستم
 مرغوب ازین حرف دلکش
 از شرم فرو رבוד سر را
 هر چند بخویش ضبط می کرد
 آخر سوی اعتماد دایه
 گفتا که تو کی مرا چو مادر
 بشنو که عجب حکایت است این
 گشتم چه شبی به بستر خویش
 قوت دل و قوت روانم
 هر جان تو چیست این گران
 لردانم که توان شدن بهانه
 در شیشه کشیده آورم من
 اصلاح سراسرش محال است
 تو بهر چه چنین هراسان
 بار تو کسرها بلا کامل
 پوشیده کنی ضمیر پنهان
 زین گونه کنیز جان بشمارم
 چو مهد کنار من ترا بود
 ای چون تو نهال پروریدم
 بیرون آور بخوان چه داری
 از خوردن او قرار باشد
 حقا که بود سم هلاهل
 از جادو خوبی تو مستم
 از سینه بروی بریخت آتش
 از چشم بریخت اشک ترا
 عشق آمده جمله ضبط می کرد
 افتاد خیال ماه پایه
 در حکم تو من نهاده ام سر
 از بخت مگر شکایت است این
 در خواب خوش حلاوت اندیش

رفتم بهرم سرای شاهی دادم بر سریر عاج ماهی
 خورشید کهین بنده او چون خادم سر فگنده او
 چون ماه دو هفته چهره تابان نور از رخ او برون شتابان
 یک بار مرا کشیده در بر آمیخت بمن چو شیر و شکر
 او درمن و من درو فتاده لب بر لب شکرین نهاده
 چون شاخ گلی شدیم همدوش چون سوسن و نسترن هم آغوش
 لیکن سرسپید هیچ ازو رنج سر بسته بماند مخزن گنج
 از غنچه نسیم دور مانده از گل شدنی نفور داده
 او از خود و نام خود نشان داد در قالب مرده باز جان داد
 اقصای یمن سریر گاهش از فرق سران بدر کلاش
 و از مادر و از پدر نشانی از چین و بهار شیروانی
 من نیز باو کمال دادم دل را در اتصال دادم
 شد شرط چنان که گر بماند بی جفت بیک دگر بماند
 او بی من و من بدون او هم تا هست بقا مدار عالم
 خاتم که بهم معاوضه شد از عشق درین معاوضه شد
 اینک که بدست خود در آتش دارم موجود از نشاندش
 در دست ویست خاتم من چون گل ز شگفتگی به گلشن
 معلوم نشد که ماجرا چیست در پرده خواب ماجرا کیست
 اما بجمال آن جوانی دل عاشق شده چه جای جانم
 بی او نتوان شدن به دیگر گر ماه بخود به چرخ افضر
 وابسته باوست زندگان این است سخن دگر تو دانی
 من پرده شرم بر فگندم این درد بنطم در فگندم

از تبخ پدر هراس رفته
 عشق آتش و شرم چنبه زاری است
 قهر فلک از قیاس رفته
 نمی عشق ز شرم راه دارد
 عشق است چو شیر دل شکاری است
 بآآن دل زار و سینه گرم
 نسبت چه کتان بهمه دارد
 رسوائی زیب عاشقانهست
 لیلیا چه کشید آخر از شرم
 این گشت بهرورد پیرهن چاک
 در زجر شکیب عاشقان است
 هوش از تن او فراز رفته
 چون سایه فتاد بر سر خاک
 شد ناله بلند تا به گردون
 دل از نفی در گداز رفته
 بیچاره نجسته گشت حیران
 از دیدن ربهود موج جیحوں
 بر تارک او نهاد معجز
 داد از لب او حیات مل را
 از دیده ربود موج جیحوں
 کرده بدو از بلند آواز
 آرایش حسن جاودانی
 آسان شود این مهم دشوار
 فارغ دل زیس فساد کردی
 هر وقت میار بر زبان نکر
 بر خواست چو باد دایه دچار
 از دید و شنید خویش گفته
 با مادر او سخن نهفته
 در گوش ملک رساند آن را
 گلچهره شنید داستان را
 یک خواب دو جا چه رو نموده
 شمه گفت عجب که این چه بوده
 کرد است بایس طراز تحریر
 گر راقم دفتران تقدیر

بر گشتن ما از آن رقبهها هرگز دعه شود بصد قدمها
 گر فاش شود سخن بدنام مرغوب ز راغب است بدنام
 در غیر رصا نمی توان زد
 پنجه بدضا نمی توان زد

هربیان رسیدن رسولان بادشاهان اطراف با تحائف
 برای خواستگاری مرغوب و جواب
 دادن ملک هماینها را طلب کردن
 تصویر راغب از پادشاه یمن

از شهرت پاک حسن مرغوب	چون گشت خرد ز جور مسلوب
دیوانه شدند جمله شادان	گشتند چو جان خویش خواهان
هر یک ز برای خواستگاری	وز بهر حصول کامگاری
کردند روان رسول و قاصد	در درگاه شهب پی مقاصد
از نامه و از پیام هر یک	با باد صبا شدند همتگ
یک خرمن مشک مغز تانار	یک توده عود کوه انبار
یک اقمشه * حریر و دیبا	یک بسته کش از سمور زیبا
یک رشته از ظروف الهاس	یک اشتر پر فروش پر طاس
زیس گونه بسا بسا تحائف	بیرون ز ازیس دگر ظرائف
پیش ملک همایم بردند	از هر طرفی سلام بردند
شد شاه ازیس رسول و سوغات	حیرت زده از چنین رعایات
از بهر نزول شان مکان داد	باهر همه نزل میهمان داد
از جنبش دور چرخ فیروز	یک چند گذشت از شب و روز

* جمع قماش - بمعنی جامه‌های رخت و اسباب - (غماط) معمار نهیست مصنف نه گشوی نه معنی

روزی شده شاه چمن بایوان
 گلچهره به پیش شاه آمد
 همه گفت باو ای که پرریزاد
 زن گرچه برنگ کییا شد
 او پرده شرم را بر انداخت
 در عشق فقیر بینواقم
 گیرم که او والی یمن شد
 لیکن نرسد به پایت من
 شاهنشاه الکهار چینم
 هستم منم از نژاده تور
 اندیشه شده ست عائد حال
 بنگر دمی اختلاف ما را
 در دلو قرابت است پیدا
 گلچهره چو این تمام بشنید
 خندید چو گل بروی شوهر
 دانش آموز این و آنی
 مرغوب نه کرد هیچ تقدیر
 در خواب گنه ز کس بر آید
 گر شاه یمن ز تو کهین است
 تعظیم سران نسل جمشید
 چه آید و چه تور از فریدون
 اینها همه شاخ یک درختند
 آن حرف کنون چه کار آید

در قدرت خویش بود حیران
 چون زهره به پیش ماه آمد
 ناید بتو در دلم پری یاد
 افتد ز نظر چو به حیا شد
 بر نا محرم نظر در انداخت
 هر لحظه بانگ های هائمه
 در تحت او کشور ختن شد
 او غنچه بود منم چو گلشن
 بختشده افسر و نگینم
 از نطفه بادشاه فاعفور
 کو هست ز کی منم ز جیپال
 از بهر خدا خلاف مارا
 این جا چه تفاوت است پیدا
 راز ملک همایم بشنید
 گفتا که توکی زما نکوتر
 خوش نافذ امر خسروانی
 این سر زده از حجاب تقدیر
 تعزیر بدو کجا در آید
 لیکن بدگرشاهان نگین است
 واجب آمد بهاء و خورشید
 هستند دو گوهر همایون
 در میوه زیک درخت بختند
 تقویم کهن بکار ناید

راهی که بود صواب برگزیر
 این نقش کهن بر آب برگزیر
 داسک رخ انتظام بسته
 چون محتاجان بدر دشته
 بر خیز و صحیفه ساز گردان
 دروازه مهر باز گردان
 پاسخ بنویس چون یگانه
 با هدیه رسم دوستانه
 سوی پهنش روان کن امروز
 ایس کار مبارک است و فیروز
 تاخیر مکن که دقت آرد
 دل را بهجوم رقت آرد
 شه گوش بران بلند کرده
 طوعاً گره‌ا پسند کرده
 از عذر بقاصدان شاهان
 گفته کای دوستی پژوہان
 گردید دهن زبان دگر جا
 رفت است کف عنان دگر جا
 درکاس دگر چمن نهفت است
 گل در چمن دگر شگفت است
 مہمانان تعجب فراموش
 کردند جواب صاف چون گوش
 نزدیک سران خویش رفتند
 آنچه که شنیده بود گفتند
 شد کرد طلب شبیه راغب
 آن عاشق پاکباز غالب
 هم نامه دایم جهان شاد
 درباب جواب او فرستاد

در بیان فرستادن بهرام شاه تصویر راغب را نزد
 ملک همار و عاشق شدن او بران و شیفته
 گشتن مرغوب از سردو بدیدن ان نقش و
 قرار یافتن نسبت از طرفین

نقاش نگارخانه عشق جادو رقمی فسانه عشق
 بر صفحه این پرند گلرنگ بر بست چنان طراز نیرنگ
 کان شاه یمن مصوران را صورت گر ناز پیکران را

فرمود که جمع بادم آیند
 زان جماعه یکی بسان بهزاد
 از زور فنون کک مادی
 چون در فن خویشتن رسید
 نقشه ای ز خاصه اش برآید
 رسا سی جادوانه او
 در خوش نهط حریر ساده
 زان گونه کشید نقش صورت
 راغب چون دید صورت خویش
 بهرام ملک شبیه شهزاد
 خاقان جهان چو دید تصویر
 چون غنچه نخست بود مقبوع
 بشگفت چو گل دلش دران دم
 عاشق شده بر جلال راغب
 گفتا که اگر چه من بزرگم
 ز انسان بکفر رسد چو خورشید
 گویند دران خجسته ایام
 ی بود چنان که از سلاطین
 می برد بپیش دختر خویش
 امید بآن که گر پسندد
 لیکن نظری نه کرد مرغوب
 افکند فرو ز چشم هر یک
 پیش ایوان فراهم آیند
 در صنعت خویش بود استاد
 ارژنگ ربای دست مادی
 در برگ سمن چمن کشیده
 در قالب مرده جان درآید
 از خوشه نمود دانه او
 بنگاشت شبیه شاهزاده
 از وی سرمونه شد تفاوت
 زد بوسه یکی بهیئت خویش
 نزدیک همام چپس فرستاد
 بر نقش ماک ز نور تخمیر
 شد حجت او ز نقش منقوض
 زد خیمه برون ز خاطرش غم
 شد حسن دلیل حال راغب
 مانند فاک بخود سترگم
 شکر است بران بهار امید
 دستور همام نیک فرجام
 تصویر کسی رسد بتزقیس
 می داد بدست اختر خویش
 با او در خود به عقد بندد
 زان نقش یکی نه گشت مرغوب
 گردید ازان دلش مشبک

چو چشم به نقش راغب افتاد
 بر خواست ز سینه آه از یاد
 چو سایه بفرش سر فگنده
 از جان باده تند رفت از هوش
 بعد از دم چند در تگ و تاز
 واکرد نگاه مهر تاثیر
 زان گونه خجل شده پری زاد
 اندگاه بدید سوی مادر
 کیس دزد منست و دشمن من
 غارت گر نقد دل همین است
 در پرده سینه طائر دل
 گلچهره چو دید حال دختر
 گفتا به ملک دمی نظر کن
 چون نبض دلش شناختن بود
 فرمود ملک بکار پرداز
 از زیور و از جواهر آلات
 بسیار تحائف دل افروز
 هر یک به بها خراج کشور
 همراه خواص چند درگاه
 نزدیک شاه یمن روان کرد
 گردید قرار این که شهزاد
 از ملک یمن بچین رسد گر
 از بهر وزیر زاده یکسر
 بر خواست ز سینه آه از یاد
 از جان بشبیه گشت بنده
 از هستی خویش شد فراموش
 آمد بهقام خویشتن باز
 در پرده شرم شد ز تصویر
 گویا که عروس پیش داماد
 افسانده گهر بروی مادر
 در خواب شده است رهزن من
 خوار افکن مشیت گل همین است
 از خنجر اوست نیم بسمل
 بشنید چنان مقال دختر
 بیمار مرا دوا دگر کن
 اکنون نه دهد توقفش سود
 تا برگ سفر کند بهر باز
 از خیمه و پرده سقرلات
 رنگ افروز بهار نو روز
 در قیمت از ستاره بهتر
 بودند همه مصاحب شاه
 بر دولت دوستی نشان کرد
 کان زبده خاندان امجاد
 با او بشود زفاف دختر
 صد خلعت و اسب و لعل و گوهر

ناسک پزیرفت بخش فهور بوسید زمین و گشت مسرور
 آن عهد امید کرد ایجاب گردید بے چو سبزه شاداب
 گشتند ازو وداع یکسر بر سمت یمن دلیل و رهبر

دربیان غلبه نمودن عشق بر راغب بعد رفتن
 ناسک و اشفته ماندن شاهزاده از استیلاے آن

گوینده داستان راغب جوینده راز آن مطالب	از طوطی خامه شکر یار زینسان برداشت بند منقار
عآن عاشق مست باده غم گلچین بهار دیده دم	می بود در انتظار ناسک در خویش امیدوار ناسک
در آمدنش درنگ چون شد از دست عنان صبر رفته	دل از غم عشق یار خور شد ناچار به چنگ جبر رفته
در یاد بیت پری و ش خود گه بر سر و سینه دست می زد	جنگید به بخت سرکش خود گه سر به زمین پست می زد
چون لفظ سرشک گرم از غم از ناله گلوش شاخ در شاخ	چون آتش پاری لب از دم آتش بسحاب رفت گستاخ
چون دود جگر ز لب بر آمد گاه ز هلال بدر می جست	در سینه سنگ تب بر آمد رنگ از رخ لعلگونه بشکست
گاه ابر سیه بر آفتابش شامی به تباهی از جنودش	از سنبل تر بگل نقابش چون لاله پیاله پر ز خودش
خورشید بغرب چون نگون شد در چشمه آب نیلگون شد	

در صحرای تیره خاک رفته
 می گفت که ام فلک چه کردی
 پرورد که ناز پرده جلدم
 باز که چه رنگ بافتی تو
 شیخون زدی بر من فریبی
 دشمن شده دشمنی چه کردم
 گاهی نه پتو دو چار پرده
 در معرض پر عتابم از چه
 می پیش تو از سلوک میروم
 ای از چه بود بدور عالم
 نیکی به بدی نه گشته دمساز
 پاتو نه ستیزه داشتیم من
 پامین به خصومت از پتی چیست
 پودادی و دادگر نه گشتی
 تو خود چو فرشته نه ابلیس
 کمتر شده ایی چه بد نمودی
 اطعی به بدی چو کرد آهنگ
 شیطان بدعا رسید چو غول
 تو پیش نه ازین دو چنبر
 چو صبح دویم نظاره می کرد
 از غصه جگر دو نیم کرده
 کای پیک جهان نورده یکتا
 از دوی مرده گهر بسته
 زمینان به خاک غم چه بردی
 آسوده ز چرخ در امانم
 بر بستر من چه تافتی تو
 کردی چه ستم به به نصیبم
 رهبر شده رهزنی چه کردی
 نه پاتو گهی دو چار پرده
 چو پیغوله خرابم از چه
 نیکی کنم و بدی بگیرم
 انصاف نهان شده مگر هم
 نیکی کن و هم در آب انداز
 تخیی به بدی نه کاشتم من
 زین گونه حکومت از پتی چیست
 بر تیر بلا سپر نه گشتی
 ایک ابلیسی بکار تلبیس
 خود را ببدی پسند نمودی
 هر جا که (رود) بسر خورد سنگ
 خورد از سر هول ضرب لاهول
 روزی بزمین در آی از سر
 جیب شب تیره پاره می کرد
 آویزش با نسیم کرده
 وی قاصد تیز گرد هر جا

داری بنظر پری رخاں را سیمیں پر ماہ طلعتاں را
 جانان مرا دو دیدہ باشی گل از رخ او توچیدہ باشی
 من کندہ بچہ بازده . نشینم تو بینی و من ورا نہ بینم
 تو گرد سرش نثار کردی پیرامن آن نگار کردی
 ہم گوش کنی تکلم او چون گل شوی از تبسم او
 من خود چہ بلا گناہ کردم املاک کسیہ تباه کردم
 با خادۃ حور غارنیدم یا در پر ماہ آرمیدم
 باری بکدام جرم گیری ایس عذر زمن نمی بخیری
 انصاف نہ شد کہ هست بیجا تو پیش وی است و من در این جا
 باری زمن جگر تراشہ یکبار بکن ورا تلاشہ
 پر عادت خویش پیش او شو از سر بزمین او فروشو
 باید کہ پیام من رسانی از عجز سلام من رسانی
 از حادثہ منہش خہر کن از دیدہ من برو نظر کن
 از من بقدم او بنہ سر سر تا بقدم فراز بگر
 بنگر بچہ حالت است آن ماہ دارد بکدام عرصہ بنگاہ
 با ما و من است در دل او یا در دل غیر منزل او
 دانم کہ بغیر من بدیگر دل کی دہد آن بت ستمگر
 وز دیدہ نظر بسوی او بین انگشتریم بدست رنگین
 دارد ز نشان من در انگشت ظاہر شودت چو واکند مشت
 انگاہ چو گل دریدہ دامن چوں بادصبا رود بہ گلشن
 از یاد قدش نظیر شمشاد از سینہ کشیدی آہ و فریاد
 از شوق گرفتگی در پرش تنگ کردی سو بوسہ نیز آہنگ

گل را بشبیه عارض او گشتی ز جنون معارض او
 آب عذقه دیدۀ مکمل از عطر باغ می شدش حل
 چون بر سر جوئیبار رفتی با دیدۀ اشکبار رفتی
 جیغی ز سر شک آب می خورد سیحون هر پیچ و تاب می خورد
 هرکس بامید می شتابد سر را ز امید بر نتابد
 ایی در به کس نه سازوار است میخانه فلک چه سنگ بار است
 هان شیشه خرویشنی نگهدار از سنگ بود بشیشه آزار

دربیان آمدن ناسک نزد بهرام شاه و روانه شدن راغب طرف شهر ختن

یک چند بریں گذشت ایام ناسک آمد بنزد بهرام
 زان گونه شد از نشاط بالید در جامۀ خویشتن نه گنجید
 راغب چه مراد قلب خود دید آمد بشعور و شاد گردید
 باز آمده آب رفتۀ در جو آمد بسرش زمان نیگو
 رنجی بخوشی مبدلش شد غم از عشرت مبدلش شد
 بهرام رسید کان چیں را وان مژده رساند نازنیں را
 از زیور و خلعت و جواهر از گنج زر و قماش فاخر
 پهرود نمود سوی جیپال نزدیک بهرام نیک اعمال
 خود برگ سفر نمود موجود کردید تمام آنچه فرمود
 صد زورق زر نگار رنگیں چون گشتی آفتاب زریں
 غم چون غم ابروان خوبان معراب عبادت بزرگان
 قریان برو ماه نو دو صد بار هرخانه هر برج هر رخ دوار

هر غمره چو منظر درختان
 یا بهر تعلیم رقیبان
 بر حکم شایمین ز اسباب
 سوغات شگرف رسم شاهی
 از بهر صلاح نور دیده
 حکما و منجمان دیوان
 رستم نشان خصم افکن
 دیگر همه چیزها را لائق
 ناپید بزرگان ملک تحریر
 بردند بگالهای چوبین
 شبه با همه قبائل خویش
 چون اجر رسید بر لب بحر
 این خرمی که بدل جان بود
 لیکن دل والی یمن را
 میسوزخت نهان ز آتش غم
 راغب بهواله خدا شد
 بوسید زمین خدمت شان
 شبه نیز کشید در بغل تنگ
 شهزاد درون کشتی آمد
 شبه گفت به بخت خود ستیزان
 چون اشک نه ریزد از خرابی
 تنها نه بلا بود جدایی

چون منزل ملا خورشید افشان
 دو نیست ز ملک خورشید نوبسان
 آماده شدند بر رخ آب
 سامان سرای کیهانی
 چندی ز خواص برگزیده
 خوابان گهر فشان شهرس
 ندمای ظریف شکرین فن
 یک پر دگری بوصف فائق
 بیرون بود از حصار تقریر
 دریا شده زان بهار رنگین
 با معتمدان خیر اندیش
 چون خورشید فروخت کوکب بحر
 گرچه بضمیر همگان بود
 آن شمع بساط انجمن را
 از فرقت پرور دیده ها زهر
 از مادر و از پدر جدا شد
 افتاد بیام عزت شان
 جان در تب و دل بناله هوارنگ
 گوئی که به عشق پشتم آمد
 مانند سحاب اشک ریزان
 خورشید گرفت برج آبی
 مرگست که بعد آشنایی

گهی پند	مهاجران	جامه	الموت و الفراق واحد
ایس زهر بکس مباد هرگز	ایس زهر بکس مباد هرگز		
هر کس که درین بلا افتاده	چون شمع در آتش ایستاده		
هر دهر بدون ایس مصیبت	دیگر نبود بمق عزت		
ایس برق اگر بگردد افتد	آنهر ز سر شکوه افتد		
ای هرغ بدمر عنان توان تاخت	دود از دل ابجدی توان یافت		
ار خسته خاک جفاقی است	آشفته رنگ آشنایست		
تلفش کش زهر روزگار است	در پنجه دهر بد شعار است		
از شبه راحت زمانه	در غواب نه دید آن یگانه		
مهر چون خیال عشق است	پامال ره خیال عشق است		
چون دایه بعشق مرورا دید	از خنجر عشق نافه بفرید		

در بیان غرق شدن زوارق در دریا و بر آمدن
راغب بدستگیری تخته بر ساحل بهر

سازنده ایس نوای جانشوز	بربط زن نغمه جگر دوز
زین گونه کشید بانگ ناله	از سینه نمود داغ لاله
کان جمله زوارق ملک زاه	میرفت بروم آب چون باه
چون عمر کهن خیال هستی	گاهی بفراز و گاه پستی
رطفت بهم بسطام دریا	رایت زده بر سر ثریا
نامک برکاب شاهزاده	چون سرو بپا در ایستاده
از رودی چین و از دیارش	از گلشن شاه و از بهارش
از ناز و گرشه های مرغوب	از حسن همی فریب محبوب

از سیم تنان لعبتاش
 می‌کرد حکایت دل افروز
 چون زورق خورشیدم بگرداب
 می‌بود دگر ترازه شب را
 بر کرده روایت نو آئین
 گاهی ز پری رخان رقص
 نکال ظریف نرم گفتار
 شهزاده بایں (خرم)
 جز یاد پری‌وش دلارام
 هر روز زمیں که داز کشیده
 نزدیک شود چو منزل و صل
 از گردش اختران بد خواه
 رفتند زوارق سبک خیز
 گشتند نهان درون غاری
 در زلزله هر یکی چو سیلاب
 گفتند بهم گروه ملاح
 کجی غار نه در بر زمیں! است
 فواره صلت بهر رخ اخضر
 ایں ورطه قریب شصت فرسنگ
 در آب عمیق بمر سوراخ
 سازده شددد جمله کشتی
 () ازیں غار بر شدی آب
 از سر و قدان گل برانش
 تا روز شدی شکایت روز
 مهه کشتی خود کشیده از آب
 افسانه نواز مهر لب را
 می‌کرد ز قصه سلاطین
 بوده همه گرم مجلس خاص
 می کرد گهی کمال اظهار
 می رفت بخاصگان هدم
 یک ذره نبود غم ز ایام
 قربت بهراد دل رسیدی
 گردد چو زغال آتش فصل
 وارد شده زخم چشم داگاه
 در زیر زمیں جوش انگیز
 کان بود نهان بگوهساره
 آرام نداشت بر سر آب
 دور است ز کف عنان اصلاح
 تا تحت ثریا کمین کمین است
 موجش ز نشیب برکشد سر
 دور است و تمام دامن سنگ
 بشکاف دماغ کوه گستاخ
 از سنگ جبل گرفته پستی
 مهر فرو بگرداب

ز پس گونده نهان جدا جدا شد
 از یک دگرش اثر نبوده
 رفتند تمام در ته آب
 جز کشتی شاهزاده راد *
 راغب چون دید حالت خویش
 گردید رجوع سوی اخلاق
 گای نور چراغ خانه دل
 تو دانی و من ترا چه گویم
 راه هم نه شود بسوی بخت
 بر گشته ز راه میکنند من
 نه یار ببر نه یاورم کس
 از مادر و از پدر رمیدم
 آخر نه شدم رفیق آنها
 نه وعده این صنم وفا شد
 اکنون که بود بجز تر دیگر
 این گفت و کشید ناله زار
 چون کرد بخشش کمان ضمیرش
 دو ماهی سهنک چون کوه
 یک کوچک و دیگری بزرگش
 از بهر شکار کوچک آمد
 در کشیکش دو هول جانکاه
 معلوم نشد که آن کجا شد
 زان رفتن شان خبر نبوده
 در آب شدند جمله غرقاب
 آنهم پتی شان برای استاد
 از بخت سیه ملالت خویش
 دارای جهان و شاه اتفاق
 آسان کن کارها مشکل
 از ره شده ام ترا بدویدم
 دل کا جگر است لخت لخت
 سر گشته دشت نکبتر من
 در مانده و بیگم دگر پس
 در آرزوی صنم دویدم
 چون فرزندان شفیق آنها
 از چرخ بریں بهمن جفا شد
 تا من ببرم پناه یک سر
 بیگریست زار زار بسیار
 شد بر هدف مراد تیرش
 سر کرد برون ز آب انبوه
 در قوت ازان بسو سترگش
 مانند جوان بکودک آمد
 بر بست سحاب بر هوا راه

پیچید بغار آب ز احسان در مغر فلک برون ز اصغان
 ظلمت زده پترچون شب تار گمر گشت ز قاب روز آثار
 از صدمه موج آب گرداب کشتی بشکست اندران آب
 یک تخته ازان نصیب راغب می بود رسیدزان مصائب
 غلطان غلطان چو در یکتا آمد بلب مضاعف واضحا
 چون ماهی مرده ز افت چند بر ساحل بحر رخت افکند
 ای دجله نیلگون گردون وی بحر دهنک پتر پرنهون
 در ورطه تو چه پیچ و تاب است صد نعلش نهان بیک حباب است
 هر موج تو چو ازدهام در هر جوشی تو صد بلاه
 صد گونه جفا جفا نمودی کشتی کشتی فرو رمودی
 از تو نه رسد بدون نقصان نقصان بدر تو هست نقصان

در بیان گرفتار شدن راغب در دست سپاهان حبش
 و فروخته شدن بدست پیرخان سوداگر

ملک ثابت

راغب چو ازان محیط خونخوار آمد بکنار لاغر و زار
 زان نادره بازی مشعبد زان خدعه گنبد زهرجه
 گاه حسرت و گاه شد بحیرت می سوخت گهی ز برق غیرت
 نه دولت و نه رفیق همراز نه زاد سفر نه پخت دمساز
 می بود ازین سبب جگر چاک می ماند همیشه سخت غمناک
 میرفت هوادی خطرناک چون پیغوله پسر زده خاک
 جز اشک نبود آب پرلب جز قرص فلک نه روز و نه شب

هر هر قدمش دو صد بلا بود زین گونه برنج مبتلا بود
 چگشتت برین نمط چهل روز هر روز یکی قیامت افروز
 روزی بهر ستم کشیده در زیر درخت آرمیده
 گردید دراز و رفیق تابش چون سایه شب ربود خوابش
 ناگاه ز مردم حبش چند زان گوشه دشت هول پیروند
 پیدا گشتند همچو دیوان چون غول دویس زمین نمایان
 شهزاده خفته بخت در خواب اصلا خبرش نبود زین باب
 دیدند ز دور همچو خورشید روشن کن روزها امید
 بردند گمان که آفتاب است بر خاک رسیدن از چه باب است
 از تاب رخس چو گل شکفتند چون گنج ز خاک بر گرفتند
 چون گلدسته بخدمت شاه بردند برای خواهش جاه
 چون شاه نگاه خود برو کرد حیرت زده گشت و سر فرو کرد
 سر تا بقدم ز حسن معمور ناید بنظر چو چشمه نور
 گفتار کجا است این ستاره آمد بزمین پئی چه چاره
 از گلشن کیست نونهالش از مطلق هست این جالش
 کردند مزوران * بدکار از نوم دگر سخن نمودار
 کین طفل غریب نیک تعمیر آمد به دیار ما ز کشمیر
 سوداگر آن بلاد رنگین میداد بابتیام سنگین
 گر خسرو ما پسند سازد ما را بنوازشی نوازد
 شد گفت خریدنش ضرر نیست کشمیری غلام خوبتر نیست
 درازد ز مهر اهل کشمیر دارد بسی بخویش تزویر

* مزور = دروغ گو و مکر و فریب کننده (غیاث)

ایس رنگ چمن صفا ندارد بوی ز گل وفاته دارد
 آن تیره دلاں چو ایس شنیدند دامن رضا ازو بهیدند
 بردند بکاروان تبست دادند بهیر خان تبست
 بر درهر چند آن شه جان رفتہ بگفش چو ماه کنعان
 آن سره قد ماه شکرخند شد بنده ز بند در هر چند
 یارب چه بود بهائے ارزان از بهر پشیز † لعل رخشان
 گر هست بدهر ایس تجارت فرخنده بود چنیں تجارت
 نگاه روانه کاروان شد چون تیر سبک تر از کمان شد
 از بهر تلاش مشک ازفر وز بهر کنیزکان گلیو
 از ملک حبش بصد تب و تاب شد سوی ختن برخت و اسباب
 اینک ز فلک قمار بازی تو درپی ایس قمار تازی
 آخر چه ببری حصول زین طاس کز خون جهان پیرست ایس طاس

دربیان فروختن میرخان سوداگر راغب را
 بدست پادشاه ختن و عاشق شدن دخترشاه
 بر جمال راغب

از گنج سخن گهر فروشان زین گونه شدند گهر افشان
 ایس قافله در حدختن شد چون بادصبا دران چمن شد
 گردید بشهر خانه خانه از راغب و حسن او فسانه
 کز دور رسید کاروانی آورد غلام دل ستانه
 چون شاهد دلفروز کنعان در رشک ازو گل گلستان

شهزاد به گل ز قامت او ماه را بچنین علامت او
 مانند هلال خورد * سال است چون ماه دو هفته در جمال است
 باقوت لبش چو لعل شسته پیرامن گل نه سبزه رسته
 شاخپست مگر ز نخل شاهی پرورده سایه الهی
 پا هست فرشته سہاوت آمد بزمین پتی ملاقات
 زین شاں شده هر یکی سخن گو زان مظهر حسن و شکل نیکو
 حتی که ملک ازان جر آشفت از غیرت خویشتن چنین گفت
 کجس شهر ختن جهان حسن است بل معدن گوهران حسن است
 آنچه که درین سواد بستان پیدا شده چون گل گلستان
 در باد گلشن جمال است در باغ جمال ذو نهال است
 فرمود که جمله خوب رویان آیند بهم به پیش ایوان
 گشتند منادپان بهم سو گای سرو قدان عنبرین مو
 باندش و نگار نو بهاری با ناز و ادای گلعداری
 از خانه برون صف قیامت بندند بهم باستقامت
 گشتند بتان ماه پیکر یک رنگ ستاده چون صنوبر
 راغب به عماری شتر شد بر اوج فلک بسان خور شد
 از هر طرفش پری دژادان گشتند بران خیال قربان
 زان حسن نظر بچشم فرسود کارایش بزم عنصری بود
 شد گشت نخل ز دعوی خویش یک ذره نه گشت داوری بیش

بهر وفق مراد میر تاجر از گوهر و مشک عنبر و زر
 داده بهش توده توده آن شاه غلام را خریده
 راغب بهغلامیش در آمد زان جا بجانب دختر آمد
 چون دختر خسروختن دید کان غنچه برنگ صد چمن دید
 عاشق گردید بر جمالش دل بست بگلشن وصالش
 میخواست که کامیاب گردد زان نور چون آفتاب گردد
 گوید که پدر نهان خود را یابد ز رضاش جان خود را
 شربت خورد از لب شکرخا سازد بغلام چون زلیخا
 از عقد باو قمار باز در لهر و لعب شریک سازد
 آری بدماغ چون رسد عشق دل را بشکنجه می کشد عشق
 دورست ز کفر عشق سرکش در پنبه کجا بهاند آتش
 دارد چه علاقه جان بلبل گردید نثار بر سر گل
 پروانه بلا مناسبت جست بر فرق چراغ چتر بر بست
 با عشق نسب چه کار دارد این باده دگر خمار دارد
 نیک است غلام پیش کارش شرم است کنیز جان نثارش
 راغب که نصیب اوست فریاد چون مرغ اسیر دام صیاد
 از جام رحیق یاد مرغوب از هستی خویش بود مسلوب
 میدید طریقه کواعب آئین و فای این کواعب
 چون عمر دوگان دوگان دیدن چون لعل بهای خویش دیدن
 گاه لب او بخنده چون گل گاه بخمار خویش چون مل
 می بود ولی نظر به گردون کان شیشه نهد گلاب با خون

هوبیان رهائی یافتن راغب از قید شاه ختن و
ملاقات او بآن درویش که بهرام شاه را ثمره

مراد داده بود و عنایت کردن او کلاه

سر خود راغب را

قلعه که بود در اندکدادش	پیدا نه بود ره کشادش
از قدرت کارساز دل خواست	در دست آید کلید ناگاه
چون مادر دختر فسون گر	داشت چنان خیال دختر
اندیشه گرفت دامن دل	گردید چو مرغ نیم بسمل
تا کرده درنگ آن کز کار	با شوهر خویش کرد اظهار
شبه زین سخنش بجیب سرزد	نشر به سر رگ جگر زد
از غیرت آنکه او غلام است	نه قابل عزو احترام است
ایں حره باو چسان بسازد	ایں بازی بدچه رنگ بازد
چون دختر پادشاه طیموس	بر گشته ز دوکمان ناموس
تاریخ نویسن ایں زمانه	دارند هنوز بر نشانه
ایں طرفه که آن غلام نیکو	گاهه نه نمود میل با او
پهوسته بگریه کار دارد	از خون جگر نگار دارد
آه دم سرد آن شرر بار	چون شعله رود بچرخ دوار
ایں از که بود تظلم او	بسته است درو تکلم او
شاید به کسی گرفت خوئی	الفت دارد به ماه روی
ایں جمله دشان عشق باشد	بی عشق نه کس جگر تراشد
من خواب درین ولا بحیدم	چون غنچه نفس بخویش چیدم
می گفت چنین بمن بزرگم	مانند ملک بسم سترگم

کیس بنده حق که نو خرید است در کار گاه خدا مرید است
 آزاد بکن که اجر یابی زین امر بغیر سر نتابی
 چون چشم ز خواب وا نمودم زین در بکسی نه لب کشودم
 این گفت و بخواند سست جانرا آن کشته تیغ آسمان را
 آزاد نمود بهر یزدان در راه خدا چه کرد احسان
 راغب چو درین زمان فرصت از شاه ختن گرفت رخصت
 چون مرغ قفس شکسته برجست بر پشت نسیم رخت پرست
 می رفت درون بادیه گرم می خورد ز رفتنش فلک شوم
 نه راه نه سراغ راه حائل صد سنگ ستم بسینه دل
 ناگاه با اتفاق | گردون وارد شده در میان هامون
 می دید نظر نموده از دور رخشنده چو مهر کلبه نور
 نزدیک قدم قنبر فرا رفت ترسان ترسان سوی سرا رفت
 درویش دران بسان خورشید زانو زده بر سریر جاوید
 هارم ز جهان شسته دروم در بر رخ خلق بسته دروم
 از زانوی خود مراقبه داشت بایک رنگی مکاشفه داشت
 راغب ز خیال یار خسته پیشش استاد دست بسته
 دید از دم چند آن خدا مرد بر روی شکسته دل نظر کرد
 دانست که این همان ولد هست کز من به شد یمن سند هست
 زان برکه زمن گرفت خسرو بشگفت ازو چنین گل نو
 لیکن ز تهازل شگرفش پرسید ز مهر حرف حرفش
 گفتا تو که و از کجائی در جای چنین بلا چرائی
 کسی را بگری درین مکان نیست از نوم بشر درین نشان نیست

از جنس پری کسی در آید
 تو بهر چه آمدی درین جا
 شهزاده بگفت قصه خرویش
 کای من پسر شد مہینم
 در ملک یمن سرور دارد
 بہر من خستہ دل بہامون
 آخر بجناب پاک درویش
 او یک ثمر لطیف در داد
 بگذشت بریں چو چند سال
 آمد شبی دختر شہ چیں
 من در پٹی او خراب گشتم
 از جور حبش ختن بدیدم
 با وصف چنیں مصیبت آگیں
 ایں گفت و بیای او در افتاد
 درویش ز گفتہ ملک زاد
 بر کرد کلاہ خود ز تارک
 تو غیب شوی بہر گذاری
 چیں است هنوز راہ دو ماہ
 ایام حوادث سر آید
 راغب ز گدا کلاہ شاہی
 از مطلع آفتاب امید
 از ہول بزیں پا سر آید
 واگو ز چہ واشدی دریں جا
 از اول و آخرش بدرویش
 بر خاتم جر یکی نگینم
 افزوں ز دو صد امیر دارد
 گردید بسی برنگ مجنون
 بر خورد و فگند سر فراپیش
 زان ذائقہ مادر مرا زاد
 شد در چنم قوی دہالم
 در خواب من غریب غمگیں
 با کشتی خود در آب گشتم
 صد جا ستم زمن بدیدم
 معلوم نہ شد کہ شد کجا چیں
 از ریش جگر کشید فریاد
 از اشک فشانہ آب بر باد
 گفتا کہ بگیر ایں مبارک
 حاضر شوی گر ز سر برآری
 خوش رو کہ خدا ترا ست ہر اہ
 مقصود تو زود سر برآید
 چون یافت گذشت از تباہی
 آمد بنواح چیں چو خورشید

فر بیان مرخص شدن اراغیب از درویش صاحب کمال و رسیدن او در شهر چین بدستگیری پری نژادان

خواننده قصه های شاهان . داننده راز کج کلاهان
 می گفت چنین که آن ستم کش دیوانه وش رخ پری وش
 از خدمت آن فرشته پیکر چون یافت کله بزرگ افسر
 گردید ز خورمی مرخص وزلوٹ تفکرش ملخص
 می رفت درون کوه سارم چون باد صبا بدست زاری
 از زخم تراکم درختان مجروح شده چو تیره بختان
 در سایه قهر گون وادی چون شیر روان بدون هاده
 گه بر سر خود کله کشیده چون سایه بدیو بدر می ده
 گه کژدم ازدهای خود بخوار رفتی بذراز باد کردار
 غائب شدی چون بلا رسیدی حاضر شدی چون فلاح دیدی
 زین گونه بزیر پا منازل یک ماه کشید از تب دل
 در ماه دوم گذشت روز در دامن کوه دل فروزه
 مه دید بهار دل ستانی ازوی ارم است داستانی
 هر جا گل و لاله بود هم دوش این سینه نمودن بنا گوش
 آغوش کشاده سرو گستاخ افگند نقاب غنچه از شاخ
 یک چشمه دران ز آب محمور در تاب نظر چو چشمه نور
 چندی ز بتان سیمزادان از سرو قدی پری نژادان
 مانند گهر در آب بودند رشک دل آفتاب برده شد
 گردیده قمیص دور از بر عریان بدنش چو لولوی تر

شهزاده چو دیدگان گلستان کردند تمام آب بستان
 هر فرق زده کلاه درویش شد بهر نظاره اندکی پیش
 گنگون بدانان حور سیما در موج شدند آب پیما
 ایس آب زنده بروی دیگر وان بررخ ایس فشانند کوثر
 مشغول همه در آب بازی غوطه زن آب به نیازی
 راغب لب آب چون صنوبر پوشاک بتان کشیده دربر
 شد منتظر خروج آنها گردد بچه سان عروج آنها
 القصه پری نژاد چالاک دیدند که غائب است پوشاک
 گشتند بخورد بسی پریشان زیس غصه شدند سینه ریشان
 شهزاده ز سر کلاه کشیده گردید چو ماه چار دیده
 در لابه شدند کای ستمگر ایس چیست که از تو گشت اظهار
 از ما بکسی اگر گرائی داری بخیال آشنائی
 بر گو که نیاز تو نمائیم از نسبت خویش آزمائیم
 ورده بدگر خیال باشی در بند وگر مأل باشی
 بندیم کمر بوفق رایت اختیم چو سایه زیر پاید
 شهزاده چنان جواب در داد کای سیم تنان پاک بنیاد
 من بند بجان ز کس ندارم نه بررخ کس نظر گهارم
 من طالب یار خویش هستم از بادق او همیشه مستم
 ایس دست نیاز من ز عالم رستن ز بلای وادی غم
 منت ز شما توان کشیدن از لطف شما به چین رسیدن
 گفتند همه که جان نثاریم ایس امر به چشم خود گزاریم
 زیس برهنگی اگر کنی دور آقیم بکار تو چو مزدور

شهرزاده بداد لبس شان را در جامه کشید. گل بتانی را
 آنها چو چمن بخود شگفتند بر بال خودش سبک گرفتند
 هر باد چو باد بر سر چمن کردند رها بیک در چمن
 راغب چو دیار یار دیده شهری که پر او بهار دیده
 از خون و ملال دهر آلود می کرد هزار شکر محسوس

در بیان سکونت ورزیدن راغب در خانه گل فروش
 مرغوب و فرستادن انگشتی او را اندرون طره
 گل در خدمت آن خلیف مرغوب

راغب چو رسید بر در چمن بیرون شده از جبین او چمن
 بشکفت چو گل بتازه روی یافت از سر نو دگرنگویی
 از رنج سفر گرفت آرام شد دور ازو فریب ایام
 آسود ز گردش زمامه آمد به نشاط جاودادیه
 بر وضع قلندران محبوب در خانه گل فروش مرغوب
 افکند بساط استقامت پوشید ز شان خود علامت
 چون بو بدماغ گل نهان شد چون در بصدف بصد امان شد
 که بر سر خود کله کشیده چون سرو بیاف شد دمیده
 می کرد نظاره گل رخاں را می جست همن عزیز جان را
 گاهه بنگار خانه رفتی در یاد مه یگانه رفتی
 گاهه پسرای شاه فطور رفتی یقی جستجوی آن مور
 گاهه بکنار آب مه شد آتش زن آفتاب میشد
 کان دهر حسن انتخابی جلگه بود به برج آبی

شادی در دل شب تار کاغذ بنظر ماه ستار
 بیک آن ماه دودمان فرخ در چشم نه شد چو جان فرخ
 هر چند نمود سعی جان گاه نامد بظهور تاب آن ماه
 راغب چو گزشت زان تمنا صورت نه گرفت آن تمنا
 بر داشت ازان تلاشها دست با مادر گل فروش پیوست
 هر بست باو اساس الفت تا دور شود ز خویش کلفت
 می گرد سخن زهر بهانه می جست ز تیر او نشانه
 آن ساد و مجوز سال خورده راز از دل خود باو سپرده
 گفتا که شد قلمرو ما شاهنشاه ملک خسروما
 دارد بهریر خویش دختر رخ چو گل و قامتش صنوبر
 چو غنچه هنوز ناشگفته در پرده ز باد رو نهفته
 هرچس گنیزک کمینش ناهید نثار برجهینش
 از پرده برون بیاردش سر ترسد که فتد بهچشم اختر
 در روز ز آفتاب ترسد چو شب شود از نقاب ترسد
 دایه که خجسته هست نامش از شیر دهی شده است مامش
 آغوش ویست مسکن او اندر بر اوست مامن او
 اکنون پدرش که نامزد کرد با پور شد یمن سند کرد
 شهزاده اگر رسد بریں در یابد شرف زفاف دختر
 من گل ببرم برای آن باغ در سینه نهم چو لاله زو داغ
 هر شام و صبا روم بر او بوسم بهراد دل در او
 راغب چو شنید داستانش وز رفتن زن بر آستانش
 فیزی ز طمانعت بر آسود ز لایوش پاس دل نهالود

شفته پیکر دگاری سر گشته دست اضطراری
 عهد چو نشان یار جانی گودد باو تازه زددگانی
 لویند که راغب پریشان خاطر غمگینی و سینه ریشان
 در وقت گذشتن وطن را آن گلشن تازه یمن را
 در بازوی خود شکاف کرده این خانه زرنگ صاف کرده
 آن خاتم یادگار جانان می کرد چو در بدرج پنهان
 روزی پتی آن بت ستم کش بر کرده نگین ز بازوی خویش
 در طرقة گل نهان نموده زیس طالع خویش آزموده
 آن زنکه گل فروش غافل زیس تعبیه بود سخت جاهل
 بر عادت خود بلا تامل گلدسته به پیش خرمن گل
 می برد و سپرد و باز بر گشت زیس رمز بکس خیال نگذشت
 این عشق چه ترک تازداری در پرده چه رنگ سازداری
 نیرنگ ترا خدا نباشد صحرای توبی دوی نباشد
 در راه تو هست بس خطرها ترسند از آن خطر نظرها
 یک گونه نه بحال عاشق آسوده از مأل عاشق
 گندیدن کوه جان بناخن چون سنگ فتادن از فلاخن
 شد دشته اولین جامت آخر چه بود زهر قیامت

در بیان بر آوردن مرغوب انگشتی را از طرقة گل
 و استفسار کردن احوال راغب را
 از زبان پیرزال گل فروش -

چون مالک ملوک خاورستان رودق افروز کشورستان
 آمد چو شاه پری نژادان بالای سریر بامدادان

مرغوب ز خواب گشت بیدار بشگفت چو گل درون گلزار
 مانند بتان سحر سازان میچرد ضمیر عشق بازان
 دزدش همه گل رخای رسیدند پیرا من ماه صاف کشیدند
 آن سرو ریاض جان عالم آرایش باغ حسن آدم
 می کرد نظاره طرقت گل می یافت دشاط زان چو بلبل
 داگاه فتاد رشک اختر بر دامن آن بت فسوں گر
 چون دید فرو که خاتم است این غارت گر هوش عالم است این
 بشناخت که این نگین من می بود چو جان بسینک من
 در خواب شبی بیار دادم او را پتی یادگار دادم
 دل زان ماه سیبیر گرفتم ازوی عرض دگر گرفتم
 این خود ز چه رو رسید این جا چون غنچه تردمید این جا
 ثعبان فلک ز بلع * یکسر این مهره فشانند بار دیگر
 پاگاو غضنفرین دماغی † افکند ز مغز شب چراغ
 یا مقصد این دل شکسته شد جای دگر خراب و خسته
 یا دزد ز دست او ربنده بروی در رنج را کشوده
 یا دوم دگر گذشت بروم اصلی رنگش نهاند دروی
 یا او چو صبا گذر نموده این جا بچمن مقرر نموده
 اما چه بود باین شتابی آید ماه من باین خرابی
 بر گشته ز عقل همچو مجنون این جا برسد جگر پر از خون
 دل نیز هرون سینک یا رب بر می جهم چه روز و چه شب
 چون گوهر عاج هست به آب جنبش دارد برنگ سیماب

* در بدن چرخ را بگرد - دگلتا - (هات)

† گاو که دماغش مثل دماغ غضنفر یعنی شهر باشد .

خنجرانم شود که یار جانم
 اینها آمدند چو رانی
 مهر خاندان گلشنی سلطان
 گزیده شد خستاده جانان
 ورخته ز چرخ رو بطرف گلشن
 خاندانم آمد چو شاه در محل
 آن خاندانم پیر زال دامن
 شد مظلوم آفتاب جانم
 زین گزیده بخود خیال بر بست
 تا زورق آفتاب بنشست
 شد تمام بگفتگو هویدا
 گردید عجز باز پیدا
 از زینور گل طبق بدستش
 حیران ز دم بلند و پستش
 از ضعف قدم قدم کشیده
 نزدیک پری صفت رسیده
 چو عادت خود بسنه ثنا کرد
 از مهر درون در آنها کرد
 نگذاشته به پیش آن گل اندام
 آورد چو گل بسرو گلزار
 مرغوب به او تپاک کرده
 زر داده و فرخناک کرده
 چون گل برغش ز خنده بشگفت
 کای مامک دل فروز دیرین
 مرغی ز سرائر نکوئی
 میماند تو تو کیست بر گو
 این اجنبی از کجا رسیده
 این سرور ز گلشن که باشد
 گفتا که فدای هر تو جانم
 حکم تو مرا حیات دیگر
 گویم بتو راست ای نگوراه
 هر خاندان منی پیافری هست
 طفل است قلی بعقل عالم
 اینها آمدند چو رانی
 گزیده شد خستاده جانان
 خاندانم آمد چو شاه در محل
 شد مظلوم آفتاب جانم
 زین گزیده بخود خیال بر بست
 تا زورق آفتاب بنشست
 شد تمام بگفتگو هویدا
 گردید عجز باز پیدا
 از زینور گل طبق بدستش
 حیران ز دم بلند و پستش
 از ضعف قدم قدم کشیده
 نزدیک پری صفت رسیده
 چو عادت خود بسنه ثنا کرد
 از مهر درون در آنها کرد
 نگذاشته به پیش آن گل اندام
 آورد چو گل بسرو گلزار
 مرغوب به او تپاک کرده
 زر داده و فرخناک کرده
 چون گل برغش ز خنده بشگفت
 کای مامک دل فروز دیرین
 مرغی ز سرائر نکوئی
 میماند تو تو کیست بر گو
 این اجنبی از کجا رسیده
 این سرور ز گلشن که باشد
 گفتا که فدای هر تو جانم
 حکم تو مرا حیات دیگر
 گویم بتو راست ای نگوراه
 هر خاندان منی پیافری هست
 طفل است قلی بعقل عالم

خبر خیز بود چونند ساق
 خبر پرتوی از کمال حسنج
 لپکن همه وقت هست مضموم
 داند همه طور خسروانه
 هفتکش همه جان مرد دانا
 از اصل و نسب خبر ندارم
 خاموش بود چو دقش تصویر
 آگاه خبر من از نهانی
 مرغوب چو ایی سرود بشنید
 دانست یقین که اوست مطلوب
 از دفتر سر نوشت تقدیر
 از پرده چشم نم رسیده
 از اشک مداد ساز کرده
 مستوب نوخت و در برنجان
 انگشتش در آن کمین کرد
 حلقا برش نهاد شیرین
 بآن مژه خورد خواری
 بر گفت مجوز زان بت چمن
 هر گنج سرا بخواند اورا

نامه مرغوب بجانجب راغب

ای شاه سریر ملک عشاق وی مورد مفسدات آفاق
 وی رنجه کش فریب گردون جمال بلای کوه و هامون

چون آبادی سفر نمودی
 دیدی تو هزار گونه آفت
 صد رحمت بر وفائی تو
 من گرچه بپرد می نشینم
 یک لحظه دیر ز تو دوری
 تو در نظری چه چشم بندم
 چون دید بوقت صبح و اشد
 جان منزل تست ای مه من
 آشفته گیر ز حد گذشته
 بد نام شدم به پیش مادر
 خاندان سرای شاهی
 صد گونه مظنه می نمایند
 آن جمله ز عشق تست ای جان
 این جاگز تو چون فتاده
 چون خاتم من به من فرستی
 من هم بر تو ازین بهانه
 این از من و آن ز تست پیدا
 لیکن که هنوز در گمانم
 شاید که توئی یگانه من
 یا شخص دگر بهجامه تست
 گردید مثل از وجودت
 از بهر خدا ز شک بر آور

بر خشک و تری گهر نمودی
 پیدا کردی بسم تعالفت
 بهتر ز گهر صفائی تو
 لیکن هر دم تراهه بینم
 بر چرخ بلند شد صوری
 آتش نهی بر سر سپندم
 از بار غمت قدم دو تاشد
 دل منظر تست ای شه من
 یک ولوله از دو صد گذشته
 دارد پدرم ذلیل و ابتر
 دیدند چنین بمن تهای
 خارج آهنگ می سرایند
 رسوا شدند برون ز امکان
 پابر سر و چشم من نهاده
 دانستم من که خود تو هستی
 کردم بعوض دگر روانه
 از آن تو هر دو شد هویدا
 چون تیر نشست در گمانم
 سر دفتر این فسانه من
 تزویر نویسن نامه تست
 پر بست طراز تو بودت
 از ریش دلم نمک بر آور

راغب چون دید خاصه او مرقومه خاص خامه او
 اوجشتری نشانی خود آن سکه جان فشانی خود
 غلطید بخاک همچو بسمل نه عقل بسرنه در برش دل
 از خون جگر دگار بر بست نقشه بهواب یار بر بست

نامه راغب در جواب مرغوب

ای سرو ریاض شهر یاری	وی رنگ رخ گل بهاری
ای رشک بتان باغ فردوس	آرایش پرده های خاموس
مقتوب تو در زمان اسعد	چون وحی ز گنبد زهرجه
نازل گردید ای مه چین	بر بنده خسته زار و غمگین
چون باد بهار در گلستان	چون آب روان درون بستان
در قالب مرده یا چو جانی	برفتند رسیده چون امانی
صد خوبی و صد شکیب بخشید	چه جای شکب زیب بخشید
انگشتر من نه خود گهر بود	از انگشت تو بهره ور بود
چون باز زدست تو در آمد	در دیده چو مردمک در آمد
عشق تو چه برق جان من شد	آتش زن دودمان من شد
از مادر و از پدر جدا کرد	چون بنده به بنده جابجا کرد
از مال و منال در گزشتم	در رنگ تو رنگ خود سرشتم
یک خواب ز جادبین گل شد	صد نشاء برون از آن چو مل شد
تو هر بخیال من پریشان	من هر زپی تو سینه ریشان
حالم تو چه پر می ام بت چین	فرهاد شدم به عشق شیرین
تو به ز سر من آشنا شد	در خون دل چاک من شنا شد

مهنون شدم و خراب گشتم بر آتش می کباب گشتم
 جز من که بود درین تب و تاب بی صبر و قرار همچو سحاب
 یا رب ز چه روز زاده ام من از سر بزمین افتاده ام من
 تا حال درین دو چشم خون بار از پرتو آفتاب دیدار
 یک کره نتاقت ای پری وش زین گونه شدی تو یار سرکش
 از بهر خدا وفای من بهی چون آئینه صفای من بهی
 گشتم چو نسیم خانه بردوش از هستی خود شدم فراموش
 در زیر قدم زمین کشیدم این جا به سلامتی رسیدم
 چون سایه بپا افتاده بینی در عشق رخت پیاده بینی
 دو خانه گلپروش چون گل صد پاره دل است از قاتل
 یک نقش ز سر نوشت تقدیر خاورد هنوز رو به تدبیر
 گوئی که گمان بخاطرم هست دل زان معنی ناگوار شد مست
 ای جان ز چه رو تو در گمانی در وسوسه های ناگهانی
 من راغب درخاک هستم در گوئی تو همچو خاک هستم
 عشق است میانجی من و تو در هر دو طرف برید نیکو
 دل بر در او نهاده سر را برداشت ز اینجی خطر را
 من عاشقی سر گزشت هستم از جام خیال خویش مستم
 زین گونه فسانه از سر کلک آمد چو گهر به عنبرین سلک
 پیموده چو غنچه در بر گل زد مهر بر او چو چشم بلبل
 در دست همان عبوزه در داد در پیش مراد دل فرستاد
 مرغوب چو خواند نامه او مضمون نگار نامه او

گرچه یقین که یار جانیست سرمایه عیش زندگانیست
می‌مادد باانتظار مدت بر چرخ گذاشت کار مدت

از دل بزبان ندارد آهش
لیکن ز فلک گذاشت آهش

در بیان دیدن ملک همای پسر خود را در خواب و آگاهی دادن از آمدن راغب در شهر چین

چون جعد بتان شوخ و شنگین	گل کرد شب بنفشه رنگین
افتاد ز جوش بحر اخضر	بیرون ز مغاک خاک اندر
کافور فروش ملک خاور	شد بهر خرید مشک ازفر
گردید همای بر سر صدر	کردش همه خاصگان بر قدر
از هر طرفی سخن در آمد	گوینده زهر طرف سر آمد
می‌گفت یکی که بیمثال است	نقاشی روم در خیال است
می‌گفت یکی که صیقل چین	در هیچ دیار نیست به زین
می‌گفت یکی که طارم * روس	دل چسپ بود چو قصو فردوس
می‌گفت یکی که در سمنگان	تخم است هنوز رخش دستان
می‌گفت یکی که قوم هندو	استاد بود بعلم جادو
می‌گفت یکی که میوه تر	ریزان دارد برنگ شکر
می‌گفت یکی که بهر مستان	بس هست رباب زابلستان
می‌گفت یکی که رقص کشمیر	دل را بنظاره کرد تسخیر

می گفت یکی که باد را تاب
 می گفت یکی که در یمن نان
 قرص تنگی رفاق شهریں
 چون غنچه ورق ورق نمایان
 شد نام یمن شنید و برجست
 گفتا که کس از یمن نیامد
 دیر است که آن یمن پرستان
 زین گونه توقف از چه راه است
 پابسته این خیال بودن
 دور است ز رسم پارسائی
 پا گشت سیاه اختر من
 شب نصف گذشت در همین فکر
 از کار فلک نبود آگاه
 نه علم و را از آن تباهی
 ادگاه سوی حرم گذشته
 در خرمن گل بخواب در شد
 گفتا به ملک که ای نکورای
 صاحب خبر ادد بادشاهان
 از به خبری خلل درآید
 در شهر تو راغب است پنهان
 از آنهن پیشی جسد و جوی او شو
 دامادی او بهرشی و کرسی

در ملک فرنگ هست خوشی تاب
 خیاز بزد به از بدخشی
 بهتر ز گل و گلاب نسوین
 پر مغز و لطیف زیر دندان
 بر سینه خویشتن بزد دست
 قاصد ز یمن بمن نیامد
 کردند نه عزم این گلستان
 یا از طرف مگر گناه است
 خود را چو نمونه وا نمودن
 بد زیب بود ز نارسائی
 معیوب شده است دختر من
 می بود همار در همین فکر
 واقف نه ازین فریب ناگاه
 نه نور بدل از آن سیاهی
 چون ابر ز چشم نمر گذشته
 دو چار بخواب از پدر شد
 برکش ز بساط غفلتش پام
 از نیک و بد خبر پژوهای
 در عزت و شان زل و زلاید
 چون لعل بمن من بهنغان
 چون باد سحر بسوی او شو
 زد نقش پهلوی هروسی

چشم کشاد از شویدهش زان خنده غنچه امیدش
 بختد گل چمن شکفته بیدار شده ز بخت خفته
 چشید پیر باد صبحم گاهی لب بر بستایش الهی

دربیان یافتن ملک همار راغب را در شهر چین و شاد شدن او از جمال جهان آرا شهزاده چین

از پرده شب سحر چو سرزد	مرغ سعری بجادگ پرزد
هرزد شرور سر از سینه داغ	شد بر پر زام دیده زام
باید چو رعد کوس شاهی	شد سوی چمن نسیم راهی
خوشید جهان فروز گیتی	افروخت عذار روز گیتی
هر شهر ظهور شد منادی	در داد چنان صلابی شادی
گاند در شهرم مسافر نو	هرکس که رسید از تنگ و دو
آید بدرون بارگاهی	یابد ز شرف جسر کاهی
فر کرسی زر شکفت دارد	بر خوان کرم دو دست دارد
جهان من است جمله امروز	در بر کشدش لباس نو روز
از دافقه حلاوت آمود	باشید همه حلاوت انخود
از طعم طعام و شربت ناب	گودید چو باغ سبز و سیراب
وین امر کس برون شتابد	پاداش عدوی حکم یابد
هر خانه اگر کس نهان شد	سر درت تیغ به گمان شد
از جنس نکور هر که باشد	نزدیک و زدور هر که باشد
آید ز خرمی بدرگاه	مانند نسیم در سمرگاه

بر دایگ منادیان قاهر در شهر نهاند یک مسافر
 بر درگاه شاه جمع گشتند چون سیل بجه بحر در گذشتند
 راغب ببناس خاکساران چون آبر فشادد اشک باران
 در خیل هجوم برق سوزان چون شمع در انجمن فروزان
 شد بعد ضیافت و نوازش هر یک از مکان و موطن خود
 راغب بسفن شده دگر گون زد بر سر راه نعل و آژون
 از غیرت آن که با چنین حال خود را چه ضرور را نمودن
 شد دید کزان گروه سیار بهی ز گل یمن نیامد
 فرمود دگر ز رای غالب آمد چو حریر پارچه ماه
 شهزاده شد از نبود تصویر از پرده خود برون ز تقدیر
 از آبر لباس خاکساری آمد خورشید شهر یاری
 چون جان عزیز شد بپر کرد با سینه کشید و چشم تر کرد
 از گرد و غبار شست رورا قابان کرد آن رخ شکورا
 از خلعت زر طراز شاهی و ز انسر رحمت الهی
 پر کرد ز آفتاب روشن بشگفت دگر جمال گلشن
 بر تخت نشاند رو برویش لیکن ز خوشی نظر بسرویش
 از شورش راه و رنج هامون از دور که تیز گرد گردون
 شهزاده جواب هر یکش داد بر سر سفنش ملک در افتاد

دستش بگیرفت و در محل بود گوئی خورشید در محل بود
 شهر و دیار و خانه شاه زین مؤدیه جانفزای ناگاه
 چون باغ بهار سبز و خرم شد از دل خلق دور ترغم
 آری چه دمید صبح امید از ظلمت یاس بهیو خورشید
 زین به چه بود دشت دلا بالاتر ز انبساط دلا

دربیان رفتن راغب بشکار و یافتن ناسک را در صحرا اندرون کلیسای راهب

طومار نویسنده دردمندان الماسه نگار مستمندان
 از قصه خسروان دیرین بگشاد چنان زبان شیرین
 کان خسته جگر اگر بظاهر می بود بروی شاه شاکر
 لیکن بفراق یار جادی می سوخت چو شمع در نهان
 شب در بند خیال بودش چون به بنظر جمال بودش
 در روز چو آفتاب می سوخت در شعله چو شتاب میسوخت
 روزی و ملال طبع او را می برد غمیان سوی صحرا
 با فرج و خدم بدشت آمد چون باد سحر بگشت آمد
 بر گور و گوزن زد عنای را در دام کشید وحشیای را
 سردار پلنگ آهنین چنگ افکند درون خون پر رنگ
 از گرگ دو سگانه تازی رفته ز شغال روبه بازی
 چون آمده در غضب سیه گوش شد پرده برون ز چشم خرگوش
 فارغ شده چون ز صید حیوان آمد بشکار گاه مرغان
 شد گرم صدای طبلک باز دی پال افکند پال پرواز

هر کجک و کلنگ از کبوتر
 شاهین چو کله ز سر بر انداخت
 بر جزرو قدرو شد قیامت
 بحری طوفان چو بحر انگیزخت
 در چنگل چرخ تیز ناخن
 بحری بهگان چشم پرور
 ببط غرق اگر در آب مانده
 زین گونه بدشت کار می کرد
 از لشکر خود جدا افتاده
 ناگه آهر افتاد در چشم
 چون شهر برو فرس بر افکند
 آن وحشی پی کشید غائب
 افتاد گزر بدیر سنگین
 بودند دران ز چند راهب
 از تذکره وجود یکتا
 شمشاد قدان حور پیکر
 ناسک بدرش چو سایه بر خاک
 مستغرق بحر خواب گشته
 راغب بشناخت کین رفیق است
 زد دست ز بیخودی بهایش
 او را سر موده معرفت بود
 با کس نه خیال آشنائی

شد شهر شان بشان خنجر
 بر پائیز چرخ پر بر انداخت
 شد زندگی موجب نهامت
 از مغز طیور موج خون ریخت
 دراج چو سنگ در فلاخن
 گشتند چنان ز خود سترگر
 پر خون چو بط شراب ملاده
 صحرا صحرا شکر می کرد
 تنها می رفت شاهزاده
 ماندند پری نژاد دو چشم
 زد در پخی او قدم فراچرخ
 چون برق شد از نگاه راغب
 در معبد گلرخان رنگین
 زینت ده کرسی مراتب
 مشغول کتاب ژبد واستلا
 استاد به پیش چون صیوبر
 افتاد ز طالب سیمناک
 مددوش ازین شراب گشته
 یارمن و مونس شفیق است
 بر داشت و را ز قهر جایش
 چشمش ز شناختن نهالود
 می یافت ز خویشتن رهائی

ناسک ناسک چو گفت شهزاد ناسک بر جست و باز افتاد
 پند از دم چند مردو باهر کردند معاذقه فراهم
 گشتند بیک دگر شناسا کردند بخود بهر مواسا
 هر یک به دگر حکایتی کرد از جور فلک شکایتی کرد
 هر دو ز ملالت زمانه چون شعله برون زده زبانه
 القصه چو گل بهر شگفتند نزد ملک بهار رفتند
 شه نیز چو دید روی ناسک از دور شهید بوی ناسک
 با سینه کشید و سیر بگرفت چون جان به جسد بدیر بگرفت
 دو کس چو شوند مردو باهر یک زخم بود دگر چو مرهم
 این است حدیث عمر باقی العشق یزید فی التلاقی

در بیان دامادی و عروسی راغب و مرغوب اول خطاب بسخن کند و انگاه بداستان رود

ای گوهر معدن معانی وی جوهر تیغ خوش زبانی
 وی شمع فروز محفل غیب وی رونق کارگاه لاریب
 نام تو سخن نهاد عالم وز تو شده مستفاد عالم
 معلوم نشد که از چه دستی نه بر فلکی و نه به پستی
 بر عرش پری نه تخت داری بر فرش زمیں نه رخت داری
 گه سحر بود خزانه تو آهر بود از بهانه تو
 با سحر ترا چه کار باشد زین فن نه ترا شعار باشد
 از پرده دل شوی چو بیرون در یک نفسی روی به گردون
 آواز ترا جرس نباشد بر شکر تو مگس نباشد

گنجینه تو هزار گونه زان گنج جهان یکی نمونه
 داشم به یقیس که کیمیائی صراف دکان کیمیائی
 زر ساز توئی، طلا تو سازی پنهانی برملا تو سازی
 شهنشرف ترا هزار رنگ است از رنگ تو مثل مور سنگ است
 گاهی ز ذهب نحاس آبی از پنجه بیرون پلاس آبی
 نپسای صفتی مهر بپاشی خوش باش بهر خط که باشی
 سرمایه غیض آشنائی محبوب سراق خدائی
 هر چند ز تو مرا بود جان از من بشو نیز هست پیمانی
 به من بجهان ترا که پرسد گر من نبود ترا که بپرسد
 گوها من و من، دگر چیست قدر تو بدون من دگر چیست
 اکنون بمحصول امر مطلوب دامادی راغب است و مرغوب
 برخی باعانتی نظر کن سویم بهمایتی گذر کن
 از (شادی) خاندان مغفور از ضابطه عروسی دور
 واقف گردان که تا بداشم این قصه بدوستان بخوانم
 رامشگر بزم سور نوروز بر بط زن عیش جشن فیروز
 زد دست چنان پرود شادی بنسواخت چنان سرود شادی
 کان زاده دودمان جیپال چون شد بهراد خویش خوشحال
 فرمود که جمله کارسازان سازند عشقبازان
 آرایش شهر و کوچه سازند نرد از سر خرمی بپاؤند
 بر حکم ملک بدون منت شد قطعه چنبره هو باغ جنیت
 خاصان بهقام خود نشستند در صحن و سرا طراز بستند
 بی بود صلائی عام هر سو بر مائده طعام هر سو

در قند و گلاب دیده الفت
 طباخ فلک ربود کلفت
 لهریز شد از شراب گلگون
 دریای فرات و نیل و جیحون
 از شربت خوشگوار نوشید
 بر حوض هرنگ قال در حین
 از میوه طبق طبق بچیدند
 گوی که بهشت و ا خریچند
 مردان و زنان بخانه خانه
 در رقص بعیش جاودانه
 راغب به نشاط خسروانی
 پوشید لباس زعفرانی
 امراه رکاب نیز اکثر
 گشتند زرینه پوش یکسر
 مرغوب بزیب نو عروسی
 چون ماه به سریر آبنوسی
 در جمله خواص دلربائی
 بنشست بنواز خوش ادائی
 خورشید رخان آتشیس رنگ
 دوشیزه بتان سحر آهنگ
 پیرامن ماه حلقه بستند
 ناموس بهشتیان شکستند
 در محفل بادشه ز شادی
 افکند بساط کیقبادی
 از صطر و گلاب و صندل تر
 وز ععود و عبیر و مشک و عنبر
 از خاص سرای تابه ایوان
 هر یک ز شگفتگی چو گل بود
 ساقی بقبای گرد آگیس
 چون غنچه دماغ جز و گل بود
 هرکس که درون انجمن بود
 ساقی بقبای گرد آگیس
 شیرین نفس در چغانه
 از تار رباب و تار طنبور
 بستند کمر بتان طناز
 پیا کوبی شان چو جنبش جان
 شد زمزمه بهجو باد در جوش
 با عود شد ارغنون هر آغوش
 ظاهر اثرش ولی به پنهان
 در رقص بصد کرشمه ناز
 دل . . . سیل از ترانه
 و از جاده شکرین انگور
 با عود شد ارغنون هر آغوش

ایس جشن اگر ستاره دیدم
 زین گونه سه ماه بود اسباب
 در خانه کسی نه خورد ز بهار
 از خلعت گلشن گلستان
 روزی که ز اختران گردون
 چون کوکبه کوکب هفت
 گلگونه کشید بر رخ گل
 مشاط نشست دست اول
 در شده کشید عنبرین مو
 آویخت ز گوش گوشواره
 چون شد به سوار بنددستش
 هیکل به گلو ز لعل پر نور
 از سلسله جواهر آمود
 تا حلقه بگوش مه فروشد
 چون غنچه بدید کسوتش تنگ
 او بود بخود چو دره التاج
 اما ز رسوم پادشاهان
 از فرق باو شکیب دادند
 راغب بمقاباش نشسته
 راغب چو نظر بران قهر کرد
 در آتش عشق گرچه میسوخت
 شه خواند مغان نامور * را

برجیس چو زهره بر جبهه
 از جنس طرب بهرام احباب
 بر مانده جز طعام سرکار
 گردید تمام کشورستان
 آمد ساعت یکی همایون
 مرغوب گرفت رنگ هر هفت
 بستند حنا بشام سنبل
 از هفت آب گلاب و صندل
 گوهر آگین بهر و گیسو
 افکند قران همه ستاره
 شد پنجه مهر زیر دستش
 چون آتش طور بود از دور
 بستند کمر کمر کجا بود
 خلخال بپای زو گروشد
 زد چاک بخود قبا ی گلرنگ
 با تاج نبود هیچ محتاج
 تاج است گهر فروز شاهان
 بر تخت نشانده زیب دادند
 مرغوب ز شرم چشم بسته
 مرغوب بپای خود نظر کرد
 دوشیزه تنی نقاب می دوخت
 نامیده سران بختور را

از رسم کیان و مذهب تور بر منہج خاندان فغفور
 پاشان گرامی عقد بستند مینای مہاجرت شکستند
 کردند از ان قران سعدین یک روح دون جسم طرفین
 دقارۃ تہنیت صدا کرد جمشید گشتہ را ندا کرد
 مردنگ نواز ملک ہندی خنیاگر خوشنوی سندی
 پاروہ و سرود شیشہ می از بانگ شکر فروشی نبی
 بردند ز اہل مرتبت ہوش بردند تمام خلق مدہوش
 شد صرف بعیش روز فیروز آمد بزفاف رنگ نو روز
 از پردہ شب عروس گردون آمد چو پری نژاد بیرون
 مشکوی مقونس گہر بار خالی شدہ از وجود اغیار
 مشاطہ گرفت دست دختر بسپرد بآن خجستہ شوہر
 راغب چون دید روی مرغوب دیوانہ شدہ ببوی مرغوب
 بگرفت چو غنچہ تنگ در بر پیوست باو چو گل بہ شکر
 از لعل لبش شراب مہ خورد چون تشنہ ز حوض آب مہ خورد
 آغاز ز بوسہ کار کرد و زبوسہ رخس شکار کردہ
 گد دست بروی سہنہ میزد سیماب بر آبگینہ می زد
 گد دست بران دو قبہ سیم لب بلبش چو حلقہ میم
 گد از ذقن ثمر فریبش شربت می خورد زاب سیمبش
 یک سرو قدو نار پستان آغوش بہار صد گلستان
 انگاہ چو دست در کمر کرد تندی بدماغ عشوہ گر کرد
 قربت شدہ موجب شکایت انگیزت حیا بجنگ رایت
 بان بہمن و کبوتر چہس از پنجہ کشی شدند گلچہس

شمشاد و نهال و سرو نازک بودند بنهروی قدارف
 شد کشتی هر دو آن قدر گرم درخواست زهر دو پرده شوم
 زای کفی مکتبی بزیار دامن شهزاده بدید تازه گاشن
 به دست کمی برور رسیده نه دیده کس ورا بدیده
 از دست خزان همیشه مصئون چون باغ سمر . . .
 بر جست (و بقبض) خویش کرده داروی ضمیر خویش کرده
 آفر شده صید آموی چون دو پنجه سخت شیر غریس
 چون خضر فکنده در سیاهی در آب حیات ناز ماهی
 و انگشت دهان غنچه تنگ گردید چولاله لعلگون رنگ
 بگذاشت شکر پمغز بادام لبریز ز آب نقره گون جام
 آمد ز صناعت جگر تاب شنجرف بیرون ز کان سیلاب
 همدوش چو سوسن و چو سنبل در دست گرفته زلف و کاکل
 باهم گل و غنچه تا سر گاه بودند بخواب عشرت آگاه
 چون صبح دم سعادت آثار شد از افق فلک پدیدار
 مانند سمر بتازه امید بیدار شدند همچو خورشید
 رفتند بتاب گاه آرام کردند علاج تن بجمام
 از دلک نفست نرم گردند آسوده ز آب گرم کردند
 این است بهار عیش دنیا کردند بکار خویش دنیا
 شاهی و خوشی و نوجوانی محبوب و شراب ارغوانی
 زین به چه بود نشاط گیتی جالا تراز انبساط گیتی
 نزدیک خدا بدون سرکش امری نبود دگر بزرگش
 گر مرد رهی، رهی جداگیر دیباچه بود ره خدا گهر
 همیشه کجا، کجا فرودون جز نام نهاده زیر گردون

در بیان مرخص شدن راغب و مرغوب از ملک
همار طرف شهر یمن و روانه شدن
انها بآل سمیت

از جنبش چرخ تیز پرکار	وز گردش اختران سیار
آمد روزی بکف مبارک	روشن چون آیت تجاری
راغب هوس گل وطن کرد	شوق چمن شه یمن کرد
فرمود ملک که ساز دختر	رخت سفر جهاز دختر
ترتیب دهند آنچه باید	موجود کنند آنچه شاید
بر حکم جهان مطام سلطان	گردید تمام جمع سامان
ز اسبان عجیب یک طویله	برق از تگ شان بعد رحله
نگاهوں دسبان رخس پیکر	آهو صفتان ناز پرور
خوش کام چو نشأ درمقی ناب	در پیویه چو باد بر هر آب
باغیل جبال همعنانها	با اسب گمان سبک روانها
از وهم فزون لیاقت شان	بر کمر گمان سیاحت شان
فیلان مهیب کوه شمال	البرز بنان و شرزه دنبال
خرطوم دراز و پاه کوتاه	جنبای چو سحاب بر سر راه
در خشم بسان شیر دران	چون سیل روان چو ابر غران
بودی بازل اگر هویدا	هرگز نشدی جبال پیدا
صداشتر مست سرخ موی	طاوس وش و غزاله خرقی
بر بانگ حدی بخت و صمرا	رفتگی بفرز کوه خارا
چون آب روان روان بهامون	به مثل چو بختیان گردون
در تیز روی نسیم بنیاد	در جشه چو بیستون فرهاد

یک گله اشتران نامی چون دلدل آسمان گرامی
 ماندند دلاں پاک ابرار هر گونه ز خلق بار بردار
 با آنهم چند گون ستوران افزون ز قطاراهم سوران
 گنج زرو سیم خام کانی گل رنگ بساط اصفهانی
 از پنبه و زعفران و کافر وز مشک حساب شد دور
 چینی نصب طراز پیرا لائق به بتان ناز پیرا
 رومی کله و زمردین تاج کرسی ز زرو سریر از عاج
 از اقمشه آنچه بود کالا دروی درود قیاس بالا
 سیپور * و خز و سریر و دیبا اکثون † و دگر قماش زیبا
 از قاقمر سرخ بستهها چند سنجاب و سور جمله در بند
 خوانهای بلور و جام یاقوت زان به نه بود بهک ناسوت
 مرغان شکاری سبک پر سیموم فلک بزیر شهر
 از سوزن رشته تاجشاهه آنچه که بود رواج خانه
 شد داد بآن عروس و داماد تاهر دو شوند خانه آباد
 پنجاه هزار مرد جرار کایند بکار وقت بیکار
 بسپرد بآن دو پاک گوهر پدرود نمود شاه یکسر
 دیگر پی دخت نیک جوهر یک هودج زر ز لعل و گوهر
 بر دیدن آن فلک خجل شد خورشید زمانه تنگ دل شد
 ترتیب شده که تانشیند در راه بهار راه بهیند
 شاهان سلف زفاف کردند بر مهر و بانه لاف کردند
 زین گونه چهار خانه پرور کم داده پرو کسی بدختر

* درم از جامه لطیف ریشی سیاه رنگ (غیاث)

† صمغ : اکسیر - بزم سون مهمله - دیبام سیاه - (غیاث)

آن جمله اگر غمگینم گذاش یک نسخه دگر کنم نگارش
 مرغوب بگریه مبتلا شد از مادر و از پدر جدا شد
 و از لب چو نهانمند تسلیم آورد بجا بشاه دیهیم
 گفتند و دام هر دو با هم اما بفراق دیدگاهم
 آورده بجهانیان جدائی سخت است که بعد آشنائی
 هستند اقاربان عالم آشفته ازین صدای ماتم
 هیبت که ابجدی سخت مهجور افتاد ز دوستان خود دور
 چون لاله بدل هزار دام است هر دام چو آتشین چراغ است

در بیان یافتن کورنگ خلخال مرغوب از شکر
 ماهی و عاشق شدن او بران و فوج
 کشیدن او برآهه مقابله راغب

گرمی سنجای بحر دانش	دانش مندان	آفرینش
بسی قصه درون قصه گفتند	کزیك غنچه در گل شگفتند	
کمان دخت پری نژاد مغفور	رشد مر و آفتاب پودور	
ضارتگر هوش پارسایان	درد دل و دین آشنایان	
از پیش و قوم شادی خویش	روزی به بتان خیر اندیش	
مهرت کنار آب دریا	سیراب چو خورشید ثریا	
تاگاه ز پای آن پری زاد	خلخال درون آب افتاد	
هر چند بدر بهست و جوشد	با سیمتنان به گفتگو شد	
لیکن زان حلقه جواهر	نامد بسراغ هیچ ظاهر	
چون در بصفت در آب م بود	جویخته به هیچ و تاب م بود	

کورنگ پنجم شاه تاجدار
 آمد بکنار آب چون شیر
 بنشست درون شامیاده
 صیاد بحکم پادشاهی
 می کرد شکار ماهیان را
 داروغه مطیع جهان جو
 بر کرد که تا کباب سازد
 شد از شکمش چو چشم عالم
 از قدرت ایزد تعالی
 بنگرچه عمل بیرون بر آمد
 کورنگ از آن هلال زرین
 زان گردۀ مرکب مجوف
 از آنکه بران محور خوب
 پرسید که ایی ز کیست زیور
 ایی نام گرامی کدام است
 چون صید شدم ز جان اسیرش
 گفتند که ایی نگار چینی است
 بخت ملک همایم باشد
 چون نامزد شه یمن شد
 داماد و عروس هر دو از فوج
 اینک اینک رسند ایی جا
 کورنگ چو گوش کرد ایی را
 بر صید فگنده اسب رهوار
 از اسب فرو رسید در زیر
 افگند بساط خسروان
 انداخت بر آب دام ماهی
 میداد ملک سپاهیان را
 یک ماهی تازه بهر خسرو
 نقلی ز پتی شراب سازد
 خلخال بیرون چو خاتم جم
 وز حضرت بادشاه اعلم
 کآن حلقه دهن زدن بر آمد
 بر کرد بسم به بخت نفرین
 شد دایرة مجوف دلف
 می بود نوشته نام مرغوب
 از پای کدام ماه پیکر
 ایی را بکدام جا مقام است
 نادیده بدل نشست تیرش
 با غنچه ذو بهار چینی است
 پرورده لطف عام باشد
 راهی طرف همان چمن شد
 آیند بیرون چو بحر پر موج
 سوزند کنوی سهند ایی جا
 بر ابروی خود کشید چمن را

گلغازی به چه رنگ آید معشوق بدگفت ز جنگ آید
 فرمود که جمله لشکرستان آیند بهم ز کشورستان
 سرداران نواح آن سو سر خیل دلاوران هرسو
 گشتند با اتفاق باهم بستند کمر بخون فراهم
 سلطان ستمگران تاتار با فوج دلاوران تاتار
 بر جای کمین کمین گرفتند ره برره فوج چیس گرفتند
 از گنبد دیلناب گردون دیرنگ هزار گونه بیرون
 آید بزمینیان همیشه اندگاه بچینیان همیشه

در بیان مصاف کردن راغب با کورنگ تاتار و گریختن کورنگ از پیش راغب

پرخاش گذار ایس حکایت میگرد چنان بمن روایت
 کان بسته عشق زلف جانان رخصت شده از جناب خاقان
 با آن بت دو عروس رنگیس میرفت برون ز سرحد چیس
 هر روز چو ماه تازه منزل هر وقت روان روان مراحل
 مرغوب بهجمله عماری بر خافه چو ماه در سواری
 لشکر همه پیش و پس باگیس میرفت جدا جدا بتزگیس
 دانگاه نبود گرد کورنگ چون ابر سیاه لشکر جنگ
 شهزاده میانجی فرستاد کیس کینه تازه را چه بنیاد
 بهرام ازو جواب آمد دور از عمل صواب آمد
 صف از دو طرف یلان کشیدند چون شیر مبارزان دویدند
 سودا بدماغ ماه گشته خورشید فلک سیاه گشته

غریبه در شیر کوس روئیس
 آواز درای و بانگ شیپور
 خرمهره بچرخ شور انگیخت
 آمد ز تپهره * شور بیرون
 از طبایک جنگ قائم انداز
 از خلق دهل غریبو آمد
 چون دهره جوش اشتلم † کرد
 راغب صف میمند بیمار است
 شد پیش و پس صفوف لشکر
 چون گوه گران عصار در شد
 کورنگ دگر طرف قوی بود
 چون سیل بهوش آب ریزان
 درهم شده هر یکی دلاور
 شمشیر مبارزان چابک
 از پردۀ مغز تا بسینه
 از تیغ بلا رگی بیرون جست
 راغب بسمند گوه پاره
 نیزه و گنبد هر دو در دست
 در داد عنان بطوح کورنگ
 رفتند برو یلان تا تار

گردید علم سنان و روئیس
 بکشد دهان غنچه صور
 رنگ از رخ اهرمن فروریخت
 گردید جگر ز شور او خون
 شد مغز چو آب تپهره ز آواز
 فریاد و طغان ز دیو آمد
 آشفته دماغ گا و دم ‡ کرد
 بر میسره نیزگار شد راست
 از آهن گرز و تیغ و خنجر
 بر کوشک مه فجار بر شد
 با چنبر چرخ مستوی بود
 چون برق سبک بگرم خیزان
 با یک دگر از سنان و خنجر
 گردید چنان بخود و تارک
 شد سرخ سیه لباس کینه
 مینای سپهر رنگ بشکست
 در خرمین پنجه چون شراره
 مانند هژیر در زبردست
 چون شیر رسید بر سر جنگ
 بستند کمر برآه پیکار

* طبل و کوس و دهل

† شله قندق و زور و قندی - نطق ترکیست بمعنی ستم از برهان و غیره

‡ قرقانه و قرقانه (او شهادت)

از هر دو طرف چو پهلش شد	در سنگ سیه تپ خلش شد
افتاد شکست بر معاند	اختر شده دور از مساعد
تیری که از آن دو بر گزشته	از بگتر و از سپر گزشته
هر سو همه گشته گشتند	از گشته چو پشته پشته گشتند
گورنگ گریخت سوی ناآر	فوجش شده تار تار یک بار
غارت شده لشکرش بیک دم	گردید تمام ملک برهم
گهرا دواب و رخت و اموال	گردید ز دست خصم پامال
بد نید ز عقل بد فریبش	بشکسته شیشه شکوبش
شد هر که زند قدم بمائل	از پایت اعتبار عاقل

دربیان آمدن راغب در شهر ختن و پینام نسبت
 ناسک با صنوبر دختر بادشاه آن جا و قبول
 کردن او بعد عذر بسیار امر نسبت را

شهرزاده شیر دل ز کورنگ	چون یافت فراغت از سر جنگ
زان فتم شگفته چون چمن شد	هر رنگ بهار برختن شد
سلطان خرد پزوه آن جا	آمد بفرازش از آن جا
پزفته و را بر سر مهمان	خدمت کرده بقدر امکان
آنچنین ضیافتی که باشد	شایان ایافتی که باشد
آورد بها ز راه تکریم	بر بست میان برای تعظیم
هو یک شناخت یک سر مو	در ماند بشان و شوکت او
آزنی چو رسد کسی باقبال	ادبار شود چو خاک پامال

بد رنگ شود بیفاسی * شکل
 اقبال کند دگر به محکوس
 داند خردوران عالم
 یک دفته بنای و خوش بگذشت
 روز که ستارگان مسعود
 پادشاه ختن نمود راغب
 زین هرچه بود درین مهالک
 فرزند بود اگر پذیر
 زیب است که ناسک و صنوبر
 تزلزلین مناکحت پذیرند
 کس هم پسری وزیر باشد
 والی بدو گفت کای ماک زاد
 امری که کنی بجان پذیرم
 لیکن سخنه دگر درین است
 گوهست وزیر زاد شاه
 دختر که ز نسل شاه باشد
 پیوند مناسبت بزیب است
 شهزاده بگفت کای خردمند
 شاهست و وزیر هر دو باهم
 نور است یکی درون هر دو
 بر یک شاخ است گرچه دو پر

از دست رود به بهکسی شکل
 تبدیل شود لباس منموس
 فرقی که بود بآن و اینهم
 گاه در بزم و گاه در دشت
 بودند بکار نیک معبود
 کای والی مرجع مطالب
 کاهد بخیریدی تو ناسک
 داماد شود چو دستگیری
 گردند بهم یکی دو گوهر
 آئین مجاورت بگیرند
 در ماک یمن امیر باشد
 من حکم ترا مطیع و منقاد
 بی راه تو راه هر نگیرم
 انصاف اگر کنی تو این است
 من صاحب تاج و صاحب گاه
 هم بستر پادشاه باشد
 بگذشتن ازین هزار عیب است
 زهار مباح در چنین بند
 چون مهر و مهست یگدگر هم
 هر چند جدا ازین بود او
 یک اصل بود بآن دو جوهر

زان یک هر دگر بدائقه نیست لیکن چندان مضائقه نیست
 بهیچند حاصل دور بهیچان بر اصل بود قرار اینان
 القصد پس از دلائل چند سلطان کرده قبول پیوند
 گردید بهم قرار مربوط پذیرفت سخن اساس مضبوط
 شد شکر و گل برسم دیرین تقسیم بدوستان شیرین
 در جلوه دلفروز فرخ شد از طرفین روز فرخ

در بیان زفاف صنوبر با ناسک

روزیکه قران اخترای بود نو روز جهان ز گلبران بود
 شد شهر تمام چون گلستان پر نور چو ماه شد شهبان
 بنیاد سرور طرح کردند بر هرکس کارنو سپردند
 مرغوب که بود میر مجلس شد در حرمش امیر مجالس
 راغب شده بر بساط مردان رنگ افروز نشاط مردان
 سلطان ختن برای این سور می کرد تمام بزم پر نور
 رامشگر خوش سرای شاهی دل برد زما تا بهای
 قوالان خجسته آوا پرده ز خود دل شکوها
 و خشیه چو مشتری پیاله می بود دران چو رنگ لاله
 ساقی بعداز گل فروشی سپید بدنان بباد نوشی
 خواهید کمر برقص بسته مه دف به بغل پیش نشست
 بر بانگ رباب در کشادند مهر از خم تازه بر کشادند
 گلرنگ بتان ساده رویان شمشاد دندان مشک رویان
 ملانند ستارگان بهجستند چون هاله ماه حلقه بستند

فلابه بر لب قد صنوبر
 بر بست عصای دور آگهی
 آرایش ماه نور پرور
 بر قامت در صحن نشاندد
 سلطان ختن که بود مالک
 بنشاند به پهلوی صنوبر
 میبید در هر دو رشته وصل
 آن هر دو گهر درون یک تار
 مضاف ز مصاحبان تہی شد
 در پرده شدند ماه و خورشید
 ناسک چون دید روی گلگون
 زان گونه کشید در برش تنگ
 پوشید دهان غنچه آگهی
 گاه بکف او گوئی سیمیں
 از لاله و یاسمین و سنبل
 چو بر شده بر میان میانی
 چون گلشن نو شده هویدا
 در بسته هو غنچه یک چمن دید
 بهنگافت دهان حلقه سحر
 سیمیں قلمی بنوں در آمد
 آراست لباس چو گل کلو
 بر چید قمیص زر کش چمن
 بر تارک آن عروس خامی
 بند است زبان ملک ز ارقام
 حاجت نبود پرنگ زیور
 چون صبح گهر پرو فشاندد
 در دست گرفته دست ناسک
 سعدیں شدند هر دو اختر
 بر بست چنان که دور شد فصل
 گشتند چو روح با جسد یار
 مشتاق بدرجہ ہی شد
 کردند بدست نقد تمہید
 جوشید ز عشق در رگش خون
 بشکست بروی گل بدن رنگ
 می خورد شکر ز لعل خوشیں
 گاه بدماغ بوی دسرپیں
 آغوش شده چو خرمن گل
 پیوست بجان تازه جلای
 از زیور کمر بهار بهار
 بل نافه آہوی ختن دید
 در کرد الف حلقہ سحر
 زریں رقی برون بر آمد

آمد چون زینتی پر از نور شنهرف بیرون ز کان کاهور
 بهرامن ماه نو شفق شد رنگ کف دورق افق شد
 نوگس ز سرشک گشت در زمر در غنچه چکید آب شبنم
 شد عرق * بت بهار سیما از کثرت شرم چشم برپا
 کارش ز قوی نرفت بالا بر کرد حریف جمله کلا
 همکوش بهر بخواب رفتند در پیخودیش شتاب رفتند
 در وقت سحر شدند بیدار یک مست و دگر چونیم هشیار
 یک چون گل آفتاب دیده یک چون بن سرو نو دمیده
 یک چند صنوبر گل اندام در خانه خویش کرد آرام
 آخر ز تصرفات ناسک گردید بت دگر مهالک

در بیان نهضت نمودن راغب از شهر ختن بطرف
 ملک یمن و ملاقات کردن او با
 مادر و پدر خود

چون رایث صبح خور افشان بر گنبد چرخ شد درخشان
 راغب ز درون خواب گاهی آمد بیرون چو صبحگاهی
 بر رفتن خود مسارعت کرد بر سمت وطن مراجعت کرد
 برخصمت طلب از شه ختن شد مشتاق قلمرو یمن شد
 شه نیز وداع کرد او را در حفظ خدا سپرد او را
 مرغوب و صنوبر سمن بر در حلقه ذافه جلوه گستر
 ناسک برکاب شاهزاده چون سرو بپا در ایستاده

بوسید زمین و عرض کرده
 کیس فوج ظفر اثر بترتیب
 زان راه رویم سوی مقصد
 راغب پزرفت التماس
 لشکرکش شاه بود ناسک
 از دشت خطر نها و کسار
 دز راه شدید بس عجیبه
 آدم اسپ روی خوشنوار
 پررینه و شاخ کرده مردم
 خرطوم کشان چو فیل چنده
 مرغان هزار گون چو شیر
 دیوان و سیام و دام و ددها
 شهزاده ازان صور ز عبرت
 از قطع منازل و مراحل
 حتی که بسرحد یمن شد
 بهرام شنید و گفت کیس چیست
 خصم بدم از کجا رسیده
 آراست برای جنگ لشکر
 ناسک چو صبا زمینی بریده
 از مقدم بادشاه زاده
 بهرام ازان بهار جانی
 رفتند به پیش او بزرگان
 از خویش ادای فرض کرده
 باید که رود سری سر اندیپ
 بینیم شتاب روی مقصد
 میرفت بفوج بر قیاس
 چون راست روان راه سالک
 رفتند یلان گرم رفتار
 دیدند هیاکل غریبه
 گه گرج رخاں مردم آزاو
 مانند شغال طرکه دم
 پیچیده ز مو بکف کهنه
 منقار دراز تر زمشیر
 هر سوی روان دوان ز حدها
 کردید بخود ز روی خبرت
 آسان می کرد جمله مشکل
 آسوده بالکه وطن شد
 ایس لشکر ناگهانی از کیست
 از راه کدام سر کشیده
 از تیر و گمان و تیغ و خنجر
 نزدیک شه یمن رسیده
 شه را ز خوشی نوید داده
 بسیار نمود شادمانی
 گردند گهر نثار ارکان

در شهر ازیس سرور وافر شد خانه بخانه عیش ظاهر
 چون بنده رسیده شاهزاده سر بر قدم پدر نهاده
 مرغوب ورا نمود تسلیم بر هیچ کنیزکان ز تعظیم
 گلزار چو گل کشاد آغوش آمد بر آن بت قصب پوش
 با سینه کشاده ماه نورا جان کرد بهر او گرورا
 انگاه بهشمر تر بر آمد بر گرد سر پسر بر آمد
 بسیار کشید تنگ در بر جان باد فدا بهر مادر
 داسک هم با بت یگانه شد سوی سرای خود روانه
 پادشاه چه سعید روزگار است بر حسب مراد سازگار است
 راحت که پس مشقت آید هر لحظه نتیجه نیک زاید
 از تنگ دلی مشو تو بیتاب کز اجر سیه سفید شد آب
 کاری که بدون چشم نم نیست آخر چو شود درست غم نیست

دربیان وفات کردن بهرام شاه پادشاه یمن

خدین نلسان ملک تقدیر کردند باین طریق تقریر
 کاس شاه یمن بطاق رنگین میخفت شبر ده تخت زرین
 هارم ز غم زمانه بوده همدوش بت یگانه بوده
 داگاه بخواب دید مار آویخت جاو بهرغزازه
 گردید حائل نو آتشی چون سنبل تازه بر ریاحین
 زلف معنبرین ز گردن افتاد فرو بهطف دامن
 پیچید بآن خجسته هیکل چون مار سیه بشاخ صندل
 بهرام ز خواب وحشت آلود زینسان گردید دهشت آلود

الهامه ز اوج تخت پادشاهی
 هوش از کنف دماغ رفته
 خوابی محل شدند بیدار
 بودند برو جگر تراشی
 چون زان سخته بهوش آمد
 زان خواب نمود شد چو اظهار
 تب آمد و گرم شد تن او
 از باد مخالف ستم کیش
 در بحر تنش رسید طوفان
 دیدند معالجان چو حالش
 بستند کمر براقه خدمت
 لیکن چه بود که داروی موت
 گردید چنان باو صعوبت
 چون رفت شکیب از مزاجش
 بردند دران درون صحرا
 گویند که اندران بیابان
 آب از سر کوه سیل می‌برد
 شد بود دشته اندران جا
 ناگاه ز طایلسان سیلاب
 از دیدن آن ملک بترسید
 بدتر شده از نخست حالش
 داشت که آب از گهر رفت

گوئی که گاه ز شاخ نمرین
 دور از جگر چراغ رفته
 چون هاله بجای شد پدیدان
 از دیقه تر گلاب پاشی
 چون شعله خس بجوش آمد
 افتاد چو سایه شد دگر بار
 شد چون بن خار گلبن او
 بشکست سفینه لنگر خویش
 کمر ماند در اختیار سگان
 گامد خلل در اعتدالش
 تا چیز شود ادای خدمت
 شد یک قلم از ریاض طب فوت
 تسکین نه رساند هیچ شربت
 جستند ز دشت بر علاجش
 تا اخذ کند مگر هوار
 می‌بود ز آب رود جریانی
 در بحر عمیق میل می‌کرد
 واکره نظر پشی تماشا
 آهوی سیه افتاد از آب
 زان صدمه بسر بخویش پیچید
 آخر شده از هیات سالکی
 خورشید امل بآب در رفت

توان رکیب خویش خوانده
 ایستاده شما بگوش دارید
 راضی که گله است دو دمیده
 از تاج شهبی سرش مکرم
 تقدیر ورا نگاه دارید
 بل رشته بند و بست آدم
 خوبی همه در بقاش باشد
 دو حرف بگفت از سر پند
 هستند ز کافه برایا
 کین هر دو بذات خود گرامی
 ورنه چه بود تو نیز داند
 از ظلم به سلطنت زوال است
 خود ماند بچرخ روح بشتافت
 از حسرت محض وا برآید
 آشفته خیال و حال دنیا
 چون اژدر هفت سرنگین است
 پیچیده زهر و انگبین چند
 توان رکیب خویش خوانده
 ایستاده شما بگوش دارید
 راضی که گله است دو دمیده
 از تاج شهبی سرش مکرم
 تقدیر ورا نگاه دارید
 بل رشته بند و بست آدم
 خوبی همه در بقاش باشد
 دو حرف بگفت از سر پند
 هستند ز کافه برایا
 کین هر دو بذات خود گرامی
 ورنه چه بود تو نیز داند
 از ظلم به سلطنت زوال است
 خود ماند بچرخ روح بشتافت
 از حسرت محض وا برآید
 آشفته خیال و حال دنیا
 چون اژدر هفت سرنگین است
 پیچیده زهر و انگبین چند

حکایت هم درین معنی گوید

چندین کلمه * قلیل فرهنگ بودند گرو بوار سرهنگ
 دل خسته و سینه چاک از غم چون آب ز گریه چشمه‌ها

روزی ز اُساری گفت مردم
 ما را تو ز بند خود رها کن
 از گنجیه زرت فراهم آریم
 سرهنگ شنید و گفت آری
 بدگذاشت ولی ضامن گرفته
 مدت نه گرفت زب رساندند
 مقصود ازین حکایت این است
 زنهار مکن درز دستی
 هرکس که بخورد مال دنیا
 چون آن کدگان بقید ماند
 گنجی که بقسمت کسان است
 نه زرقتی زود زندهش
 بهرام که او شد یمن بود
 عادل بود و کریم بوده
 از مسند خسروی گذرا کرد
 تو درچه حساب ای سبک سر
 ثانی مغرور از کف غریبان
 مرهون گشتن بوار دیگر
 جز خیره سری دگرچه باشد
 آخر زین باغ رفته باید
 گر زیست بود به نیک خامی
 کای تیره دل ستم نورد
 راه از خویشتم بمان
 پیش تو بلا سفین گذاریم
 واکرد ز بند خویش بار
 زانها خطی از نشان گرفته
 آن گرد بلا ز خود نشانده
 کیی دهر چو خصم در کمین است
 از اوج فتد بروی پستی
 افتد بسرش و بال دنیا
 در پنجه گریگ صید ماند
 شه بر سر آن چو پاسبان است
 نه بهر تزک نه بهر شانش
 با آنکه جوان نیک فن بود
 محسن بود و حلیم بوده
 در زیر زمین بد خمه سر کرد
 نازی چنینی تمام ابر
 بیمار مشو بر طبیبان
 زان پس رفتن بدام دیگر
 جز طور خری دگرچه باشد
 در تحت مغاک خفته باید
 آن مرد بود بهی گرامی

فره‌بیان نشستین راغب بر تخت شاهی بجای پدر

ای دولت تازه عهد جاوید	وی اجر بهار کشت امید
من دست بدامن تو دارم	پیوسته سپاس تو گزارم
جز در گه تو قیام من نیست	بی توبه دگر سلام من نیست
از روز نخست یار جانی	هستم بتر من اگر تو دانی
من هم چو تو بخت را میروم	در ملک سخنوری امیروم
آب سخنم کم از گهر نیست	این سکه بدون نقش زر نیست
چاقیکه از آن خرد کشد گنج	گردید زمان من گهر سنج
مشاطه این عروس اقبل	زیں گونه فشانند رنگ آمال
گان شاه سیر کامرانی	چون رفت بملک جاودانی
بر جای پدر نشست راغب	از بخت بلند و رای صائب
شد شمع ولی قهر برآمد	بهتر ز پدر پسر برآمد
از عدل شد صلاح اندیش	شد از دم گرگ حلقه میش
در عهدش از برای تمکین	شد بر سر صعوه بال شاهین
از بهر ضیافت دگوتر	در خادع باز شد کبوتر
ناسک بوزارت ملک شد	در سلک مهمان منسلک شد
زان شاه و وزیر چون چمن بود	در هر طرفیکه از یمن بود
فسرو که دگر بود صفاتش	خواهند جهانیان حیاتش
دستور چو او درین عمل شد	افضال خدای لم یزل شد
شاهان که ثمر ز بخت خوردند	از رای وزیر گوی بردند
زد سکه بملک چون سکندر	از رای وزیر شد مظفر
یارب بجهان مباد حاکم	آن بد گهری که هست ظالم

راغب به مجرد نشستن بر تخت یمن بسان گلشن
 سر سبزی ملک شد دگر گون آباد شدند کوه و هامون
 در داشت حساب دخل سه سال از حاصل زرع و قاجر مال
 شد روی مزارعین درخشان چون در شب تار ماه رخشان
 از کثرت نعمت خدا داد گشتند سپه ز بار آزاد
 از مله چنان ریود فتنه جز چشم بتان نبود فتنه

در نصیحت فرزند گوید

ای جوهر معدن گرامی وی گوهر کان نیک نامی
 هفت است ترا ز سال بنیاد در شصت من است نیز هفتاد
 من نوبت خود تنهار کردم بر پیک اجل سلام کردم
 تو همچو نهال دوجوانی چون ماه ذوی بکامرانی
 رانچه که رسد ترا ز حوران از رفتن آن منم پیشیمان
 باید که دو حرف من کنی گوش ایی داروی تلخ را کنی نوش
 کمال این است گر تو مردی چون شیر دلاں جهان نوردی
 نیت بامور خیر داری در کشور خیر سپهر داری
 اثبات عمل بدون نیت هرگز نبود ای نیک سیرت
 در هر راهی که پا گذاری اول بهر خدا گذاری
 در امر تعبدی به یزدان اخلاص ضرور هست ای جان
 نزدیک خرد بود مسلم از کار تو کار حق مقدم
 مومن که بود تا بد برو نهر سعادت
 ز آرایش زیور عبادت

هر ظلمت بپیر و صبح امید
 تصدیق که نسبتش بدل هست
 پیک رنگ شوی درون و بیرون
 آن رنگ که هست صبغة الله
 هر فیله بشانی است موسوم
 ای خوش منش ادب پسندی
 خراهی که بدهر شادمانی
 اندر ره نیاید و آن قدم زن
 از قریب و جوار بد حذر کن
 از بهر معاش کار مکشا
 بسیار که نا پسند باشد
 عزت بقناعت است حاصل
 در قرض مشقت است (دانی)
 نه دام بدنه دام بستان
 پا آنکه اگر معامله شد
 بر قدر ضرور لاعلاج است
 لیکن ز کلام شیخ سعدی
 و امش مدحه آنکه به نماز است
 که فرض خدا نوی گزارد
 مرغانه خود اگر بود کن

ثابت مانند چو ماه و خورشید
 زان اهل نفاق منفعل هست
 دارند دو رنگ سحر و افسون
 نقش است بجانم الله الله
 این است که کلک کرد مرقوم
 پاکیزه نهاد و ارجمندی
 از هر جا مستفاد مانی
 در صحبت اهل علم دم زن
 در زمره صالحان گذر کن
 چندان بتلاش کار مکشا
 اندک چو خوری پسند باشد
 حاصل بطبع شده است باطل
 تست دانی
 خیریت خویش اندران دان
 با نیک منش مقابله شد
 انسانی پایند احتیاج است
 بشنو دو بیت گر تو سعدی
 گرچه دهنش زفاقه باز است
 از قرض تو نیز غم نه دارد
 این است نصیحت دگر بس

در خالقه کتاب گوید

المنه الله	کیس	فسانه	آمیخت	برنگ	جادو
برگنج معانی	گراں	سنگ	گردید	یکی	طلسم
رمزی نهان درین بیان است			روغن کش	شعله	زبان است
هر نکته چو برق آتش انگیز			بر زخم	جگر	بود نمک ریز
ارژنگ نگار (سحر) مانی			کردم	رقم	فریب دانی
هر لفظ چو نخل	شوق	درکهن است
از دود نهان سینه گل کرد			بالای هیون	عشق	جل کرد
گودید قجای عنبر افشان			بر قامت	معنی	درخشان
مضمونش رهبر جنون است			در مغز	خرد	شیم خون است
ایس نسخه چو نسخه بهاریست			از داغ	جگر	چو لاله زار است
تا مشق سخن دوست کردم			ترک	خودی	از نخست کردم
آشفته خیال و تیره رایم			در کار	نهنگ	هست پایم
چون من شود ارکس خرد سوز			تازد	پتی	ایس شکار فیروز
پهلوی گوزن شیر خاید			یا شیر	صفت	سگی بیاید
گر گریه نیک این هوس برد			چون	موش	ضعیف صد لگد خورد
رتبت بمقام آفریدند			شوکت	بامام	آفریدند
منظور نه شد بر سخن ور			موضوع	یکی	بعلم دیگر
هر کج عنق دژم نهاده			مهر	سر	محضری فساد
گوئی نتوان ازین فزودن			انگشت	برین	حروف سوهن
کیس آتش فارسی بر آرد				بر آرد
هر چیز انقلاب هستم			چون	نقش	بلوح آب هستم

شبنم صفتم ،	بغا ندارم	پا بر سر ارتقا ندارم
خاموش شدم	ز تلخ حرفان	بستم لب خویش چون شگرفان
پهلو زبان دراز کردن		مغز سر خود گداز کردن
ایس در خور شان من نباشد		وین مهره بکان من نباشد
ورنه دشوار نیست هندان		بودن بجواب ناپسندان
دادن بشراره مشقت خسی را		در شعله زدن پر مگس را
دور است ز عقل دور اندیش		دیگر بودم برگ زدن نیش
یارب خط ایس پرند مشکین		ایس نقش و نگار قطعه چس
تا گلشن دهر هست رنگین		بی رنگ مکن ز رنگ تزئین
کن حرز گلوی نازنینان		گل طره دست مه جبینان
هم ورد زبان عاشقان کن		هم جوش خیال صادقان کن
در محفل دل فروز مردان		محبوبه عز و ناز گردان
لب چون ز دعا گرفت تزئین	 : ندای آمین

تمت الكتاب بحون المالك الوهاب قصة راغب و مرغوب من تصنيف
میر ابجدی بتاریخ هفدهم شهر شوال الحکرم روز جمعه سنه یک
هزار و یک هج و نود و شش هجری

فهرست مضامین و عناوین

مثنوی

راغب و مرغوب مصنفه میر ابجدی مرحوم

شمار نمبر	نام عنوان	صفحه
۱	۱ — در حمد باری تعالی	۱
۲	۲ — در مناجات	۲
۳	۳ — در نعت سید عالم صلی الله علیه و سلم	۳
۴	۴ — در مدراج نبی صلی الله علیه و سلم گوید	۴
۵	۵ — در تالیف کتاب گوید	۵
۶	۶ — در بیان عشق گوید	۶
۷	۷ — در بیان آغاز کتاب و ذکر بهرام شاه پادشاه یمن	۷
۸	۸ — در بیان گوش ناکردن بهرام شاه نصیحت وزیر را و رفتن او بطلب درویش در بیابان	۸
۹	۹ — در بیان یافتن شاه بهرام درویش را در بیابان بغار کوه از رهنمونی بوزینه	۹
۱۰	۱۰ — در بیان تولد شدن راغب پسر بهرام شاه	۱۰
۱۱	۱۱ — در بیان پرورش یافتن راغب	۱۱
۱۲	۱۲ — در بیان دیدن راغب مرغوب را در خواب و عاشق شدن بر جمال او	۱۲

- ۱۲ -- در بیان بیدار شدن راغب از خواب در وقت صبح و
 ۴۷ زاری کردن او در عشق مرغوب
- ۱۳ -- در بیان ظاهر شدن را از راغب از استفسار ناسک پسر وزیر
 ۳۱
- ۱۴ -- در بیان نامه نوشتن بهرام شاه در خدمت ملک همام
 ۳۴ پادشاه حبش در باب خواستگاری راغب پسر خود
- ۱۵ -- در بیان متغیر شدن احوال مرغوب از غایب عشق
 ۳۶ راغب و واقف شدن کنیزان و ظاهر کردن آنها با مادر او
- ۱۶ -- در بیان فرستادن گل چهره دایه را بنزدیک مرغوب
 و واقف شدن او از عشق آن پری پیکر و آگاه شدن
 ۳۸ ملک همام از آن
- ۱۷ -- در بیان رسیدن رسولان شاهان اطراف با تحائف برای
 خواستگاری مرغوب و جواب دادن ملک همام آنها را و
 ۴۳ طلب کردن تصویر راغب از پادشاه یمن
- ۱۸ -- در بیان فرستادن بهرام شاه تصویر راغب را نزد
 ملک همام و عاشق شدن او بران و شیفته گشتن
 مرغوب از سر نو بدیدن آن نقش و قرار یافتن
 ۴۵ نسبت از طرفین
- ۲۰ -- در بیان غلبه نمودن عشق بر راغب بعد رفتن ناسک
 و آشفته ماندن شاهزاده از استیلا آن
 ۴۸
- ۲۱ -- در بیان آمدن ناسک نزد بهرام شاه و روانه شدن
 راغب طرف شهر ختن
 ۵۱
- ۲۲ -- در بیان غرق شدن زواری در دریا و بر آمدن راغب
 بدستیاری تخته بر ساحل بحر
 ۵۲
- ۲۳ -- در بیان گرفتار شدن راغب در دست سپاهان حبش
 و فروخته شدن بدست مهرخان سوداگر ملک گت
 ۵۶

۲۴ — در بیان فروختن میر خاں سوداگر راغب را به دست
پادشاه ختن و عاشق شدن دختر شاه بر جمال راغب ۵۸

۲۵ — در بیان رهایی یافتن راغب از قید شاه ختن و ملاقات
او بآن درویش که بهرام شاه را ثمره مراد داده
بود و عنایت کردن او کلاه سر خود راغب را ۶۱

۲۶ — در بیان مرخص شدن راغب از درویش صاحب کمال
و رسیدن او در شهر چین بدستگیری پری نژادان ۶۳

۲۷ — در بیان سکونت ورزیدن راغب در خانه گل فروش
مرغوب و فرستادن انگشتی او را اندرون طوق گل
در خدمت آن دلبر مرغوب ۶۶

۲۸ — در بیان بر آوردن مرغوب انگشتی را از طوق گل و
استفسار کردن احوال راغب را از زبان پیروز گل فروش ۶۸

۲۹ — نامه مرغوب بجانب راغب ۷۱

۳۰ — نامه راغب در جواب مرغوب ۷۳

۳۱ — در بیان دیدن ملک همام پدر خود را در خواب و
آگاهی دادن از آمدن راغب در شهر چین ۷۵

۳۲ — در بیان یافتن ملک همام راغب را در شهر چین و
شاد شدن او از جمال جهان آرای شهزاده یمن ۷۷

۳۳ — در بیان رفتن راغب بشکار و یافتن داسک را در صحرا
اندرون کلیسای راهب ۷۹

۳۴ — در بیان دامادی و عروسی راغب و مرغوب اول خطاب
به سفین کند و انگاه بدستان رود ۸۱

۳۵ — در بیان مرخص شدن راغب و مرغوب از ملک همام
طرف شهر یمن و روانه شدن آنها بآن سمت ۸۷

- ۲۶ — در بیان یافتن کورنگ خلخال مرغوب از شکر ماهی
و عاشق شدن او بر او و فوج کشیدن او برای مقابله با راجب ۸۹
- ۲۷ — در بیان مصاف کردن راجب با کورنگ تا قتل و گرفتن
کورنگ از پیش راجب ۹۱
- ۲۸ — در بیان آمدن راجب در شهر ختن و پیغام نسبت
ناسک با صنوبر دختر پادشاه آن جا و قبول کردن
او بعد عذر بسیار امر نسبت را ۹۲
- ۲۹ — در بیان زفاف صنوبر با ناسک ۹۵
- ۳۰ — در بیان نهضت نمودن راجب از شهر ختن بطرف
ملک یمن و ملاقات کردن او با مادر و پدر خود ۹۷
- ۳۱ — در بیان وفات کردن بهرام شاه پادشاه یمن ۹۹
- ۳۲ — حکایت هم درین معنی گوید ۱۰۱
- ۳۳ — در بیان نشستن راجب بر تخت شاهی بجای پدر ۱۰۲
- ۳۴ — در نصیحت فرزند خود گوید ۱۰۴
- ۳۵ — در خاتمه کتاب گوید ۱۰۵

کلیات ابجدی حصہ سوم

زبدۃ الافکار

مصنف

میر محمد اسماعیل خان ابجدی

ملک الشعراء دربار والا جامی مدراس

مرتبہ

محمد حسین محوی لکھنوی

جوئیر لکھنار اردو

مدارس یونیورسٹی

سنہ ۱۹۵۱ عیسوی

تقریظ بر مثنوی زبدة الافکار از مولانا محل باقر آگاه مرحوم

مولوی محمد باقر بعد ملاحظه این کتاب زبدة الافکار بمهر ابداعی

مصنف هذا الكتاب نوشته فرستادند . رقعہ این است :

عواجب بلاغت و جرات از افق فلک عجیبة المضامین این نظم

رسا مرتفع است - و نفایس لطافت و ظرافت در اصداف اسالیب

غریبة القوائدین این شعر مصنف مجتمع از رشک در غلطان

الفاظ فصاحت نشانیش که در نزاکت و رنگینیا بغایت برجا

است . صدف سینہ حساد ناتوان بین همچو دل بحر شکسته

تر از کاکل پریشان و از حسد بوارق درخشان معانی قدرت

عنوانش که در صفوت و صفا توأم پیشین این ککا است .

خواطر احبا ردیفوار جویای قافیہ لطف و استعسان میزان

هر قاصر فهم آن را نتواند سنجید و قوافل بدائعش در تنگ

نام حوصلہ هر نارسائی نتواند گنجید . غرض این کلام

مرغوب نادر اسلوب سراسر خوبیها است و بوجه من الوجوه

قابل اعتراض و ایراد نیست .

مثنوی زبدة الافکار

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

افسر فهرست کتاب قدیم	بسم الله الرحمن الرحيم
باغ سخن را که بهار است سبز	از خط آن لاله عذار است سبز
جمعه جهان پر تو مصباح اوست	باب فلک بسته مفتاح اوست
طرفه کلیدی که خزان درو	مغزن خلاق اماکن درو
نظم حروفش که بخود باهر اند	راست کن مثنوی عالم اند
شمع فروزان شبستان قدس	لاله فروشان گلستان قدس
هر الفش زیر نقاب سیاه	هست بتوحید الهی گواه
. بکفالت کند	پر سر تفرید دلالت کند
جلوه کند وحدت یک رنگ را	طرح زند تارک آهنگ را
گوهر نازنده بحر جزیل	افسر اسماء خدای جلیل
با که ازو هست بقا تاجور	. . . کونین بدو جلوه گر
بسکه ره عجز پسندی گرفت	جای الف رفت و بلندی گرفت
رسم کتابت بجهان نا شده	صدر نشین جای الف با شده
هر که تراضع به کماهی نه کرد	خسروی ملک الهی نه کرد
سپس که کشد شصت قبا در کنار	خامنه ده عالم هر ده هزار
شانه وش و لپک کلاه سر است	زلف سخن را بشکاف اندر است
شانه سینش که نپاشد بر سر	سر بصفت سر نشود سر بر سر

چاه سرانند درین داوری	تا نبود سر نبود سروری
روز جزا هر که خورد بیم او	حصن حصین نیست مگر میم او
گری زمیں حلقه فروش و یست	چرخ بریں حلقه بگوش و یست
دیده وش و سرمه کش دیدها	حلقه زن گردن امیدها
بحر خطیر است سوادش پفر	فرجه نظیر است بیاضش دگر
طرح کش سنبل تر لامها	جعدنها تاب ده دامها
چونکه بهمرنگ توصل شدند	آره کش موی تفضل شدند
روی دوی را ز خودی تافتند	افسر ادغام بسر یافتند
آنکه اشارت بهویت کند	غوطه دریں بحر هویت زده
را که سر راز الهی بدو است	فتح در علم کهای بدو است
هاکه درو حلم نمودار شد	آئینه حلم پدیدار شد
گر بنظر تاج حقائق بود	درج دران گنج دقائق بود
نور که بود ابروی نور بهشت	جلوه کن پرتو نور بهشت
گرچه هالیست ولی عنبریں	تاب ده نیر چرخ بریں
مسئله زنگ حوادث بود	دافع وسواس خبایث بود
یا که دهد یاد ز جام الیست	جرعه کش آن همه هشیار و مست
شد بهر او عشر کامله	سر نهان را چو صدف حامله
بهست وراقه که ریا واکند	فرق ریا را بتنه پا کند
ایں ره ملحوظ ریا انتما	نه بدرون است و برون ده نه
هست یقین شرک خفی را اثر	تسعه شدن زیر نقاب عشر

در سپاس بناری تعالی جل عظمته

شکر خداوند جهان آفرین کرد دهان را چو شکر شکرین

داد بتن جان بگرامی بها	کرد هبه گوهر خامی بها
داد نظر را ز بصر ارمغان	بست سخن را بهوال زبان
نور خرد کرد فروزان بدل	ردگ شرف ریخت برین آب و گل
شمع قهر را ز کبودی حجب	کرد فروزان به شبستان شب
علم و خرد کرد عطا خاک را	ردگ صفا داد دل پاک را
از رهم مادر زندگی بشب	کرد بیرون بچه رومی نسب
روی ماه از مهر درخشان نمود	سنگ سیاه لعل بدخشان نمود
زاتش لاله دل صبرا بسوخت	از بغل خار گلی بر فروخت
زای نهایی را بضمیر آفرید	طفل گهر را بصدف پرورید
زلف چمن را ز صبا شانه کرد	اشک هوا را بسدر دانه کرد
آب مطر را بر زمین بار داد	سده ابر از دل گردون کشاد
سپزه دمانید رخ ماه را	تاج شرف داد سر شاه را
گنج ظفر در دل شمشیر داشت	فیض قدم در بر شبگیر داشت
خاف زمین را گهر کعبه تست	آهوی چین را گهر نافه بست
ایس همه برهان خدائیش هست	بر شرف ذات گوازش هست
هیچ نه بوده بازل بود او	جمله جهان عابد و معبود او
. بود در عدم	اوست شهنشاه سریر قدم
مرد پژوهنده ازان ره نبرد	جوهر خود را بوجودش شمرد
ذات ورا بدو و بدایت کجا	علم ورا نیز نهایت کجا
کیست درین معبد نیرنگ جو	دم لهن الهاک زند غیر او
شاهی او مسترد از ملک نیست	در بر گرداب ورا فلک نیست
نیست مقلد ز تقلید بیرون	عالم اسرار درون و بیرون

مستی او دور تر است از مثال هست مبرا ز قیود خیال
 تائب خرد را بدو افروختن در بر مهتاب کتان سوختن
 هر که دلی را به نیاز آوری عقل فرو رفته فراز آوری
 رو بسوی قاضی حاجت کنی نیت حاجت بدو ثابت کنی

در مناجات

ای ز تو ابواب کرم باز شد از تو دعا و گداز شد
 دخل من خسته ز باغ تو رست دور ضمیرم ز چراغ تو رست
 تخم محبت بدلم کاشتی جنگ دوئی کرد بدل زاشتی
 رونق بازار من بیدلی از همه رو حل کن این مشکلی
 کار مرا چون ز کرم ساختی سر ززمین بر فلک افراختی
 باز چنان کن که درین تنگ راه مغر تکبر ز سرم دور کن
 روی نیازم بسوی خویش آر نقد مهمات فراپیش آر
 رخت مرا بر در دوشان مکش مهد امیدم بربوئان مکش
 رزق من از غیب مقسم نما نارمن از دور مجسم نما
 رهم مرا علم یقینی به بخش عقل مرا رونق دینی به بخش
 آب کرامت بگل من ببار قا نرسد ز آتش دوزخ شرار
 روز مصیبت که شود رستخیز قا چه بود حال من سست خیز
 بهر تخلص چه زبان آورم با که روم حرز امن آورم
 نهست دران عرصه پر گزند جز تو دگر دادرس مستمند
 کفایت مرا آب نباتم دهی رسته شوم گر تو براتم دهی

در نعت سید عالم صلی الله علیه و آله و اصحابه و سلم

جنبش اول که قلم بر گرفت	حرف نخستین ز پیمبر گرفت
شاه رسل جلوه ده داستان	عرش حریم است و ملک آستان
هرچه درین برج زهر حد بود	آیدت او فضل محمد بود
نیست ورا کلک ولی در افق	در بر مه کرد رقم حرف شق
دفتر آیات فتوت بدو	مهر خط ختم نبوت بدو
تاج سران عالم اُمی لقب	جامع اسرار علوم ادب
حامی ما روز سریع الحساب	پرده کشای خط اُم الکتاب
مجمع اوصاف بشیر و مدحیر	مخبر آگهی دل روشن ضمیر
شاهد خلوت گه اقلیم راز	یکه رو و یکه دو و یکه تاز
شافع افراد سیاه و سفید	خسرو فیاض سریر امید
شاه رسولان که فلک خاک اوست	شیر فلک بسته فتراک او است
رونی بازار کواکب شده	مطلع اشوار غرائب شده
جلوه گنان همچو مه چارده	گشت عیان برافق چارده
عرش بریں از قدمش کامیاب	هست نمی ازیم او آفتاب
تا نه درخشید مه کان جود	عالم گیتی بشب تار بود
از گهر او ضوی امید تافت	از رخ او پرتوی خورشید یافت
بانی بنیان کمالات شرم	باعث ایجاد مهمات ورم
تیغ زن لشکر شماسیان	خال ده چهره عباسیان
قائد دل یاران او	سائق جان کارگزاران او
آنکه نخستین شد صدیق هست	در ره دیس صاحب توفیق هست

قهقرو عبور گوهر دریای ژرف گلشن دیس راست بهار شگرف
 ثانی عثمان بحیاکس دیدید جامع آیات کلام مجید
 یار چهارم اسدالک بود مظهر آثار یدالک بود
 ختم و برو امر خلافت شده تازه ازو رسم امامت شده

در معراج نبی صلی الله علیه و سلم

رویت اول که علم بر فراخت در شب معراج دهل بر خواخت
 بود شب تار دران شب ملک رو بحرر کرد و رسید از فلک
 چون بسرا بالکشا آمد لرزه گنان همچو سها آمده
 دید دران دم که رسول امین زیر سرش دسدت و تنش بر زمین
 چشم مبارک بشکر خواب بود چهره ترخشنده پر از تاب بود
 دست ادب برد بآهستگی حل گره کرد ازان بستگی
 شاه فلک دید به بیدار شد سوی فلک قصد نمودار شد
 در تن براق زخود جان کشید پشت و را کرد چراغان عید
 چون نگهش آمده آن شب چراغ برق صفت گشت فروزان دماغ
 بود تنه دلش سالها یافت ازان مرجع امالها
 شاه تپی کیسه و پیشینه پوش گشت بران ختلی * فرخنده هوش
 چون زحرر تا در اقصی رسید فوج رسل تا در اقصی رسید
 رفت ازان جاهه لشکر باو دست ببر آن همه چاکر باو
 چرخ نخستین بقدما فتاد ماه دو تا گشته تدا پا فتاد
 جست سوی چنبر ثانی ازان خامه صفت تیر فتاد اندران

* اسه که از ختل آورد و آن ولایت است از بدعشان و بعضی گویند از ترکستان (غیاث)

داشت همه صحبت خوش همدی
 چون بارادت سوه ناهید شد
 باز فرس چون بغرا تر رسید
 بهر قدمبوس دویده شتاب
 چون بستر گرم عنان شد دگر
 داد جلالت بدو
 رفت دگر دور ازیس پنججیس
 خانه برجیس منور شده
 کرد گذر چون ز سر مشتری
 خاتم جم چونکه بدستش رسید
 چنبر هشتم چه سر افراخته
 اطلس او یافت بهای دگر
 هم ز جهت ملک تگ و تاز ماند
 سدره و جبریل بهم باز پس
 رفرف و کرسی همه را طی نمود
 رفت سوه عرش و را هم گذاشت
 حالت دیگر ز قدم حلوه کرد
 موج قدم سرزد و اورا بشست
 گشت یکی گرددوی سر بجیب
 طالب و مطلوب بیک تگ شدند
 دید بخود آنچه توانست دید
 باز سوه بستر خود دن رسید

گشت دبیر فلک دوی
 چرخ سوم مغزن امید شد
 سطح چهارم بقدمش دوی
 سر ز قدم خانه بدوش آفتاب
 بر سر بهرام نهوده گذر
 گشت مدد بخش عنایت بدو
 سوه نهان دائره ششمیس
 رسم وفا تازه (مکرر شده)
 داد غزل داد دگر
 ریشه کیوانی او بر دمید
 آن کله جامه خود ساخته
 چون بته پای شده جلوسگر
 رخس شتابنده ازو باز ماند
 ماند ازان شاه گرامی نفس
 حجره دگر دید و دگر در کشود
 بیرق وحدت بدگرگون فراشت
 رفت اضافات ازو، ماند فرد
 چون گل نرگس به تن چست رست
 عقل دریس نکته گرفتار ریب
 عاشق و معشوق بهم یک شدند
 گوش شنید آنچه تواند شنید
 گرمی بستر بهمان طرز دید

..... جان ابعدی خسته را شرح دهد نکته سر بسته را
 زین راه قهر کم زد ختم سخن را بفروشی کند

خلوت اول

هیچ نبوده ز ظهور صفات	خلوت اول که دران غیر ذات
گلشن صد رنگ بیک دانه بود	شاهد مخفی به نهان خانه بود
پردگی بود جمالش دگر	آئینه بود خیالش دگر
خود گل و خود غنچه صفت خود چمن	خود صنم و خود بصفت جرمین
نقد دران غیر خبروشی نبود	بود دکان جنس فروشی نبود
شاه گران مایه تفرج نداشت	بحر گران سایه تفرج نداشت
یار نمی داشت تمنای گل	باغ نمی داشت تمنای گل
نخل سر ریشه دمیدن نداشت	چار پر از باده چکیدن نداشت
ابر نمی ریخت برین گل و بل *	بذر گری تخم نمی زد به گل
ساقی گل رنگ بخود ریخته	غیب هویت خمی انگیخته
کار دگر گونه فروبست بار	نشسته دگر گونه فروبست کار
شوق نهان را بطرا تر کشید	عشق درین ضمن فترا تر رسید
دید بخود آنچه بود کیفیت	رفت ز سرپوی گل مصویت
کنز خفی قابل اظهار دید	گنج جواهر بنهان بار دید
ترک ادب ترک شعور بود	ظلمت شب مازم نور بود

خلوت دوم

خلوت ثانی که در انجا شعور کرد تجلی ز خیال ظهور

* واپل - باران بزرگ قطره -

ماده روح نور و شهود و وجود	کرد دران جلوه بکشف جام جود
علم دران رتبه نمودار شد	عالم ازان علم خبردار شد
گشت نمایان صور علمیه	یافت بهام گهر علمیه
علم شهودات تعیین گرفت	درک مقامات تمکن گرفت
صورت اجمال بیک احدیت	جوهر تمثال بیک کیفیت
گوشه شمس صاحب ریایات شد	قابل اقبال مهیات شد
شمع فروزنده درون نقاب	ماده درخشنده درون هجاب
تخم خرد دید گلستان بجر	شاه زیگ غرفه برون کرد سر
موج زنی بمر نهان ساخته	می باثر پرده بر انداخته
لفظ یکی معنی او صد هزار	شاه یکی لشکر او بهشمار
لیک نه پردگی ذات بود	قالب اظهار علامات بود
خلوت علمی ست و راه صفات	علم گرفت است تعیین بذات
این همه از پستی تفهیم هست	میتدیای را پستی تعالیم هست

خلوت سیوم

خلوت ثالث که مدار شهود	جوهر او عرض جهان را وجود
ابر گه نازیم کثرت است	ذیر نور فلک وحدت است
نسخه تکوین رقم کلک او	آیت تفصیل در سلک او
رنگ نه دامن ایجاد شد	طرح نه صورت بنیاد شد
موسس نه دایره کن مکن	حلقه شش حجره مربوط کن
سنو سبی شد بگلستان ازو	شمع منور ز شبستان ازو
عالم و معلوم جدا شد زهم	قالب و مغلوب برون زد علم

اصل * نمایان ز فروغش شده صورت آخر ز شروعش شده
 کبرگری کرد هنر را پدید بخورگری کرد ثمر را پدید
 پهل و گل هر دو بهر یارشد طالب و مطلوب پدیدار شد
 شد دل فانیوس چراغان ازو شد دل ناقوس غریوان ازو
 دیر مغان رونق دیگر گرفت مسجد و منبر همه زیور گرفت
 را داد جلا ما و من یافت طراوت به دگر گون چمن
 قفل فرو بسته را آمد کنید زخم جگر خسته را مرهم پدید

مقاله اول در آخرینش احر علیة السلام

مشت گله چون عالم افراخته شیر دلاں را سپر انداخته
 طفل چهل روزه شهنشاه شد داغ نه ناصیه ماه شد
 خاک سیه را شرف شد پدید بوالبشر صاحب اسما رسید
 گنج جواهر بته خاک بود غافل ازان عالم افلاک بود
 چون ز سر خاک بروی کرد سر ریخت بوان لشکر گردون گهر
 گشت خلیفه بهمه خاکیان داشت شرف بر همه افلاکیان
 خلعت تشریف بجر در کشید چادر سه لشکری بر سر کشید
 شاهی او الکت ناسوت شد خسروی در کشور ملکوت شد
 چونکه جمالش بجهان تاب یافت خال عصی از رخ او آب یافت
 نور درخشان شده عین الکمال تانده رسد چشم بدی را جمال
 علم الهی ز دلش آشکر فیض خدائی ز لبش رو بکار
 کارگه قدرت الهی است پور زمینی را چه قدر شاهی است

ایس چه شرف هست کف خاک را . کیست بدو داد دل پاک را
 ایس چه بود سر نهان در وجود ایس چه بود بخشش ایشار و جود
 ایس چه بود زر گری کبریا شد بکفش خاک سیه گهیا
 رکن چهارم نبود جز تراب فرش ورا کرد الهی بر آب
 همچو یکی توده خاکستر است گلخن طباخ ورا در خورست
 جسم نسیف است ندارد وقار کرد ازو گلشن پروردگار
 خوار ازو هیئت ابلیس شد فاش ازو صورت تلپیس شد
 ایس همه قدرت که نهد غیر او کیست ازیس قضیه * کند گفتگو
 سنگ شود آب و دگر آب سنگ خاک شود باز زر سرخ رنگ
 ایس همه از سطوت یزدانی است دبدبه و شوکت سلطانی است
 تاجه پدید است دم زندگی طوق گلوهست بهابندگی
 غیر ازیس نیست دگر کار ما هست همین حرف سزا وار ما

حکایت

رفت یکی روز بره بو تراب دیدیکی گبر گرفتار خواب
 زیر درخته بزمین در غبار چون سگ دیوانه در افتاد خوار
 شهر خدا رفت بجالین او گرد ربود از گل سرین او
 خفته بخود آمده از خفتگی دیده کشاد از ره آشفتگی
 گفت بآن شد که بگو کیستی بر سر ایس راه پئی چستی
 لطف ترا دیده دلم شرم کرد سنگ مرا عاطفتت شرم کرد
 گفت علی ابن ابی طالبم بر همه شیران جهان غالم

خاک منم کنیت من شاهد است	بر لاهی دار بتو عائد است
گر قدمم بر سر افلاک هست	لیک مرا القلم با خاک هست
قلعه ازان کرد بمن میل جنس	از چه بود سوی تو این میل جنس
لطف کجا رشک بود غور کن	دیست جز این هیچ درین جا سخن
غیر سبک جست و بها افتاد	گشت مسلمان ز شه دین و داد
شاه جهان داد ردای خودش	کرد مکرر ز عطای خودش

مقاله دویم در تنبیه غافلان

عشق خدا مرد شتابنده را	جمع کند کار پراگنده را
دل که بخود بار ندامت کشد	عشق بهر نقش کرامت کشد
هر که درین دشت سراب آشنا	گشت زیگ دجله بر آب آشنا
خانه گزارید بران پایه سنگ	ره زن آن خسته شود صد نهنگ
به که ازین دجله قدم بر زنی	خانه دهد جان به نهنگ دنی
چند درین ورطه دمی شو برادر	رخت گران مایه مکن زیر چادر
تا نشد آن شاه * ازین چه برون	جذبیه اقبال نه شد ره نبون
نقل مکان کرد و را در سران	تا چه بود دولت این نقل جان
کار مکن تنگ بخود زینهار	به که کنی فکر ره رستگار
نفس دغل را بتبر بر فگن	تیشه برین پای هوس در فگن
از چه درین دائره خاکدان	نقطه شده خاک کشیدی بجان
نقطه گل را بزمین در کنی	نقطه گل شو که جهان سر کنی
بهو الف شوز نقطه بر کنار	کار نقطه را بتعدد گذار

به که در ملک تنگ فرد زنی
 مهبل در پس چشم تعلق کشی
 تا که نه سوزید تن خویش شمع
 خود به شده زیر مله لکن
 نهره دلی نور درون رد کند
 حسن عمل را چو توقف کنی
 بخور بزمستان که بود زیر تاب
 وقت نشاط تو شده صرف غم
 به که بیگ عشق کشائی دکان
 سود کنی گر تو تجارت کنی
 زین چه بود روز بهی، تاجری
 قلب زر است این که تو داری بکف
 قلب بود قلب بهر جا پری
 صولت ننگد کشاید زبان
 گرچه بکیسه تو کنی مفتی
 کیسه بران را چه دهی صرف گنج
 خاک در پس چشم تعقل کنی
 روز تعدل که ترازو نهند
 خشک سرانند هم الخاسرون
 پله گران شو که شوی مردکار
 هرزه بود کار سبک سیرتان
 نقد همان به که بر آفین بود

حلقه ابواب تجرد زنی
 اره بر پس طوق تعلق کشی
 تا نه دواخیزد برخ آب دهم
 رونق انوار دل الهمن
 جوهر بد آینه را بد کند
 بر کنی حسن تاسف کنی
 روز شود کم چو گرفتی حساب
 عمر گرامی بتلاش درم
 مشتری عشق ندارد زبان
 هستی موهوم بغارت کنی
 در عرض خاک سپه گوهری
 رو بسره کن که بیای شرف
 قلب دیرزد بر هر مشتری
 قلب بود بر محک امتحان
 گاه بها خنده زند صیرفی
 از چه شوی دست تهی باد سنج
 شیشه تهی گشت چه قافل کنی
 بر شرف سنگ جزا می دهند
 مایه گرانند هم البطلهون
 پله سبک را نبود اعتبار
 یاره بود نقد مگس طینتایه
 کفه همان به که موازی بود

هست ترا داد خدا بهر کار
 عقل تو بالید برای شکار
 صید درین وادی روبه مکن
 صید درین کالبد خویش کن
 چون تو کنی صید درین دشت زار
 پس درین وادی آزادی است
 این شرف مایه آزادی است
 مسست مشو چون نفس جبریاں
 معنی این جبر نه بستن بود
 جبر اگر هست دگر کاملی
 بنده شدن پیش خداوند جان
 این نه بود جبر بصد کج روی
 آنچه ترا هست دران اختیار
 آنچه ترا نیست دران دست رس
 پس جز این جبردنی یار تست
 عاشقی یک رنگ ندارد نیاز
 مشرب خود کام نیاید بکار
 عشق بود از خودی خود شدن
 حاصل این رنگ زند مویمو
 صورت او معنی اسما بود
 فتنه پژمرده صورت پرست
 گل نه کند تا که ز صورت نرسد
 فصل بهنگام در آرد بهار
 به مدد عقل قدم برزدن
 نیست میسر بلب گفتگو
 آئینه روی مسما بود
 گل نه کند تا که ز صورت نرسد

حکایت

بود یکی خسته شیدا درون داد دلی را بیکی لاله گون
 ناوک دلدوز بت همچو برق داشت بدل کا سر سرفار غرق
 بود چنان بر رخ او شیفته رفت ز خود بادل افریخته
 آن بت سنگین دل نا مهر جان گردیکی روز ورا امتحان
 کاکل مشکین بتراش آورید لاله رخ خود بخرایش آورید
 کرد برون جامه دیبا زتن ساخت بیک دلق کهن پیرهن
 برقچه پشمینه برودر کشید ابر سیه بر سر مه بر کشید
 کرد چنان هستی خود پا قمال کس شناسید ورا زین وبال
 بود گمانش که گرفتار خود وانه کند دیده بدیدار خود
 لبیک غم عاشق شوریده خو گشت فزون تر ز نخستین بدو
 ولولۀ او ز یکی صد شده طنطنه بر چرخ زبرجد شده
 بود شب و روز بدین حال او سایه صفت در پس دنبال او
 بر سر یک پشته بآن شور حرف گفت یکی روز نگار شگرف
 گای دل مجبور سراسیمگی خرمن بر باد ده زیرگی
 چون تو ندیدم بویا دیگر بر تو سزد بخت کشاید دره
 لبیک عجب آیدم از وضع تو این چه بود وضع بمن راست گو
 . . . بر سر خود چون بتان قایم نه کاکل عنبر فشان
 لاله هنرا بهمن زار بود سرو سہی رونق گلزار بود
 شمع بدم دردم افروختن بود بجای بر سر من سوختن
 رفت کنون از کف من روزگار گشت درین پرده دگر گونه کار
 هفتد مرا آنچه که سنجیده رفت زمن آنچه که تو دیده

من زنده رو سوز بدل می‌دهی
 از چه بود این همه آشفته‌گی
 گل ز گلستان چو شود نا پدید
 کس نه زنده کام سوز دشت بار
 خسته جگر گفت بدو کای پری
 آه کرا این چه توهم بود
 خار درین راه فگندی مرا
 معنی تو دام فگنده بهمن
 غمزه گره از دل ما وا کند
 چشم مروت کند این جا عمل
 معنی معشوق بود ناز او
 شخصیت تو نه مرا درکش است
 یار همیشه به لباس دگر
 جمله تجلی بی‌یکه رنگ نیست
 من بخیال تو سراپا خوشم
 عاشقم و سایه صفت در پی‌م
 حسن اگر رفت دلبر چاک نیست
 مرد نباید که دهد دل بی‌وسبت

جان گرامی بهوا می‌دهی
 بادل بیدار درین خفتگی
 کس بدر باغ نجوید کلید
 چون بعدام رخت کشد لاله زار
 پرتو نور تو مه و مشتری
 دور تر از حسن تکلم بود
 غول بیابانه پسندی مرا
 صورت تو نیست بهمن راه زن
 دیدم خرگس که تمنا کند
 و نه بت سنگ چه دارد خلل
 صورت خوش و حسن ادا ساز او
 ماهیت شخص سراپا خوش است
 چون مه و خورشید شود جلوه‌گر
 جمله جواهر بی‌یکه سنگ نیست
 بی تو مرا نیست دگر مهرم
 عاشق دو روزه حسنت نیم
 عشق اگر هست بها پاک نیست
 داد اگر مردک به مغز اوست

مقاله سی‌وم در فضیلت دل

گلشن هستی چو بهار آفرید
 اول آن بوی وفا بر دهد
 غنچه دل بهر دو کار آفرید
 راننده باغ صفا بر دهد

مصدر اخلاص و مروت بود	ثانی آن محض محبت بود
مخزن اسرار کماهی دل است	مطلوع انوار الهی دل است
اون او آخر او هر یکجاست	دل که مبرا ز عیوب شکيست
غلبه او در همه جا اظهر است	طرفه گهر بحر دران مضرب است
مجمع اوصاف صفات شده	مرجع انواع تحائف شده
فرق گدا را بکند تاجور	شاه ولی قاج ندارد بسر
در ده با جمله ارانگ بود	لشکر او خیل ملائک بود
سیرگش روضه جبروت شد	صدر دشمن کشور ملکوت شد
چرخ کهن بنده فرمان او	عرش برین کرسی ایوان او
در گران مایه اصداف حرف	لجه لپریز علوم شگرف
طفل سخن راست یکی قابله	رمز نهان را شکم حامله
نور خدا شمع شبستان او	پیر خرد طفل دبستان او
مهیبت انعام کرامات شد	مورد الهام سموات شد
خادم او والی عالی مقام	بنده او صاحب ذوالاحترام
نشئه او باده هشیار و مست	حلقه او پرده راز الست
تقویت شیر شکاران عشق	کارگاه کار گزاران عشق
مشریب مردان جلالت نشان	مزم ارجاب ضمیر آگاهان
منزل آخر که جهان اندرو است	ممفل اول که جهان اندرو است
جلوه ده روشنی سینها	هست کلید در گنجینهها
کان ازل هست شتر بار او	گنج ابد شد همه درکار او
دره اگر هست بشد آفتاب	پرتوی او گر بکس کرد تاب
دید ز دل مخزن اسرار دل	هست خروشا آن که شود یار دل

مودس دل شو که تماشا کنی کار فروبسته گره وا کنی
 مهر دلت نیست رفیقت دگر دلبر غم خوار شفقت دگر
 من چه کنم رفت زمن دل برون تا بجای بند توان شد بخون
 شاه کجا حجره زندان کجا راز کجا سینه زندان کجا
 گر بکفم داد سر رشته دل من نشدم پیش بزرگان خجل
 ایس همه آفت که تو بهیمنی بهمن از چه بود گوش بکن این سخن
 کش مکش دل زمن و من زدل کرد فروپایه مرا زیر گل
 ورده مرا نیز سروکار بود جنس مرا گرمی بازار بود
 گشته دل هستم و دیگر میدرس تشنه لبم بر لب کوثر میدرس
 شاکی دل را چه حکایات هست در بر این قصه روایات هست

حکایت

کفش گری ساکن گجرات بود لیک بدست زن خود مات بود
 شب نه شادی روز بران سینه چاک روز برو همچو شب تیره ذاک
 رفت بر مرشد خود روز عید پیر نگه کرد ورا خوب دید
 چهره او بر اثر غم شده دیدۀ گه خشک و گه نم شده
 پیردمی چند برو چون گذشت اندکی در پرسش احوال گشت
 خسته جگر شکوه زن و نمود پیر بدو گفت که برخیز زود
 گردن او را بوسن و گذار زیر حباله زن دیگر در آر
 کفش گر ساده ازیں شد خجل گفت مرا صورت او برد دل
 گفت باو پیر اگر دل ربود شگوه ز دل از چه کنی نیست سود
 عشق کند صید دل مرد را مهر کند گرم دل سرد را

بود گمانم که شدی بد ز زن گشتم ازین جهت * بتو حرف زن
 زن چه کند عشق گرفتار کرد دل شده از عشق گرفتار درد
 زن دگر ر دل دگر است ام عزیز هست بسم فرق کنی گر تمیز

دل بخداوند مصاحب بود

شکوه دن غیر مناسب بود

مقاله چهارم در بیان عشق

چون خم اول که بجوش آمده	عشق از آن خم بخروش آمده
باده فروش مئی ایجاد کن	کرد دکان و از سر کن مکن
یار خریدار مئی ارغوان	باده درخشان بسر هر دکان
جام بگف هست شهنشاه عشق	پرده برون کرد ز سرگاه عشق
عشق قوی دست که شاهی کند	خاصه بناسوت خدائی کند
هکم روان کرد زهر چار سو	زخم بیک سو و بیک سورفر
میر جنون بیک وزیرش شده	از پئی هرکار مشیرش شده
حسن درین ضمن سبک تر رسید	رخت گران را بسبک بر کشید
زیب ده عالم ایجاد شد	دور رخ نقره و فولاد شد
آهن و زر هر دو ازو تاب یافت	چهره ز بیتی هم آزو آب یافت
روی چمن را ز تره آب دار	شیشه بهر گل ز مئی ناب دار
هپده نرگس ز غنودن کشود	لاله رخی از تله چادر نمود
سرو قصب را ببر آراسته	از پئی تعظیم بپا خاسته
زهر روان شد ز پئی دیدنش	رفت هوا بوی گلی چیدنش
غنچه ادب کرد و لب خویش بست	سر بگریبان بدو زانو نشست

گل بر شاخ مقامی گرفت	لیک نهان راه پجای گرفت
پاهای در پئی غمازیش	مرغ چمن هر بسخن سازیش
لاله رخاں مست شراب غرور	هوش و خرد غیمه برون از شعور
ایں همه از عشق نمودار شد	از اثر عشق پدیدار شد
عشق بود همچو یکی شیرین	طعمه او شد دل شوریده سر
عشق بود تیغ بر آورده رنگ	هست نیامش دل آشفته رنگ
عشق شکاریست نهان صید او	در پس هر پرده بود کید او
عشق بخود شعله آتش زن است	حسن بران شعله یکی روغن است
عشق بمن داد متی دلفریب	برد زمن طاقبت صبر و شکیب
نیست بجل هیچ نهان غیر عشق	هست شب و روز مرا سیر عشق
عشق نمود است مرا پرورش	خون جگر داد بمن در خورش
شمع صفت گرچه رخ افروخته	چون پر پروانه جگر سوخته
منقل خورشید مرا در بر است	آتش زرتشت مرا بر سر است

اشک من و موجّه عیان یکیست
آه من و جوشش طوفان یکیست

حکایت

شاه گهر بخش قزل ارسلان	دید یکی دخترک باغبان
هره مادر بچمن زار بود	رنگ کفش رودق گلزار بود
ماد درخشاں ز رخ او خجل	سرو سهی از قد او پا به گل
غالیه بر سنبل تر ریخته	موی میان سینه بر انگشته
گهسوی او تا به کمر از سرش	باز در پیچنده بود زیورش

داد عنای از عاف و مجنون شده	شاه بران باکره مفتون شده
گفت بدو شمع اسرار خویش	خوانند نهان مادر او را به پیش
در نظرش هیبت شاهی نهود	او ز آب چاک گریبان نمود
در پس حلوا چو مگس سر کشید	عشق ملک را ز ادب برکشید
گفت بآن عاشق شوریده سر	یافت ازین حال وزیرش خبر
هر یکی از حسن پری نیست گم	ماه رخادت پسران حرم
از چه بود ای ملک نامور	هر یکی از قوم رعایا نظر
از لب سلطان بشود باده نوش	طرفه بود دخترک گل فروش
دل دهد برهن هوش مند	بخت که شباهد شرفش ارجمند
در خور اقبال مناصب بود	یار همان به که مناسب بود
نیست درین راه فلاں بس فلاں	گفت بدو اشک فشان ارسلان
عشق دران سرزده از امر رب	شمع به پروانه چه دارد نسب
عشق چنان کرد دلش را فگار	بلبل مسکین چه بگل داشت کار
عشق نه گردید اسیر سبب	عشق نخواهد ز مودت ادب
عقد بد و بست و گره بر کشود	شاه مع القصه نکاحش نمود
خانه ازین یک دلی معبور گرد	عشق ببین حرف دوقی دور گرد
صلح کن و دور تر از جنگ شو	یک شو و یک بین و بیک رنگ شو
هر که ندانست بگمراهی است	عشق گل گلشن الهی است

مقاله پنجم در نصائح ملوک

کار نمایان باجل کرده اند	کارگزاران که عمل کرده اند
تسویه هر دو بخش روز شنبه	ارض و فلک چون که دل افروز شد

قاطره شود در بصدف از درنگ
 چشم گرسنه شود از دیر سیر
 دخل ثمر ریزبما شد بوقت
 طفل شود بعد بسمه هوشمند
 کارکنی گر بتانی به کن
 در پتی هرکار تامل بود
 بهر همی اهل سند گفته اند
 از سر تحجیل خرابی مکن
 چون صدف از بحر بگوهر بیا
 جوهر تابنده نیروی عقل
 ماه همان به که فلک دار اوست
 شد ز خداوند جهان سرفراز
 چو گل هر روزه دگر بو بود
 پایتاق اقبال بآن قائم است
 دشمنی خلق در آرد زبای
 گنج و گهر داد ترا بهر خلق
 خورد و کلاں هر همه مال خدا
 نور چراغ همه عالم اند
 چون که سپارند بپوچیان رما
 ترس نداری ز خدای جهان
 تا تو رسانی بهمه فرد فرد
 جمله کنی بلع چه از خاک و سنگ

لعل پس از چند جر آمد ز سنگ
 نطفه چنین شد برهم بعد دیر
 تخم ز گل نشونما شد بوقت
 بحر هلال است ولی بعد چند
 لعل ز تانی بلبل آرد سخن
 چیست تانی که تحمل بود
 فکر رسا را که خرد گفته اند
 کارکنی گر تو شتابی مکن
 دیر بیا لیک خوشا تر بیا
 مدرکه شد قوت بازوی عقل
 شاه همان به که خرد یار اوست
 شاه جهان پرور عالم دواز
 عدل و کرم زینت خسرو بود
 شاه اگر هست رعایا پرست
 ورنه دران هست خلل بهر گمان
 کرد ترا شاه خدا بهر خلق
 این همه هستند عیال خدا
 جمله بیک نوم بنی آدم اند
 لیک سپرد است بتو این همه
 گرگ شدی از پتی ایذاه شان
 قسمت صدکس بتو تفویض کرد
 ملوک کنی و اچودهان نهنگ

رزق کسان میفروزی ام تجربه دل
 از چمنی احوال ذاتی منقلب
 قسمت تو هست یکم پاره نان
 سیر خوری گر تو دشمنی بخوان
 هست یکم جامه اگر زیستی
 چند صبا پرور جان ایستی
 وقت دگر رفتن تو در رسد
 باز ردای تو ملک در کفد
 هست همان چادر تو دو درام
 نیست ازین پیش بتو یک درام
 چون تو روی زیر زمین سپنه چاک
 مال بگیری ز حقوق کسان
 مال تو پامال بدست تو خاک
 یک تلف حق ز خلائق کنی
 خود پرود یک طرف اندر زمین
 پس چه گرفتاری تو ازین دانگه
 هیمه کنی جمع پتی نانگه
 وای بتو زانکه سیه رخ شدی
 مفت یکی کنده دوزخ شدی
 توبه بکن رزق کسان را مخور
 از دگران پاره نان را مخور
 روزی هرکس که انجان اوست
 همچو سخن در لب چنان اوست
 گر تو کنی بند در رزق کس
 رزق رود در پتی او باز پس

حکایت

چون شده غزنی ز مهمات هند
 یافت فراغت بهقامات سند
 چشم فروبست ز حال سپاه
 گشت خریدار و بال سپاه
 اکثری از لشکر خود دور کرد
 خدمتیاں را همه مهجور کرد
 چونکه بگردید سپه بر طرف
 گشت پراگنده چو در از صدف
 دید شبیه چغد جوان را بخواب
 گشت بران مژدن شده کامیاب
 هر یکم یک بدرة کشیده بدوش
 می برد از گنج شده حق نبوش
 گفت بآنها که شما کیستید
 در سر این کار پتی چیستید

هست همه در که فرمان من
 سرقت: نسازند مگر دامن
 که تو هنوز استی گرفتار خواب
 حق پس شن این همه موجود کرد
 حصه شان جمله بشان بسپریم
 خواهد سپه را زندامت به پیش
 در عوض گریه تبسم نمود
 کرد مسلم بهبه هرچه بود
 بنده همان به که شود منمحل
 بسته در آرند کشیده بسر
 باز دران مخزن شد بسپرند
 باز کشادند زبان در جواب
 آنچه خدا گفت بها می‌کنیم
 میکنندش در پس او کرک او
 رزق دگر دانه فرا تر رسید
 واسطه جستن نه نکوتر بود
 رزق پتی مرد شتابنده است

من و سیم و زر از آن من
 سرقت حرام است جمال کسان
 آن همه دادند ملک را جواب
 رزق کسانیکه تو پدرود کرد
 روزی شان در پتی شان می‌پریم
 جست ملک اشک فشان سینه ریش
 محضرت آلوده تکلم نمود
 وجه محضرت ز در فیض وجود
 لبک فرو سر بگریبان خجل
 دید شبی باز همان سیم و زر
 آنچه ربودند همه آوردند
 کرد ملک باز بآنها خطاب
 کای شد فرخنده بها می‌کنیم
 روزی هرکس که بود بهر او
 قوم مرخص شده یک سر رسید
 روزی ما در کف دیگر بود
 تا بهمان مرد بخود زنده است

مقاله ششم در شرف بامداد

ای چه خوشاهست دم بامداد
 گل بهمن صبح در آرد بهار
 صبح شود زیب رخ لاله زار
 مونس غمخوار دل خستگان
 غیر خدا هیچ نیاید بهاد
 هست کلید در دربستگان

گلشن نورمتنه اسرار حق	مطلع رخشنده اشوار حق
مصدر انظار خدای کریم	مظهر آثار جدید و قهیم
برقم شیران بیابان جان	شبه آب لب روحانیان
مصطف آیات جمال اتم	سوره اخلاص دران شد رقم
هست بیت تازه رخ سیمبر	خنده بلب، جام بکف، جلوه گر
نور فزائید دل ظلمت نشان	آذینه روی همه مهرشان
حق دهن دامن امید را	یاد دهد روضه جاوید را
درج گهر بار فیوضات رب	پور شرف دیدن زهدان شب
عامل شبگیر نیابد زیان	طالب آن هست درون امان
خادم او خسرو اقلیم دل	مخلص او رنگ زر آب و گل
ناجم او هر که شده شده	افسر پر نور سرمه شده
وای بر آن کس که نشد یار او	دیدن فروبست ز انوار او
هر که دران سوت خریدی نه کرد	در ره مقصود بریدی نه کرد
تاجر اجناس خیر صبح گاه	همچو فلک یافت قوی دستگاه
بهر سحر گرچه ندارد نهنگ	مرد کجا تا گهر آرد بهنگ
خفته دلا را چه خبر زان گهر	شرط بود بهر جواهر بصر
هشتم اگر نیست بکس نور جو	هست خزف پاره گهر پیش او
زدن ای دل عصاة * شد	بل سپر دشنة آفات شد
بهر هدایات ازو رد شود	نیک کند گرچه دعا، بد شود
داوک عصیان چو شود زخم ریز	صبح دمش مرهم کافور خیز
آه ازیں غفلت مردم فریب	برد ازیں مردم نادان شکیب
وقت اجابت که بود بامداد	هست سعادت که نصیب تو باد

حکایت

بود یکی دختر حلوا فروش قند چکیدی ز لبش همچو دوش
 مهر گرفتار جمال مـهـش ماه سبک سیر غبار رهش
 بود دهان غنچه شکر فشان رشته دندان مهر کهکشان
 رفت گدائی بر دوکان او کرد گذر بر شرف خوان او
 لبیک بدستش نه فلوس و درم مفلس بی برگ و نوایش دژم
 حلوا ازو وام گرفت و ربود روز دگر هم بکدش زر نبود
 کرد تقاضا بدو آن سیمتن که خوری تو حلوا بده زربن
 حرف بزرگی بگذا بود یاد رد نشود هیچ دعا بامداد
 خاله کنان شد به بیابان و کوه دید یکی پیر گرامی شکوه
 داد با و صد درم از دست خویش مرهمی بگذاشت بران تازه ریش
 گفت برو راتب تو صد درم کرد خدا از ره فضل و کرم
 صبح دم از بی سبب جهد و کد زیر لحاف تو بود صد عدد
 چونکه گدا شاه شده زان نوال گشت دگر گونه برو تیر حال
 دید ورا چون پدر گلبدن سر ز خزان کرد برون آن چمن
 کرد بدامادی خود سر فراز کوه شده قصه نگشته دراز
 اپس همه از فیض سحر آمده خشک درختش بشمر آمده

مقاله هفتم در باز جست پیر کامل

توسن دل مکره جاهل بود رانض او مرشد کامل بود
 آهن تهره نشود نرم تر قانده رسد شعله آتش سپهر

تا بخورد پتک * ز آهن گران
 آئینه سازی چو مکمل شود
 اول اگر هست درخشان بسنگ
 شیرۀ انگور اگر هست نوش
 در صف آرباب تجرد بیا
 تا دهنده تلخ دوایت حکیم
 هست رگ دست بدست طیب
 او ز بدن دور نحافت کند
 نسخه معجون او اطریدل † است
 صاحب اخلاص چو لب وا کند
 خاصیت او ز تجای غیب
 گر توری راه ز سالک بپرس
 بنده هر مسخره گشتن ز چیست
 دامن مردان خدا را بگیر
 مرد هان به که کند جست و جو
 صحبت دیرینه ایزد پرست
 گلشن انوار بهار فتوح
 لبیک بران آئینه افتاد زنگ
 رو به سوی خانه صیقل گری
 مرد پژونده بر آرد امید
 زر نه شود شمع فروز جهان
 جوهر فولاد سجنل شود
 در کف استاد دهد آب و رنگ
 باده جان بخش کند می فروش
 صحبت کامل چه بود کیمیا
 کی رود آزار ز توای سقیم
 نبض دلت هست بدست هبیب
 این ز دلت دور کشفیت کند
 نسخه او پر ز خمیر دل است
 نور خدا از لب او بر جهم
 می برد آثار قرار و شکیب
 منالی از شاه مهالک بپرس
 بر سر هر کوچه گذشتن ز چیست
 معده گران از چه شوی چون زهر
 خوار شود انگه بود سست خو
 هست هبیب جان ببدن ناکه هست
 کیست درین قالب تو غیروم
 هست کنون هجو یکی پاره سنگ
 تا برود زنگ ازان گوهری
 شیر شتابنده گرفته است صید

* آهن سطر با دسته چوب ، هتروا ، آهن - (غیاث)

† آئینه -

‡ خام درام مشهور -

روبه مشو روبه بگهرد شکار	روبه دلاں را چه بود اعتبار
هل الى است دل اولیا	خور خدا آب و گل اولیا
جان ترا گر بریاضت کشد	به که از آن تن به عبادت کشد
فربه مشو نفس پخیرد غرور	فربه دخی دور بود از شعور
قالب و جان هر دو بقابل سپار	تا بشود همچو زره داغدار
لیک مخور غم که اگر تن بکاست	جان چو شود فربه شود جمله راست
رنج کش درد دلستیم ما	بند در آب و گنستیم ما
هستی ما قید بها آمده	پا بسته چاه ستم در شده
ذائق زنجیر صدای لب است	آه سحر خیز دم یا رب است

حکایت

بود یکی شیخ کرامت اثر	حجره گزین و زجهان دور تر
بهر طلب هرکه بدو بر خورد	حصه برد تا بآبد بر خورد
لیک عملهای ریاضت بر	بر طلبه امر قناعت بر
نفس مریدان به تب فاقه سوخت	شمع هدایت پتی هرکس فروخت
رفت جوانه بتمنا دید	تا که شود هادی دیس را مرید
شیخ نخستین بابا در شده	قفل از دیس امر بدر بر زده
لیک پس از چند مریدش نمود	از سر اخلاص خریدش نمود
برده بیک حجره در حجره بست	رفت غریب اندران حجره نشست
همو یکی مرغ بر افکنده پر	شد بدرون قفس تنگ تر
کرد مقرر وطبی در خورش	در پس هر شام پتی پرورش
زای که بسی بود مشقت دران	قاب نبودش دمی از آب و نان

در صفت تنش چون پرو طاری شده
 حکم مخالفت برو جاری شده
 کفایت چوبین درش بر شکست
 رفته برون همچو یکی پهل هست
 نفس بیدو گفت سوی خانه رو
 روح بدو گفت سوی پیر بشو
 شیخ در آن وقت نشسته بخوان
 دست گشاده بسوی خوان جان
 نسبت الی ان همه بر دسترش
 پر شده از میوه خشک و ترش
 شیخ از آن جا که دلش صاف داشت
 نور الهی بدش سر گذاشت
 کرد اشاره که بیاید مرید
 دست خود از خوردن خوان بر کشید
 بود لکن شیخ در آن قی نمود
 قفل در قدرت حق بر کشید
 گشت لکن پیر ز در آب دار
 گشت لکن پیر ز در آب دار
 هست ترا گر هنر در کشی
 دید مریدش دگر از اعتقاد
 توبه کنان باز در توبه هست
 کرد گذر چونکه برو اربعین
 خطر رسید و در دل بر کشاد
 رفت در آن حجره دگر بر نشست
 کرد توبه بسرش شیخ دیس
 در صف ابدال ورا جای داد

مقاله هشتم در استعانت از بزرگان

هر که پژوهنده همت بود
 او بجهان صاحب ذمت بود
 میل شتابنده پیر و بال اوست
 نور سحر رونق اعمال اوست
 عشق همان به که کند ترک تاز
 مرغ همان به که رود بر فراز
 باز چندی صید خدا آفرید
 ایک در آن میل جدا آفرید
 آن که اعانت ز بزرگان خواست
 بعد فتادن ز زمین بر خاکست
 چون نرسد از سر کسار سیل
 زهر سری بصر کجا یزد لامل
 هر که پژوهنده همت بود
 او بجهان صاحب ذمت بود

کار جهان بنده بیک دیگر است خانه اگر هست یکی صد در است
 گر نبرد کس بکسی التجا از چه بود گردش او جابجا
 خاصه اعانت که کنند اولیا خاک اگر هست شود کیما
 خوش شفا هست لب جام شان آب بقا کاسه انعام شان
 زنده نهانند دل مرده را گرم کنند صد امسوده را
 علم خدا از دم آنها پدید از نفس شان همهها مستفید
 سرمه کش چشم مراد جهان رونق مقصود دل این و آن
 زهور هر شاهد خلوت نشین چشمه هر تشنه عزلت گزین
 ابر شرف بار کراماتها صدر دشمنان مقاماتها
 دلق ازین کهنه سرا گر کنند قرعه دگر گونه درین جا زنند
 نور ابد شمع مزارات شان فیض ازل نقش عبارات شان
 هست دگر گونه درین جا ظهور کرد دگر گونه چراغان قبور
 سر بفلک مردم زوار را او بزمین مرکز ادوار را
 وای بتو گرنه ارادت ببری از چنین جاها نه سعادت ببری
 مهر دم صبح نه زائر شود ماه بشب گرد آن سایه شود
 هرکه از آنها نه مرادی بجست در پس هر ناقصی اُفتاد چست
 جمله بزرگان بخدا زنده اند زنده دلا بر در شان بنده اند
 زرنشود خاک اگر خاک شد فرق گدا بر سر افلاک شد
 چون زر خالص همه هستند شان هم زرو هم سنگ زرستند شان
 خود به نخستین بهک در شدند انگهی هر زر بهک در زدند
 به که کشی آهن خود را بزر تا نشوی زر نخوری هیچ بر
 صفت کامل چه بود زر بود بر سر هر صدر چو گوهر بود
 هر بر او هست نهان کهمیا دور تراز عیب و بری از ریا

حکایت

مطلع انوار خفی و جلی دید یهودی که سیه رای داشت
در ره دیس کرد عدم اقتدا؛
دل به کف زحمت یا لیت داشت
گفت بد و کای غوی پیچ پیچ
کفر ترا از ره دیس بر زده
از چه نگیری ره فرقانیان
دیس متحد بدل و جان پیغیر
گفت یهودی که کتاب شما
لیک برین دعوی اقرارها
تا نه کشد نطق تو خارم ز پا
خود نتوانم که قبولت کنم
راز یهودی چو زبان بر کشید
خواند بیک بار ز لحن ملیح
کفر یهودی ز دلش دور شد
ابر شرف بر سر او آب ریخت
خود نه رود درد دل جاهلان
خاصه دم شافی آل عبا
اینکه منم ابجدی خسته * ناک

سبط پیبر حسن ابن علی
خار مغیلاں به کف پای داشت
خواند بصد چهل کلام خدا
جان بسوی معنی توریت داشت
نیست شکوهی بقرات تو هیچ
خار دلت بر کف پا سر زده
چون نشوی در ره روحانیان
حاصل اخلاق الهی بگهر
خود نبود پرده کش رای ما
نیست گواهی بجز انکارها
تا نبرد گرم دمت بارها
دل بسوی دین رسالت کنم
آن شد اقلیم ولایت شنید
آیت مصحف بزبان فصیح
خار برون آمد و مسرور شد
گشت مسلمان ز یهودان گریخت
تا نه کند کار دل کاملان
داروی هر درد دل مبتلا
محصیت آلوده درین آب و خاک

روزی قناعت که شود جان ملول دست من و دامن آل رسول

مقاله نهم در فضیلت قناعت و نکوهش طمع

گنج قناعت که ندارد فنا هست نهان لیک درون غنا
هر که غنی شد بقناعت شد است بیک ظفر قائد او در رهست
سر بفلک مرتبه قانع است سر بزمین کیست مگر طامع است
نقد قناعت بکف خود بیار مسند زربخت نیاید بکار
گل که دهد بوی قناعت چه دل نکبت گل هست به پیش خجل
قوت شمر جاذبه بوی او خادمه خدمت دل جوی او
هست قناعت چو یکی دلبری قانع دل سوز ورا شوهری
خانه خود را بدو آباد کن نسل حیارا ازو ایجاد کن
شمر کند مرد قناعت پرست شمر بود حسن بختان دست
شکر از آن کوس مباحی زند دم ز سر شوکت شاهی زند
گد بسرش تاج قناعت بود از شرف عجز اعانت بود
اهل قناعت که فقیری کنند نیست فقری که امیری کنند
شاهی شان تاجه ابد قائم است دبدبه شان بجهان دایم است
مهر بود گرچه بها رهنمون سر گشت از روزن هر در بیرون
به بیکم قرص پریشان رود از چه رود بر در دوخان رود
لقمه زخمیل گدا سمر بود نوش شفا در بر آن عمر بود
قور کجا یافت سگ هر دری گرچه به سگبان بودش همسری
اهل وفا را که بود پائگاه غیر قناعت چه بود دستگاه
هست طمع میل کش چشم دل مرد شتابنده بود منطعل

هر که طمع کرد گرفتار شد	از تب ایس و سوسه بهمار شد
گرچه دراز است طمع را قدم	لیک دگون است مراورا علم
بهرق او سر بخت کی کشد	رایت او دوش ملک که کشد
اگر قناعت گهر انگیز شد	بر سر ابزار گهر ریز شد
بدر بود لیکن ندارد نهنگ	شاید بود لیکن نهی کرد جنگ
هست قناعت شرف آدمی	قهر خدا را کشف آدمی
شاهد غیرت که شده ارجمند	شد بهر مرد قناعت پسند
مشت گل از اُخاک که نامی شده	بر همه افراد گرامی شده
راز قناعت بدو آموختند	آتش فاقه بدو افروختند
گرچه یقین بر همه را مردن است	شکر بیگ پاره نان کردن است
من که شدم خوار طمع کرده ام	پی به سر راه طمع برده ام
دشمن عزت شدم از چند روز	طالب دولت شدم از چند روز
چون که گزشتند بزرگان زهم	جای تهی دیده فرازم علم
کرمک شب تاب زنده لاف نور	زانکه شب ماه ز خود دید دور
چون زر قلم ز بها دور تر	گردش من شام و سحر در بحر
گرچه رسد رزق برین از کسان	خاک زمین در دهن آسمان

حکایت

بود درختی بزمان مسیم	نطق نمودی بزبان فصیم
هر که باو کرد سوال از شکیب	پاسخ پر سنده بر آید و غیب
خلق گرفتار هواداریش	قوم مقید به پرستاریش
گشت دران ناحیه مسجود خلق	دره دین مشرک مسجود خلق

بود یکی عابد ایزد پرست
 صاف دل و قابع شرع رسول
 جست غضب ناک و بدستش تبر
 چون بر آن تیره درختش رسید
 مانع تقطیع درخت آمده
 پنجه کشی شد بمیان جانبین
 کرد خدا دوست لعین را زبون
 گفت لعین گر تو گزاری مرا
 مزد چنین اجر دهم صد درم
 عابد مولع بدرم در شگفت
 شب ز خوشی شکر خدا ساز کرد
 گفت بدل تازه هنر هست ایس
 گر برسد صد درم یوم یوم
 روز دیگر باز بزیر درخت
 گشت لعین همچو یکی مست شیر
 گفت سگ کوچک مطرودیان
 گفت بدو عابد فرسوده دم
 من بتو دیروز شدم دست چهر
 چیست درین نکته بمن باز گو
 گفت باو رانده امر ازل
 دی بخدا تیره رسیدن ترا
 آندی امروز برای درم

روز و شب از ساغر توحید مست
 گلشن نوباده رد و قبول
 گشت روان از پتی قطع شجر
 صورت ابلیس دران شد پدید
 از دو طرف خرخشه سخت آمده
 چشم کشاده فلک از طرفدین
 زد بزمین کرد و را سرنگون
 بر سر پرخاش نیاری مرا
 باز ز تو منته بر خود نهم
 کرد رها ، برد درم در نفعت
 حمد خدا را ز سر آغاز کرد
 از چه توان کرد جبین زیر چین
 فخر توان کرد بر ابنای قوم
 هر دو بهم پنجه وری کرد سخت
 عابد بیچاره در افتاد زیر
 حال کند پاره ترا استخوان
 کای نمک زخم من پشت زخم
 تو بمن امروز هراقی دلیر
 چیست درین پرده نهان راز گو
 کمز تو شده در عمل تو خلل
 از پتی دیس بود دویدن ترا
 ناشدی در پنجه شیطان دژم

حرص و هوا تابع نفس دنیست با صنم عقل نهان دشمنوست
نفس بود تابع شیطان دین لیک بود او بدرون این بیرون

مقاله دهم در حقارت جهان نا پائیدار

زیں دوسه قریبه که جهان نام اوست
شعبده بازیست اگر بنگری
هر نفسم هست خیال دگر
هیئت موهوم ولا اصل له
چون دهل پاره شده بی عمل
شکل چنین است و فنا در پیش
هست بت و دشمن جان مغا
دزدوش و راه زن هر همه
چپست جهان مصدر صد فتنها
جان نپرد از کف اودام و دد
هان نه کنی صحبت دنیای دین
دل به دغل باز نباید سپرد
پاکره بربرد بودت آشتی
خور پدر صبح برآمد ز شرق
ماه درخشان بشب تارشد
چنانکه دلبران که زهر رفته اند
رستم ز دستان خیالش چه دید
نهجی شهرییه دم تیر یافت

بر کتف ساده دلاں دام اوست
در تہ این پردہ نیلوفری
صورت دیگر و جمال دگر
جوهر به نور چه دارم گله
چون گهر تیره سراپا خلل
زهر دم مارنهان درمیش
عاسد بد خواہ جمیع بتان
سنگ دل و سنگ زن هر همه
هست گریزان ز دیش اژدها
خانه خراب اند ازونیک و بد
هان! شروی زیر چہی سرنگون
جان بدغا ساز نباید سپرد
چاک کند کیسه اگر داشتی
کرد دران آب سیه شام غرق
وقت سحر از حسدش خوارشد
آن همه در زیر زمینی خفته اند
وارث بهمن چه گریهان درید
جا بتہ پہلوی پیروز یافت

هفتاد خسرو که جگر خواره بود هر بر شیرین * شکر پاره بود
 این بهت فرسوده هر نیک و بد با که وفا کرد که با تو کند
 بهی که درین دایره خاک بپزد هر همه هستند بسر خاک ریز
 همه بد شکل بکه در خورد کیست ازین جان سلامت برد
 بهر خدا اندکی هشیار باش چند بخوابی دمی بیدار باش
 چهست بگر عسرت زندانیان غیر بران شدت دربانان
 جمله گهی نیست مگر مستراح از چه زنی باز دم ارتحاح
 زهر دگر هست، دگر هست قند خنده دگر هست دگر زهر خند
 هوش اگر هست تمیزش کنی ورنه کنی خاک بسر برزنی
 دل بخداوند جهان بر گمار غیر خدا هر چه بود وا گذار

حکایت

داشت زنی در محل اردشیر کودک شیرین لب و روشن ضمیر
 برد ملک روح و را بر ملک نقش حیاتش ز قضا گشت یک
 مادر او بر در راهب شده زندگی مرده را طالب شده
 گفت بده بار دگر جان او تا چه نخستین شودش آن او
 گفت بدو راهب افسرده دل که ز پیام تو شدم من خجل
 جان بگف ایزد دادار هست او به چنین امر سزاوار هست
 گفت دگر بارزن غم نها عرض بکن این به الهان ما
 زاده کنون خادم آنها توئی خازن گنجینه جانها توئی
 گفت بآنها چه ببری احتیاج سنگ چه داند که نماید علاج

پادشاهی او من و سلوا بود وقت عشا بهر او حلوا بود
 خادم او چرخ برپا آمده ملک جهان زیرنگین آمده
 هرکه در اقلیم توکل رسید زیر گران بار تحمیل رسید
 شاهی او را ز جهان کار نیست میری او در هر ادبار نیست
 قصر عروسی ست گرامی فرش غیر توکل نبود زیورش
 هرکه توکل نه کند مرد نیست در صف مردان دل ناورد نیست
 مرد همان به که توکل کند شاه همان به که تحمیل کند
 چیست توکل بخدا ساختن دل ز سراین و آن پرداختن
 سخته نهادن به در هیچ کس بر سر هر خوانی نه شدن چون مگس
 خود نه کند هیچ تلاش معاش شکر کند گر برسد ترش آش
 دور شدن هم ز مهمات نفس قهر نمودن بفعالات نفس
 غیر در خالق جن و بشر پانجه زدن بر در زید و عمر *
 جهد توان کرد بقدر ضرور لیک نه چندان به در آید نفور
 مذهب جبری نه توکل بود در پستی هرکار قائل بود
 جهد گنی گر ، بشوکل بکن چون نه نو قصد تحمل بکن
 جهد زیاده حق طامع بود ایس نه خورد مردم قانع بود
 عرف بود این که ز لب بر جهد غیر مجرد که توکل کند
 اول این پایه تهرید هست آئینه صورت تفرید هست
 قطع علائق زدرون و برون از که شود در عمل نفس دیون
 جهد و توکل نه بود هم نفس جمع تفضیلات محال است و پس
 هر دو بهر گوهر شهوار هست قدر فراپیش خریدار هست

گو بتوکل شده ترجمیم جهد از چه شده رتبه نصمیم چه
 بهرزن و بهجه ضرورت بود در تک آن دل بهدورت بود
 ورده توکل ز خود آگه کند گرچه گداهست ورا شه کند

هکایت

تخت سلیمان ز هوا بر زمیں آمده روزی بسر کوه چیں
 بهرسیه دید به پیرامنش موج زدی تاجلب دامنش
 نیست گزار بنی آدم دران هول خورد دیدن بینندگان
 غار زمیں خیز نهان اندرش پیر سبک خیز نهان در برش
 دید مه اوچ نبوت رسید شیر بیابان فتوت رسید
 جست بروی زاهد دیرینه تاب چون ز شب تیره جهد آفتاب
 جای ادب بود فروسر نهاد سود جبین را بره انقیاد
 گفت سلیمان که بگو کیستی درین این غار پئی چیستی
 پاکه بود رسم سروکار تو از که بود رونق گزار تو
 اکل ز چه شرب ز چه باز گو تا به کجا نغمه کند ساز گو
 گفت شامی ز بنی آدمم خاک کف پای همه عالم
 دین رسولان خدا دین من بسته بدان رشتها آدین من
 شعر خدا را که یکی مومنم در ره اسلام یکی موقنم
 مشقت گیاهست همی زاد من برگ درختان بهزم پیرهن
 گفت بدو من بتو از آب و نان عرض کنم پیش خدای جهان
 تا ز فلک باز رسد وقت شام تا بشود تقویت تو تمام
 گفت برو این نه تحمل بود مادم اسباب توکل بود

مشت غیاثیست بهار دلم شیز تن گلشن مشت گذر
 خورشید خدا داد بمن از خوشی هست خوشتر از چه کنم سرکشی
 گشته سلیمان چه خوشا راه تو برد دلم را دل آگاه تو
 کرده دعا رفت نبی خدا گشت از آن پیر جوان فرجه‌ا

مقاله دوازدهم در بیان صبر

صبر چراغیست راه مستقیم صبر کلید در باغ نصیم
 مرهم کافور دل چاک چاک داروی بیماری هر درد ناک
 آب ده گوهر افسردگان تاب ده جوهر پژمردگان
 مونس ترسندگان آفات چرخ دافع آثار بلیات چرخ
 رنج کشان را چو مصاحب بود مصطفی زندگ مصائب بود
 طریقه بود نخل گلستان صبر طرفه بود میوه بستان صبر
 اول او تلخ بود بهیو زهر آخر او بهیو شکر داد بهیو
 شهره محفل بودش اولیس شهره افکار بود آخرین *
 شربت نیلوفر لب دیدگان نوش هوای دل رنجیدگان
 صبر کنان را فلک آید معین زانکه خدا هست مع الصابریین
 صبر بکن گریه زیانست رسد لیک سرانجام امانت رسد
 نغمه خاک نشد گل نه شد رز نه گدازید ز خود مل نه شد
 خار نه دیدی که کشد سر نخست گل ز پس خار برآید درست
 سنگ شود لعل ولیکن ز صبر خاک شود زر بامان ز صبر
 لیک درین نکته پوشیده هست قاتونه فهمی نه شوی چیره دست
 صبر مع الشکر ضرورت بود صبر بلا شکر کدورت بود

* اعریس اور اولیس کا لفظ درست نہیں۔

صبر اگر واجب رنج آمده
شکر هم از لازم گنج آمده
داد خداوند هر توفیق صبر
شکر توان کرد به تطبیق صبر
نعمت توفیق کم از گنج نیست
شکر کنی گرتو بران رنج نیست
زیور فخر است همی صبر و شکر
مایه فقر است همی صبر و شکر
ایس دو اگر نیست فقیری مرام
گشت ازین هر دو فقیری تمام
دخل فقیری ز همی گل کند
کیفیتش کیفیت مل کند
بعد رسیدن بته خاک شور
میکند آن مظلومه آهنگ زون

حکایت

چنگ نواز به بزمان عمر
بود بیک قریه گرفته مقرر
شب بسرش رفت جفا پیشه
سنگ دل و سخت بد اندیشه
قوت بازو و پرو چست کرد
از لکد و مشیت بسم سست کرد
روز دیگر لبت خور شوریده بخت
شد بهزارات و در افکند رخت
گفت بدو ساده دلی کای عجب
شب بتو بگذشت بدینسان تعجب
کیفر ظالم نه گرفتگی هنوز
از چه درین جا شدی ام تیره روز
گفت خبش * این چه بود حرف تو
هیست درین گفتنی تو صرف تو
ظالم من نیز درین جا رسد
بعد رسیدن بژنم صد لکد
گرچه ازو تنگ دل و خسته ام
بهر مکافات او بنشسته ام

مقاله سیزدهم در استدعای جلال

ام علم افروز جهان جلال
وی گهر افروز وجود کمال
شیم بر انداز ازین انجمن
تا نه کند بار دگر گل چمن

هر سمر در هل مشرق بسوز
 شرق بکن خانه مغرب ز تاب
 ظلمت شب را بعدم کش قلم
 هر فکن این طاق زمود نگار
 هر چه بود در ته این ده رواق
 هر دهن پهن نهنگ عدم
 بهمه وزن پاره ایجاد را
 بهمن مشبه بکش از امهات
 جام بهر از کف آبای چرخ
 فرق موالید ته خاک کش
 از چه بود حقه نیلوفر
 از چه بود این همه ارکان سست
 از چه بود باد بهولان گری
 این همه را دور بکن^۲ از وجود
 تا بهمدانیت مقرر می شود
 بهر تو دیگر نبود جز عدم
 رخش خرد در ره تو: نعل ریخت
 هرف بقو تا بحر افتد ز سر
 مهر ترا حد و نهایت کجا
 بهر گران مایه بود علم تو
 هر که شود پیش تو پیشش شوی
 بهرهن همه ز گتان بر فروز
 زوه بیاور ز دوش آفتاب
 روز روان کن پتی آن در عدم
 بار منه بر کتف روزگار
 از جهت سته و از چار طاق
 باز بده تا بشود منعدم
 بند مکن رخنه بنیاد را
 تا نشود بار دگر خی حیات
 سنگ بزن بر سر مینای چرخ
 درد وجود از سر افلاک کش
 از چه بود دائره چنبری
 از چه بود در همه جان درست
 از چه زد آب دم زر گری
 بهر نخستین که وجودی نبود
 بر عدم خویش مصر می شود
 هست توئی شاه سریر قدم
 پیگ قیاسات از پی ره گریخت
 مرغ خیال همه افکنده بر
 قهر ترا نیز شکایت کجا
 کوه گران پایه بود حلم تو
 مهر گنای مرهم ریشش شوی

هرگاه شود دور ز تو دوریست وای بران کس که به دوریست
پاک بود ذات تو از ضدوند و صف تو از چواید و هم از هرگاه

شکایت

طفل تضار از قضا در گشت گریه کنان چشم پدر تیره گشت
گشت خدایا ز چنین امر بد گشت یقینم که نداری ولد
چون دیگران گر بتو بودم پسر مهر شده بر پسران دیگر
صاحب اولاد بود مهربان از ولد غیر نخواهد زیان
آه بمن قال چه داری نظر صورت ماقال در پس جانگر
قول سبک لغو بود جابجا هست اگر زیرکی خدا صفا

مقاله چهاردهم در شکایت ابنای روزگار

کیست در پس دایره گریه گون بعد دویدن ده فتنه سرنگون
هرگاه بود در ته این خاکدان خاک بستر هست بیک پاره خان
لخت جگر از پی خان می فروخت رخت خرد ز آتش شهرت بسوخت
خاصه گروهی که ندارند هوش معتقد شان زن هر جو فروش
علم و غیره در خفته از کار شان فضل و هنر غوار بجایز شو
با عمل نیک همیشه بهنگ شیشه تپی هست و بهر شیشه سنگ
لقمه صد رنگ بزن بیل شان آن همه آلوده بخون زدن
بر اثر تیره دلا می روند قرعه برین تیره دلی می زنند
تشنه لب خون بزرگان دهن سنگ ره کافه اهل یقین
عاشق مفتون هنر خادها خاک ره معبد بت خادها *

از چه کنم من بکسی همسری
 دنگ بود طبع مرا شاعری
 از آب و عمر هست همافای دگر
 هست فروغم ز چراغی دگر
 فکر بود رتبه والا من
 فکر بود منصب آگاه من
 برق صفت هست دلم در فکر
 حاصل ایس قول بود الحاد

هکایت درویش و ترک

ترک ستم گر بزمان رشید	بر رخ درویش طپانچه کشید
دید شبی شیر ژیاں را بخواب	دعوه زدن، حمله کنان، پر عتاب
ساده دل از خوف گریزان چو تیر	شیر پتی او چو اجل راه گهر
دید دریس ضمن درخت بلند	رفت بران تا خرسد زمین گزده
شیر بزیرش بدو زانو نشست	لیک نتاقد که کند فکر (شست)
میرغ قضا را از هوا در رسید	شیر ژیاں را بتنه بر کشید
کرد ز منقار تنش ریزه ریز	شیر گرفتار بهنگال تیز
مرد هراسنده ازان هول سخت	سر نگوں افتاد بزیر درخت
ضربت آن صدمه رسیده چنان	که شده سرده به تنش استخوان
قوت اعضا همه فرسوده شد	بلکه سراپا عرق آلوده شد
چشم فرو بسته کشاد اندران	دید بفرد هست سلامت روان
کرد یقین ایس همه آشفتگی	بود بهمن از اثر غفلتی
خواب ستمناک مرا در وجود	تا بهمن ایس خواب ستم آزمود
زنده شده همچو دم صبحگاه	رفت بر پیر معبر نگاه
گفت بدو قصه در شینه را	کرد تکی و سوسه سینه را
گشت معبر متعجب ازان	تا چه بود صورت تعبیر آن

گفت بچین گونه با و کای فلان	پرسه بچین بر آن غیب دان
بل متولد ز بخارات * هست	نهی همه اضمحاث خیالات هست
زان که بیک رنگ نموده است حال	هائقی تعبیر نباشد خیال
منبعث جوشش اخلاط شد	مفسده معده باطراط شد
ورنه جنون عاقبتش رهبر است	شریت مسهل بچین درخورست
متصف از جمله صفات کمال	بود یکی صوفی فروغ خصال
همت او کاشف استار جان	شیر دل و واقف اسرار جان
با کسی از اهل دل آویخت سخت	گفت که این مردک شوریده بخت
باده مینوی دلم ریخته	هر سر کس خاک ستم بپخته
صولت او بر سر افلاک شد	صورت او شیر غضبناک شد
مرغ گرم بر اثرش سرزده	رحمت حق مانع او آمده
گشت مصور بنقوش مثال	ورنه بچین است بنخار و خیال
راست بگو تا تو شوی کامیاب	داد بآن ترک معبر جواب
غیر تلافی تر نهایی شوف	تیر ترا گر دل کس شد هدف
پرسر درویش جفا کرده ام	گفت بلی پتی بخطا برده ام
در پتی غم دیده بکن دست و دو	گفت معبر تو ازین جا برو
منفعل از خطیئه † خرویش باش	خاک هر کلبه درویش باش
شد بتلاش دل اندوهگین	دیده ترولپ بطفغان خواب بین
شام ندامت بسودر آمده	گنیم پریرانده شظر آمده
عذر کنای لب چننا در کشاد	اشک فشان سر بقدم در نهاد

* بخارات در خیالات کا قائم در سبب جنون

† صوم بفتح خا و کسر طاء و کشیده یا - (غمات)

شبهه از آن راضی و خوشنود شد ساجده دل از فضل خود افتزود شد
گر میل نیک کند یا گناه بنده همان چه که شود عذر خود

مقاله پانزدهم در تهذیب اخلاق

چون بسرا پرده روز الست
هر یکی از عالم ارواح پاک
جرات بد کرده در آن دم عدد
سرسره نهاده پشی امر گزین
بار دیگر چون بشهادت رسید
به آدابانه ز در کبریا
هر که در پی دایره شد به ادب
چون بازل کار گزاران کار
منشی دیوان جهان قدم
(جان) ادب هست وجود ملک
نیر اعظم ز ادب نور یافت
ز یور ایمان نه بود جز ادب
() اگر وضع شی
هست ادب رنگ ادیمر وجود
هر که بتاصیل دماغم بود
صاحب اخلاق کریمان شوند
مرد پشی نیک خصائل رود

گرم شده مجلس هشیار و مست
در نژده جز دم روحی خدای
کرد اینا از آمر اسجدوا
گفت خدا کان من الکافرین
نوبت اول بعداوت رسید
رد شده آن مصغر کبر و ریا
گشت جیک بار اسیر غضب
پرده کشیدند برون از نگار
حرف ادب کرد نخستین رقم
قائب ادب هست مدار فلک
بلد دل هم ز ادب سور یافت
غیر ادب نیست ثبوت نسبت
پس چه بود قدر بدرگاه حق
هست ادب رونق باغ سجود
سنگ اگر هست ملائم بود
خرمن بر باد لقیمان شوند
دیو سوری راه رزائل رود

سهرت محمود پشیمانی است	خیالات محمود سلیمانی است
بغل کلید در دوزخ بود	بغل دینی بغل ده خرخ بود
خوف کجا چونکه نباشد هیا	جهت هیا بلکه سراپا ریا
عالمی از مزبله دارد گله	هاید مسک چه بود مزبله
داور فرمان ده منت بود	میرد سخی وارث جنت بود
عاقبتش خیر و دعایش قبول	توس خدا دارد و شرم از رسول
مشتوی این دو گهر می شود	هرکه به تهکبب سهر می شود
ایس دو عمل اول برهان اوست	عامل آن را که جهان آن اوست
هرکه بود سالک راه یقین	هست عملها دگر بعد از یمن
آن همه اخلاق حسن در حساب	اشبه بود فعل قرین صواب
کار کند لیک متامل * بود	مرد مکمل متمبل بود
سرمه کند سنگ دلاں را ز بهر	هست سخی آتش طور کلیم
مرهم داسور دل ریش کن	خلع لباس صفت خویش کن
از ستم گرد فنا دور شو	از گل ولا دور شو و نور شو
باد اگر بشکندش هست آب	شکل جهان هست بزرگ هباب
عاشق آن هر همه رسوا بود	دود دلی زاتش سودا بود
راست بدان بر سخنم پیچ نیست	خیر خیالات دگر هیچ نیست

هکایت

هاید پر مایه یزدان پرست عاشق یک رنگ خیال الست
 معتکف جامع بغداد بود از همهها چون ملک آزاد بود

* متامل کا انک ورن سم گونا م .

از پس دیوار صدای شنید
 چون سوی محراب نگاه نمود
 شد متعجب که خلاف از چه شد
 راز از آن رخسار چه بیرون نظر
 قصر در آن طلکش و در قصر صدر
 مشغول مصحف معجز نشان
 گرد نظر آن بت گل پیرهن
 گرچه نخستین به عتاب آمده
 گشت دگر بار برو مهریان
 گفت که از چه بگو ایستی
 گفت منم کشته شمشیر تو
 بر رخ زیبای تو مفتون شدم
 پیش جمال توای * فرغنده کام
 گفت مرا هم بتوالفت بود
 نیست کس غیر خدایم ولی
 راز نهان است بکس درمیار
 جان تن افروز عزیز است گر
 کرد مع القصة طلب خطبه خوان
 طنطنه سرور شده سر بلند
 هردو در آن مسجد محکم اساس
 چابک خود مست ز جام خیال

و به صدا جان چهره اش طپید
 دید یکی غرقه که سابق نمود
 در بر محراب شکاف از چه شد
 دید یکی باغ فریبده تر
 صدر نشین دخترکی هجر بود
 همچو یکی قاری شهریں زبان
 دید جوانی که شده چشم زن
 زجر کنانش بخطاب آمده
 شد ز تبسم برو شکر طشان
 محرم من هر تو نه کیستی
 صید تو زلف گره گیر تو
 از گل حیرای تو مجنون شدم
 هست مده و زهره کنیز و غلام
 از تپش قلب محبت بود
 عقد بگن گر تو بود قابلی
 مرده شوی گر تو کنی آشکار
 زندگی ما نه کنی فاش تر
 رشته بهم بست گره در میان
 هست خوشا دیدی که ارجمند
 مدت نه ماه بهم در محاسن
 کرد نهان از همه اظهار حال

پندش رنگ دماغت گرفت روز بهی رفت و شقاوت گرفت
 رفت بهیون قوت ارکان او شد چو چراغ سمی جان او
 گر کسی آید که کند حال درگ وانگند لب به کس از بهی مرگ
 لیک شبی پا بهلاکت فشرود کرد و مرد
 روز دگر صبح نمودار شد فکر به تجهیز پدیدار شد
 از سفر روم بشب بوعلی بود دران خانه منجلی
 دید صدق نیست تپی از گهر هست گهر در صدقش جلوه گر
 شد ز بخارات فساد دماغ ورنه هنوز است پروغن چراغ
 بود بسر زانش سودا شده در چو خذف پاره رسوا شده
 چون بشود روح به تن محتبس دیر پذیرد که در آید بحس
 نشتری بر تارک او زد چنان کز رگ سرا دود برآمد عیان
 خون سیه جوش چو فواره کرد آفرین بروی که عجب چاره کرد
 زنده شده باز جوان غریب شکر خدا کرد و دعا بر طبیب
 شیخ بدو گفت کجا یار تو هست کجا آن بت دلدار تو
 آن همه یک رنگ محالات بود اصل ندارد که محالات بود

مقاله شانزدهم در توبه

توبه فروغ گهر قائم است دور چراغ عمل طالب است
 حافظ اعمال بزرگان دیس زاده سالک راه یقیس
 بند در سیر مظهر آموزش آموزگار
 مرهم خاسور دل عاصیان سرمه روشن نظر خاکیان
 رنگ ازو باغ ریاضت گرفت روضه امید طراوت گرفت

گرفتو شوی مرتکب سیئات
تانه کنی توبه خیابی شجاعت
مرف معاصی زدمش حک شده
بهر تراشش دم گزلیک شده
برق زن رخت گران گناه
بازده حاصل مهر تپاه
توبه بود زیور خاتون چو
توبه کنای را ز خدا یآوری
سنگ ره راه معاصی ویست
مورث انوام خلاصی ویست
جامه اگر پاک کند گازی
توبه کند پاک دل کافری
کیسه امید ازو پر شود
توبه کند پاک دل آزادگان
بانگ درای دل آزادگان
گرچه کند مرد بسم معصیت
توبه گنهگار اگر می کند
توبه بکن تا تو بود در یات
چون بکشایند ز دوزخ نقاب
توبه طرعمون پذیرا نه شد
تابدمن هست زبانی را تری
توبه توان کرد درین انجمن
چون بشود بند دم واپسی
آه ازین مشغله نفس تو
توبه کنم لیک ندارد درنگ
توبه شکن نام بمن اوفتاد
مهر فلک بوقلمون گشته ام
اگر بدین خرمین می سوخته

تانه کنی توبه خیابی شجاعت
بهر تراشش دم گزلیک شده
بازده حاصل مهر تپاه
توبه بود رشتۀ قاتون جان
توبه کند کار دران دآوری
مورث انوام خلاصی ویست
توبه کند پاک دل کافری
قطره ناچیز ازو در شود
شیوه مقبول فرستادگان
توبه کشاده است در مغفرت
رحمت حق کار دگر می کند
توبه کجا بعد ظهور مهات
..... ندارد جواب
از عمل تیره گزیرا نه شد
به که ازین ورد رضا نگذری
تانه کند رقص زبانی در دهن
سود ندارد بکسی بعد ازین
گشت مرا جامه بتن واژگون
هست بیک رنگ دو صد گونه رنگ
پس چه بود عهد من نامراد
چون سر دولا بنگون گشته ام
شعاع اگر منقلب افروخته

هنگامی که گنم بار دیگر توبه باز بیمار و سفر توبه
 ضعیف بدر رفته بیمار اگر خدمت او باز بر آورم دیگر
 نیست مروت که رود میهمان از در صاحب‌دلی رنجیده جان

حکایت

بود یکی معصیت آلوده از ستم حادثه آسوده
 خرمی و زنا غیر ازین درد دیگر غم نه داشت
 رفت بر شیخ کرامت مأب تا بکنند جهد برای صواب
 گفت که ای پیر ملک پیکری مصدر اشفاق و کرم گستری
 شرب و زناگر تو مباحر کنی چاره بر وفق صلاح کنی
 من بتوبیعت کنم از صدق دل گرچه فرورفته بود پا به گل
 پیر بدو گفت بیاغوش‌دار انچه بگویم بخدا گوش‌دار
 که نه روی بر در آن می‌فروش کنز بر آن من بشدم باده نوش
 گر بروم من بسراپ زدی فسخ کنی عزم ازان برزخی
 به که جدا گانده پذیرای مکان حفظ ادب نیست شدن هم‌خان
 داد جوابش که چه یارا بود جرات این قدر گوارا بود
 پانده نهم جای که باشی دران من بروم جامه دیگر به گمان
 شرم درین کار بهیچ دیگر است عیب نه پرده بود خوشتر است
 شیخ پایش شرط مریدش نبود از سر اخلاص خریدش نبود
 گفت درین عهد تفاوت مکن هست میهمان من و تو این سخن
 روز دیگر شد پتلاش شراب چونکه رود تشنه سوی جوی آب

دید بهر میکند موجود بهر زیر بغل بالش چینی عربی
 رفت دگر ره بسرای بتان بهر تماشای گل گلیخانه
 شمع دران جا چو بهار چمن جلوه فروز است بهر انجمن
 مردک بهپاره فروماند سخت بهر سنگ در افکند بهینای سخت
 عهد شکستن نتوانست او رشته ازین راه ده بگست او
 سر بگریبان ز خجالت بشیم آمده از راه هدایت به شیم
 توبه نمود از سر اعمال خود خاک در افکند بر اعمال خود
 منزوی حجره ابرار شد محرم دلهای سپیکار شد

مقاله هفتم در خدمت نفس اماره

نفس بد آموز همان دشمن است راهروان را پنهان رهزن است
 ساده دلا را ز خیالات دوی سوی ضلالت بشود رهنمون
 خاصیتش خاصیت دوزخ است کیفیتش ماهیت دوزخ است
 هفت درش هست بهر در تعجب گفت "لها سبعه ابواب" رب
^۱خشم و هوا ^۲شهوت و ^۳حقد و حسد مکر و دغا هفت بود در عدد
 غیر ازین چند حوادث بود هر یکی در گونه خیانت بود
 هست مصاحب بدو دیو لعین دیولعین را بودش همقرین
 هست دمنش همچو دم ازدها شد بدمنش خار و خن خارها
 گرد فسونش چو بهر دم رسید آرزوی دانه گندم رسیده
 خوازش آدم نه پتی دانه بود حکمت حق بود درین آرمود
 گردش ما نیز پتی دانه نیست رای بر آن کس که او فریاده نیست

پادشاه بهر سمت هوا می‌برد
 ماده دل از نفس دغا می‌خورد
 ورنه غذای شکر عرشیان
 هست کجا ماده عیسیان
 نور بود طعمه ارباب قدس
 نور بود لقبه اصحاب قدس
 بقل و بصل کرد هوا آرزو
 امر سوی مصر شده امپطرا
 روح ازین حرص دنی فارغ است
 فهم کند مرد اگر بالغ است
 هست مهیا پتی ما آب و نان
 دور بود از دهن قدسیان
 نفس گرفتار پتی نان و آب
 روح مبرا ز خمار شراب
 نفس کند خون رز تر سحر
 شربت کوثر نه خورد غیر روح
 از چه کنی صحبت نفس دنی
 دزد بفر بنده شود آشنا
 گرچه بود دزد گرامی وقار
 این همه در سیرت اماره بود
 از چه در صحبت نفس دنی
 لیک بتبدیل صفت یار هست
 دزد بفر بنده شود آشنا
 سنگ شود لعل به تبدیل وصف
 مخزن اسرار خدا می‌شود
 گرچه نخستین * صفتش بند شد
 سرکه شود گرچه بود انگیزی
 عاشق او هبه شیطان بود
 تازه هوس سر بزند آن زمان
 اول او گر بنظامت کشد
 سفره مشو ربه ابلیس را
 دغل مدد آفت تلبیس را

* ام اگر نفس اماره پر صفت نخستین خود که امارت با سر و پادشاه

مکالمات

قاضی همدان بزمآن شهاب
 بوی بخوبی که هدایت میدیم
 خوش قد و خوش چهره و باریک پوست
 سر طبق زر، کمر و سر بلند
 گنبد او تاره گرهون شده
 روز دگر قاضی دانش پسند
 کرد طلب شفا دیبای چین
 نامه نقاش وجود مثال
 کرد چو تصویر مرتب قلم
 هر یکی می رفت پتی جست وجو
 دید چو ابلیس خیالش چنان
 گفت که اقبال ترا یار باد
 از عمل خارگشی رسته
 قاضی همدان بتلاش سمند
 من بشوم ختلی مرغوب او
 شخصیت خویش مبدل کنم
 بدرد زرداد که این را بگیر
 خارکش گرم دل و دلم خو
 هره او کافر بد کار بود
 داد خبر هر یکی را از نهان

دید یکی ختله ابلق بخواب
 گرم روان تر ز گردش * نسیم
 دیدن او دل بهر دهم دوست
 سینه کشاده چو دل هوشمند
 آب دل برق ازو خون شده
 درپتی آن فعل در آتش فگند
 تابه کشد صورت آن خازن
 بست برو شکل سمند خیال
 تیز کشادند رفیقان قدم
 هر یکی می کرد دران ترک دو
 رفت بر خارگشی ناگهان
 طالع فرخنده مددگار باد
 گرچه نخستین ز فلک خسته
 هست پریشان چو بر آتش سمند
 بر هوش ابلق مطلوب او
 بهر تو زیس گونه تجمل کنم
 ساز سفر کن و ره خویش گیر
 گشت باسیاب سفر راه جو
 . . . ابلق ایام جو
 کامده از دور یکی کاروان

اسب شتابنده پلای مشتری
 قاضی ازان مزده بخود بر جهید
 بهتر ازان شکل که در خواب دید
 سهر و زور عنبر و مشک قتار
 مال هان مالک ابلق رسید
 گشت مرغص بوطن کاروان
 خادم او روز چهارم بگفت
 قاضی پراگنده شده زان خبر
 دست ز سر تا پدمش نرم راند
 قاضی به پوچیده درون حریر
 قافله رفته دگر باز پس
 اسب و دم اسب معرف شده
 قاضی و مالک بجا در شدند
 شاه طلب کرد
 لیگ به صندوق دمش دید گم
 شاه ز طنهوره قاضی شگفت
 گشت خجل مدعی تنگ دل
 اسب شد و دم شد و طنهور ماند
 او بزر و مال روانه شده
 هیبت جهان، بازی خواب و خیال
 دل بخیالش ننید هوشمند

* بیستم بستم اول و کرشانی دیام مشده (میان)

مقاله هژدهم در گتهای اسرار

راز دل خود منه از خروستن
چون دمی بیرون لب تو واکنند
هست زبانی آینه اظهار آن
آتش فتنه پس از آن سر کشد
مهره ازین حقه میفکن برون
هسته زبانی به ز لب پاوه گو
سر خطی چون بکند رو بطاش
هست آیهک نقش خدا سروسر
گر نبود در چکنار صدف
شیشه ساعت بجزرگوست کم
باطنی این باطن دیگر شود
هر که کند راز نهان آشکار
راز 'سگندو' چو آتوا بر کشید
مرد شود تیره ز افشای راز
شیشه شرف خاک شد از رنگ مه
راز دل سنگ بود لعل تر
گفت پیمبر که کسی سر نهفت
کارکنای کار دوجالا کنند
صورت نادر چو مرتعب شود

همچو گلی در طبق انجمی
از لب تو گوشتی تو اصفا کند
زو برسد در دهن مردهای
خرمن عزت بهر در کشد
تا زندامت نشوی سر دگر
صرفه ندارد عمل پاوه هر
. . . بود در خراش
این چو بود آن پرود از شکر
پس چه بود درج صدف را شرف
زان که دل هر دو بهیک جا بهر
هر دو بهیک کرد موثر شود
بغاک کند در دهن انجام کار
از بین نه سر بصدا بر کشید
گوش شود خیره ز آوای راز
می چو نباشد چه بود قهر
ورده کجا سنگ پزیرد و لب *
زود شود بابت مقصود جلد
انچه سر انجام در انظار کنند
همچو یکی جسر موکب شود

عروش همه بود همه چون آفتاب	آن همه افروز شد قلب
پرده نبیند بود افسردگی	پرده غرور است بهر پرده
زای که جواهر همه گاشی بود	آینه شگرفت است نهایی بود
دار نهان است درون حجر	خبر نهان است درون حجر
هست بهر جوهری پنهان سری	آن همه را زد دل جوهری
نیست دگر هیچ جز آب و گل	سو چه شود فاش شود تیره دل
خاصه زن راز نباید نهفت	خوار شود هر که بکس راز گفت
سو نهان در دهن زن میاد	راز کسی پرده بر افکن میاد
پیش خردمند بود طفلگی	همه در اظهار همه سافلگی
مخزن سلک گهر آبدار	هست دل عاقل کامل عیار
فهر توان کرد بهر دراز	روشن او هست ز امساک راز

حکایت

گفت که ای شمع شبستان من	بهر زنی با پسر خویشتن
قافله راز ندارد جوس	راز مگو راز قل خود بکس
از چه شدی دور نداری خبر	شامه کنعان ز کنار پدر
در چه مشقت شده ذاتش گرو	محنت غربت چه قدر شد برو
از ستم جور بها جور دید	از گف اخوان چه جفاها کشید
درد دل و دیده تر و لب پاه	حب وطن ، هجر پدر رنج راه
حفظ سخن کن که شوی رستگار	پس من و تو در چه شمار و قطار
هست بار گفتن راز شمع	گفت پسر دوست جود نا گویر
گر رود از وی بهر وقت خلق	گفت در چه نیست در پی مستمل

. . . درست بود مصعب قر
 ثانی آن هست و را نیز دوست
 پس چه بود نظم کامل بکن
 مهرود این راز زبان در زبان
 راز بود صورت خود ام پسر
 شرم نداری که کنی کشف آن
 اهل خرد میکنند از وی
 او بکند از سرایی باز پیوسته
 بهر خدا منم تسلیل بکنی
 گنده شود لقمه دهان در دهان
 صورت خود را بکسی و مهر
 بر نظر دیده بهگانگان

مقاله نوزدهم در درستی امور عاقبت

ی که دل از غفلت خود دور کن
 مرد همان به که کند کار خویش
 پابعدازی نکند چون صبا
 قطع کند رشته طول امل
 هرچه کنی عاقبت اندیش باش
 راه دراز است و سفر بیشتر
 نیست ترا زاد ره و ساز و برگ
 راه عدم گرچه بود صافتر
 کیسه بران را چه دهی اختیار
 حب زر و مال ترا در ضمیر
 گر ز خیبرت نمک کمر شود
 تلم شود گر بود افزون دران
 گرچه باشد از زبان را خوش است
 لیکن در اندازند نداری خبر
 خانه عقبه دمی مصبور کن
 قدر ضرورت بگذرد بار خویش
 کوتاه کند دامن حرص و هوا
 گوش کند قصه روز اجل
 اندکی در فکر سر خویش باش
 دام و دد و آفت بد بیشتر
 وای بگو غافل از روز مرگ
 راه زنداند دران بیشتر
 فکر نداری ز سر انجام کار
 هست نهان مهر نمک در ضمیر
 از کمیش ناآگاه برهم
 هست بهر حال غاش اندران
 راه وسط مرهم را فلکش است
 شور ندانی تر حنونه از غم

خوار گرفتگی دم شیرین زنی
 شیشه دگر هست دگر هست مل
 رد و آهول است بهر کس سده
 در صدد هر گل رنگین مشو
 دهر نتانده که ازو حسن بود
 صد روش داز و ادا می کند
 هست درین قافله جلوه گر
 هست بهر کیف نهان صد اثر
 گوی کند بانگ درای السنت
 طوق گل از گهر عشق اوست
 زاغ و زغن مست مته جام او
 راه تو دیگر و خیالت دگر
 زیر زمین خفته هوادر کیست
 نقش کف دست حنا کیست
 عشق کسی کرد جگر چاک چاک
 چون نه کند فکر ره عاقبت
 بر سر دسیه فرسی تاختن
 مات کند هر که پرو کرد دست
 از چه شوی در کف دنیا زبون
 چو خود از آن کم ده ای مرد دوان
 چو بهاران نظو کن که چیست
 گرد غباری کف پای کیست
 مهر کسی کرد گرفتار خاک
 پیش کسی هست ره آخرت
 نیست خرد نقد ز کف باختن
 مهره چوبیس که بشطرنج هست
 کم خود از آن کم ده ای مرد دوان

حکایت

بازه نام بتی از نسل عباد
 دختر سیمین فتن و حور زاد
 داشت خیر گاهه مهری غلام
 رشک بر حسن او ماه تمام

عاشق نادیده جمالش شده
 مرده تنها که خریدش کند
 با همه گنجینه شتر بارها
 آمده در مصر ز اقلیم شام
 بهر رسیدن بهگانش شنید
 آن معنو لاله باعش شده
 به جگر دوز بلب بر کشید
 رفته سری شاهد کنعان شتاب
 آورد ملک ایک قیاس بشر
 گفت که ای تازه نهال مراد
 راست بگو اختر برج که
 چیست نگارنده ابروی تو
 چشم ترا سرمه کش ناز چیست
 گفت سزد شکر خدا را بسی
 من یکی مخلوق کهن ویم
 نقش مبین صورت نقاش بزم
 هست دگر شاهد مسند نشینی
 شمس و قمر پرتوی از نور او
 هست گلستان ز جمالش خیال
 گر خردی هست باو یک روی
 دل چه دهی در سو این آب و گل
 پریشان محسوس به کسی نه بود

عاشق و مفتون وصالش شد
 آنچه بود قهر مزهش کند
 مشک و زر خشک بهر وارها
 از پتی دیدار هسته ظفر
 گنج گهر داده زلفها خریه
 بوی ریاحین دماغش شده
 همه در صبح گریبان درید
 دید یکی هیكل از دور ناب
 دور مجسم بلباس بشر
 حسن دل افروز تو افزون بهاد
 گوهر فرخنده دژ که
 آب ده تازه گل روی تو
 سرو ترا از چه چنین ناز چیست
 غیر خدا نیست نگار کسی
 رسته ناچیز زمین ویم
 مهر نهان در پتی خطاش بزم
 ما همه هستیم ازو خوشه چمن
 چرخ برین بنده مژدور او
 برق درخشنده نشان جلال
 راه نمایم تو اگر ره روی
 از چه سر انجم بهانی خجل
 چون نبود ره بخداوند چه

چشمش روشن عشقش شعل شاد
 غنچه خرمخیز بهار بهار
 چشمت شد از جام عشق یوسفی
 یافت سراغی ز پئی یوسفی
 کرد تجلی بدلیش نور حق
 از خطر حق شده منظور حق
 . . شکرانه . . خرچ کرد
 از دل خود دور چینی خرچ کرد
 جامه کبرپاس بهر در کشید
 سرپشته گنجه چادر کشید
 گشت بویرانه نهان بهر گنج
 شد به لب نیل گراما: شمع

مقاله بیستم در سخن منظومه

چون هر مکنون سخن از درون
 از صدف کاف و خون آمد برون
 طایفه اول بهگذارش کشید
 ملک پس انگه بهنگارش رسید
 گشت زبان آینه اظهار آن
 شعله بر افروخت چراغ بیان
 بر عشقش جلوه بهر سر نمود
 از دل اسرار گره بر کشود
 چهست سخن شعله بازار عشق
 تاجر فرخنده سرکار عشق
 راز نهان را چو زبان آمده
 زان که علید در آن آمده
 صخر سر معجزه ادبیا
 زان که علید در آن آمده
 همه سخن جان همه کائنات
 زان که علید در آن آمده
 جان و سخن هر دو یکی در حساب
 زان که علید در آن آمده
 هر دو خود متکلم شود
 زان که علید در آن آمده
 و همه شود باز بماند بهر
 زان که علید در آن آمده
 طریقه نگارش که بدانش همه
 زان که علید در آن آمده
 رنگ ادب هر یک وجد
 زان که علید در آن آمده
 گام دهان شد گوی دشنام شد
 زان که علید در آن آمده

گرچه از جمله طوامر شده
لیک ازان ذره نه گردید کم
مرد سخن گو بسخن چون رسد
مرد چو زرهست و سخن چون محک
هست سخن گوهر دریای دل
خاصه در منتظم شاعران
جان سخن هست و سخن جان او
شعر اگر طرح نمی شد بهم
رتبه شعرا * ز شایان برتر است
مملکت شای جزوای رسد
ملک سخن دور تراست از زوال
تست گران قدرت ارباب شعر
..... گنج از دست رنج
طرفه خزینه که نمی داشت خرج
قافله سالار جواهر کشان
شعر بر آرد زامیریت نام
اهل سخن مست مئی و حدت اند
از دم شای سنگ گهر می شود
زان همه این جا که یکی حاضر است
هستی او قصر شرف را بنا
موجد قاصد سخن گستران

هر دو جهان پر ز جواهر
بحر ندارد غمی
جوهر پنهان او بیرون چه
غیر محک زر نبود خوشتر
زمزمه مطرب دارام دل
منسلک سلک سخن پروزان
خورد و کلان در که فرمان او
فرق نمی کرد کس از سور و غم
که سخن نغز یکم گوهر است
هر نفس از چرخ و بالی رسد
بلکه بهر روز پدید کمال
سخت بود صولت اصحاب شعر
زیر سخن هست دو صد گونه گنج
آمد او هست زیاده ز خرج
گشت بدین گونه جواهر شای
« الشعراء أُمراء الکلام »
گر چه توانم نه کثرت اند
از لب شای خاک چو زر میشود
حضرت من مولوی جلال است
سلمه الله علیهم
مصلح اشعار سخن پروزان

کشف اسرار خدا و رسول کاشف اعتبار علوم و اصول
 محبوب مسافری بهیمنی قرآن محبوب خلیل است امام (نعمات)
 هست کمالش بهیمنی گستری گاه بتازی و گهی در دری
 حصر او مملوز صنایع بود رونق بازار بدافع بود
 قوت بازوی بزرگان دیس حامی ارباب مقام یقین

حکایت

دور خلافت چو به مامون رسید
 شان گهر ریز علم بر فراشت
 گر سغنی از لب گوهر فروش
 بدره زر در صله اش میشد
 روزی یغی قافله کاروان
 بود دران دور سرشته کنیز
 شاه بطرمود بهایش کنند
 مالک او گفت کنیز شگرف
 با همه این حسن یکی شاعر است
 بهز بشرنج کمالش بود
 گفت ملک هر سه صفت خوشتر است
 آن بت گلگون رخ دازک بهن
 زان که منم از دل و جان بیگان
 شمر بدانون عروض است گر
 شاه خرمود بهیای گران

قدر سغن سنج به گردون رسید
 عام و عمل هر دو طبل بر خواست
 آمدی مر شاه جهان را بگوش
 طره بسر از کرمش میشد
 آمده از چین بر او ناگهان
 از رخ او ماه نمی شد تمیز
 بیم کنیزک بسزایش کنند
 هست گران مایه چو دریای ژرف
 قوت طبعش بسغن حاضر است
 غیر ازین هر دو جمالش بود
 لیک برد دل که سغن پرور است
 گر به سغن سحر کند یار من
 عاشق یک رنگ سغن گستران
 بهش گهر سنج به از گنج زر
 جاربه شاعره تر زبان

خلاصه کتاب

شکر خدارا که فلک یار شد
 طالع بیدار مدمگار شد
 دامه زیبا بنگارش رسید
 راز درویش بگذارش رسید
 شاهد مضمون سراپ ضمیر
 گشت مجلی به لباس حریر
 پرده بر انگند بخت سحر ساز
 بر کتف کاک معادی طراز
 آنچه نهان بود درون خیال
 آمده بیرون بدر قیل و قال
 شد بفرافت دل گنجینه سنج
 رست ازین فکرت آلوده و صحر
 خاطر ازین کار سبکدوش شد
 ذهن بیاسود ز زخم تلاش
 گرچه درین مدت عمر روزگار
 لب ز جگر هست تراش سخن
 لیگ بسی کان گهر کنده ام
 لخت جگر هست تراش سخن
 هست سخن خون دل هوش مند
 بهره ندارند ازین ابلهان
 من که درین راه گهر بسته ام
 چیست گهر سحر حلال من است
 دافره دهنه ایی مثنوی
 رونق این راست نسیمی دگر
 فکر رسا در صددش یار شد
 بعد چهل روز مرتب شده
 هست مگر از نفس برالیش
 لب ز سر گفتگو خاموش شد
 لب ز سر گفتگو خاموش شد
 مدرکه آسوده شده زین خراش
 گل شده ایی گلشن رنگین بهار
 تا گهر چند در آگنده ام
 پرده دل هست قماش سخن
 بسته شده بر لب دقت پند
 مرده شود غر چو خورد زعفران
 جان گرامی به گهر بسته ام
 شمع شبستان خیال من است
 هست گلستان گل معنوی
 نطقه این راست شهبه دگر
 نام هیش زبده افکار شد
 چهل صبا دیده مرکب شده
 در سخن من ز کمالش اثر

معدن ماطلت ایزدی بسته گره راز دل سرمه
 که گذاریم بر آتش سپند تا به ابد دور بوه از گزند

تحت الكتاب بعنوان الملک الوهاب چهارم شهر جمادی الثانی سنه ۱۱۹۶ هـ
 یک هزار و یک صد و نود و شش هجری کتاب زبدة الافکار
 باتمام رسید

فهرست مضامین مثنوی زبدة الافکار

شماره	نام عنوان	صفحه
۱	۱ — تقریظ مولانا محمد باقر آگاه مدرسی	۱
۳	۲ — در سپاس باری تعالی جل عظمته	۳
۵	۳ — در مناجات	۵
۶	۴ — در نعت سید عالم صلی الله علیه و سلم	۶
۷	۵ — در معراج نبی صلی الله علیه و سلم	۷
۹	۶ — خلوت اول	۹
۹	۷ — خلوت دوم	۹
۱۰	۸ — خلوت سوم	۱۰
۱۱	۹ — مقاله اول در آفرینش آدم علیه السلام	۱۱
۱۲	۱۰ — حکایت	۱۲
۱۳	۱۱ — مقاله دوم در تنبیه غافلان	۱۳
۱۶	۱۲ — حکایت	۱۶
۱۷	۱۳ — مقاله سوم در فضیلت دل	۱۷
۱۹	۱۴ — حکایت	۱۹
۲۰	۱۵ — مقاله چهارم در بیان عشق	۲۰
۲۱	۱۶ — حکایت	۲۱
۲۲	۱۷ — مقاله پنجم در نصاب ملوک	۲۲

۱۸ — حکایت

۱۹ — مقاله ششم در شرف بامداد

۲۰ — حکایت

۲۱ — مقاله هفتم در باز جست پیر کامل

۲۲ — حکایت

۲۳ — مقاله هشتم در استعانت از بزرگان

۲۴ — حکایت

۲۵ — مقاله نهم در فضیلت قناعت و نکوهش طمع

۲۶ — حکایت

۲۷ — مقاله دهم در حقارت جهان نا پایدار

۲۸ — حکایت

۲۹ — مقاله یازدهم در بیان توکل

۳۰ — حکایت

۳۱ — مقاله دوازدهم در بیان صبر

۳۲ — حکایت

۳۳ — مقاله سیزدهم در استدعای جلال

۳۴ — حکایت

۳۵ — مقاله چهاردهم در شکایت ابناء روزگار

۳۶ — حکایت درویش و ترک

۳۷ — مقاله پانزدهم در تهذیب اخلاق

۳۸ — حکایت

شماره	نام کتاب	شماره
۵۱	۳۹ — مقاله شانزدهم در توبه	
۵۳	۴۰ — حکایت	
۵۴	۴۱ — مقاله هفدهم در مذمت نفس اماره	
۵۶	۴۲ — حکایت	
۵۸	۴۳ — مقاله هجدهم در گنجان اسرار	
۵۹	۴۴ — حکایت	
۶۰	۴۵ — مقاله نوزدهم در درستی امور عاقبت	
۶۱	۴۶ — حکایت	
۶۳	۴۷ — مقاله بیستم در سفن منظومه	
۶۵	۴۸ — حکایت	
۶۶	۴۹ — خاتمه کتاب	

Books must be returned to the library on the due date last stamped on the books. A fine of 5 P for general books, 25 P. for text books and Re 100 for over-night books per day shall be charged from those who return them late.

You are advised to check the pages and illustrations in this book before taking it out. You will be responsible for any damage done to the book and will have to replace it, if the same is detected at the time of return.

